

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DİJİTAL EKONOMİNİN VERGİLENDİRİLMESİ: TÜRK VERGİ
SİSTEMİ AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman **Hazırlayan**
Prof. Dr. Serkan BENK **Fuat TOPER**

MALATYA-2022

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI**

**DİJİTAL EKONOMİNİN VERGİLENDİRİLMESİ: TÜRK VERGİ SİSTEMİ
AÇISINDAN BİR DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan Fuat TOPER

**Danışman
Prof. Dr. Serkan BENK**

MALATYA-2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DİJİTAL EKONOMİNİN
VERGİLENDİRİLMESİ: TÜRK VERGİ
SİSTEMİ AÇISINDAN BİR
DEĞERLENDİRME**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
**Prof. Dr. Serkan
BENK**

HAZIRLAYAN
Fuat TOPER

Jürimiz tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu Yüksek Lisans Tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Maliye Ana Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

İmza

1. Prof. Dr. Serkan BENK

.....

2. Prof. Dr. Tamer BUDAK

.....

3. Dr. Öğretim Üyesi Zübeyir BAKMAZ

.....

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 2022 tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Suzan ERGÜN

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi: Türk Vergi Sistemi Açısından Bir Değerlendirme” başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu şerefimle ve onurumla doğrularım.

FUAT TOPER

ÖN SÖZ

Dijital ekonominin gelişimi ve vergilendirilmesine ilişkin bu çalışmada, ekonomi içerisinde kendine yer edinmeye çalışan bu yeni ekonomik düzen açıklanmaya çalışılmıştır. Kendi ekonomisini, sosyal yaşamını ve sosyokültürel yapısını üreten dijital ekonomiyi temel anlamda tanımak ve yapısal çerçevesini anlamak için konu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Yeni ekonomik düzenin gelişmesi ve çoğalmasının ardından dijital ekonominin oluşturduğu birtakım aksaklıklar ortaya çıkmış ve yaşanan bu aksaklıkların vergisel boyutu ve çözüm arayışları da ayrı bir konu haline gelmiştir. Vergilendirme alanında yaşanan aksaklık ve zorlukları anlamak için uluslararası kurumların ve ülkelerin vergileme alanında almış oldukları önlemler ve tavsiyeler ile Türk vergi hukukunda bu konuya ilişkin alınan önlem ve düzenlemeler açıklanmıştır. Çalışma dijital ekonominin gelişimi, ilerlemesi, aksaklıkları ve çözüm önerileri kapsamında ele alınmıştır.

Bu doğrultuda öncelikle değerli danışman hocam Prof. Dr. Serkan BENK'e göstermiş olduğu ilgi ve alakadan dolayı teşekkürü borç bilirim. Çalışmanın hazırlanma sürecinde desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen başta annem ve babama, ardından tüm aile üyelerime teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

Haziran 2022, MALATYA

ÖZET

Teknolojinin gelişip ilerlemesi ve internet kullanımının yaygınlaşması ile ekonomik alanda da yenilik ve gelişmeler meydana gelmiştir. Yaşanan bu yenilik ve gelişmeler ile geleneksel olarak gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler dijital platformlara kaymış ve dijitalleşen bir yeni ekonomi ortaya çıkmıştır. Yaşanan hemen hemen her yenilikte olduğu gibi dijitalleşen ekonominin de avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Dijital ekonominin en önemli dezavantajlarından biri vergilendirme alanında yaşanmıştır. Vergileme açısından birtakım güçlükler ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda dijital ekonominin vergilendirilmesi hususunda birçok ülke ve uluslararası kuruluş vergileme güçlükleri için çözüm arayışına girmiştir. Dijital ekonominin vergilendirilmesi yakın geçmişimizde karşılaştığımız önemli sorunlardan biridir. Hem ulusal hem de küresel olarak bu sorunların çözüme kavuşturulması arzu edilen bir durumdur.

Bu çalışma kapsamında dijital ekonominin ortaya çıkışı ve gelişimi anlatılmış olup, dijital ekonominin doğuşuyla birlikte günümüze kadar gelen sürece değinilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Daha sonra yeni ekonomik düzenin getirmiş olduğu sorunlar ve vergisel aksaklıklar araştırılarak tespit edilmiş ve ortaya çıkan sorun ve aksaklıklara çözüm yolları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital ekonomi, teknolojik gelişmeler, e-ticaret, dijital vergilendirme

ABSTRACT

With the development and advancement of technology and the widespread use of the internet, innovations, and developments have occurred in the economic field. With these innovations and developments, traditional economic activities have shifted to digital platforms and a digitalized new economy has emerged. As with almost every innovation experienced, the digitalized economy also has advantages and disadvantages. One of the most important disadvantages of the digital economy has been experienced in the field of taxation. There are some difficulties in terms of taxation.

In recent years, many countries and international organizations have sought solutions for taxation difficulties in the taxation of the digital economy. Taxation of the digital economy is one of the important problems we have faced in the recent past. It is desirable that these problems be resolved, both nationally and globally.

Within the scope of this study, the emergence and development of the digital economy have been explained and tried to be explained by referring to the process from the birth of the digital economy to the present day. Then, the problems and tax disruptions brought by the new economic order were investigated and determined, and solutions to the problems and disruptions that emerged were investigated.

Keywords: Digital economy, technological developments, e-commerce, digital taxation

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: DİJİTAL EKONOMİ	3
1.1. Dijital Ekonomi ve Teknoloji.....	3
1.2. Dijital Ekonomi Kavramı	6
1.3. Dijital Ekonomi Dönüşümü	7
1.4. Dijital Ekonominin Unsurları.....	9
1.4.1. Kişisel Teknoloji Araçları	10
1.4.2. Bulut Tabanlı İşlemler	10
1.4.3. Veri Kullanımı ve İçerik.....	10
1.5. Dijital Ekonominin Araçları.....	11
1.5.1. Geniş Ağ Bağlantıları	11
1.5.2. İnternet Kullanımı	12
1.5.3. Çevrimiçi Alışverişler	13
1.5.4. Elektronik Ticaret Kavramı ve Gelişimi	14
1.5.4.1. E-ticaretin Kapsamı	16
1.5.4.2. E-ticaretin Gelişimi.....	17
1.5.4.3. E-Ticarette Ödeme Yöntemleri.....	20
1.5.4.4. E-Ticaret Modelleri.....	25
1.5.4.5. E-Ticaretin Türkiye'deki Gelişimi.....	26
1.5.4.6. Türkiye'de E-ticaret ile İlgili Çalışmalar	30
1.5.4.7. E-ticaretin Avantajları ve Dezavantajları.....	32
1.6. Dijital Ekonominin Temel Özellikleri	33

1.6.1. Dijital Yapı	34
1.6.2. Ağ Ekonomisi	34
1.6.3. Bilgi Ekonomisi	34
1.6.4. Sanal Ekonomi.....	35
1.6.5. Kıtılığa Dayalı Olmayan Bir Ekonomi	35
1.6.6. Küresel Bir Ekonomi	36
1.7. Dijital Ekonomide Veri Güvenliği	36
İKİNCİ BÖLÜM DİJİTAL EKONOMİ VE VERGİLENDİRME.....	39
2.1. Dijital Ekonomide Vergilendirme İlkeleri	40
2.2. Dijital Ekonomide Vergilerin Sınıflandırılması	43
2.3. Dijital Ekonomide Vergileme Sorunları	45
2.3.1. Sabit Bir İşyerinin Bulunmaması	47
2.3.2. Mükellefiyeti Belirlemede Yaşanan Sorunlar	49
2.3.3. Vergi Matrahının Belirlenmesinde Yaşanan Sorunlar.....	50
2.3.4. Dolaylı Vergiler Açısından Yaşanan Sorunlar	51
2.3.5. Doğrudan Vergiler Açısından Yaşanan Sorunlar	56
2.3.6. Dijital Ekonomi İçerisinde Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar.....	60
2.3.7. Online Uygulama Mağazalarının Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar ..	63
2.3.8. Web Tabanlı Reklamcılıkta Yaşanan Vergisel Sorunlar	63
2.3.9. Bulut Bilişimin Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar	65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DİJİTAL EKONOMİNİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR VE TÜRK VERGİ HUKUKUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER	67
3.1. OECD Tarafından Yapılan Çalışmalar	67
3.1.1. BEPS Eylem Planı ve Çalışmaları.....	70
3.1.2. BEPS Eylem Planı 1; Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi.....	74
3.2. Avrupa Birliği Çalışmaları	75
3.2.1. Avrupa Birliği Dijital Tek Pazar Çalışması.....	76
3.2.2. Avrupa Birliği Açısından Dijital Ekonomide Yaşanan Vergisel Sorunlara Karşı Yapılan Çalışmalar	78
3.3. Birleşmiş Milletler Tarafından Yapılan Çalışmalar ve Çözüm Önerileri	81

3.4. Dijital Ekonomide Vergilendirme Düzenlemeleri ve Türkiye.....	83
3.4.1. Daimî İşyeri Statüsünden Yapay Olarak Kaçınılmasının Önlenmesi	88
3.4.2. Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kurallarının Gözden Geçirilerek İyileştirilmesine Yönelik Düzenlemeler.....	91
3.4.3. Zararlı Vergi Uygulamalarının Ele Alınmasına Yönelik Yapılan Düzenlemeler.....	92
3.4.4. Değer Yaratma Esası ile Transfer Fiyatlandırması Sonuçlarının Uyumlu Hale Getirilmesine Yönelik Düzenlemeler.....	94
3.4.5. Katma Değer Vergisi Kapsamında Yapılan Düzenlemeler.....	97
3.4.6. Dijital Hizmet Vergisi	99
3.4.7. Dijital Dönüşümde e-Fatura e-Defter e-Arşiv	101
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	105
KAYNAKÇA.....	110

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1. Ülkelerin 2019 e-ticaret hacimleri	18
Tablo 1.2. 2012-2020 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin arası e-ticaret hacimleri (\$ bazında)	19
Tablo 1.4. E-ticaret hacim karşılaştırması.....	28
Tablo 1.5. E-ticaret covid-19 öncesi ve sonrası	29
Tablo 2.1. Dolaylı Vergilerde Yaşanan Sorunlara Örnek	55
Tablo 2.2. Doğrudan Vergilerde Yaşanan Sorunlara Örnek	59
Tablo 3.1. BEPS Eylem Planları	71
Tablo 3.2. BEPS: İlerleme ve sonraki adımlarda güncelleme raporu	74
Tablo 3.4. BİT'in daha etkin kullanılmasını engelleyen problemler	77
Tablo3.5. Dijital ekonominin vergilendirilmesinde OECD ve AB'nin eylem ve uygulamaları	80
Tablo 3.6. Eylem 7 Düzenlemeleri	91
Tablo 3.7. Eylem 3 Düzenlemeleri	92
Tablo 3.8. Eylem 5 Düzenlemeleri.....	93
Tablo 3.9. Eylem 8-10 Düzenlemeleri	94
Tablo 3.8. e-defter ve e-belge uygulaması	103

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Endüstri Devrimleri.....	5
Şekil 1.2. Geniş Ağ Bağlantıları Kullanımının Gelişimi 2019.....	11
Şekil 1.3. OECD Ülkelerinde Yaş gruplarına Göre İnternet Kullanıcıları 2016.....	12
Şekil 1.4. OECD Ülkelerinde Yaş gruplarına Göre İnternet Kullanıcıları 2020.....	13

KISALTMALAR

3D	: 3 Boyutlu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
BEPS	: Base Erosion and Profit Shifting (Matrah Aşındırma ve Kâr Aktarımı)
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BTC	: Bitcoin
CCAs	: Maliyet Katkı Anlaşmaları
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirketler
ÇVÖA	: Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları
DPT	: Diverted Profit Tax (Kaydırılmış Kazanç Vergisi)
DST	: Digital Service Tax (Dijital Hizmet Vergisi)
GBP	: İngiliz sterlini
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSM	: Mobil İletişim için Küresel Sistem
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
IaaS	: Infrastructure as a Service (Altyapı Bulut Servisi)
ICT	: Information and Communication Technologies (Bilgi ve İletişim Teknolojileri)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IRS	: Internal Revenue Service (Gelir İdaresi Kurumu)
ISP	: Internet Service Provider (İnternet Hizmet Sağlayıcısı)

İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KEYK	: Kontrol Edilen Yabancı Kurum
KEYKK	: Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kazancı
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MAP	: Mutual Agreement Procedure (Karşılıklı Anlaşma Prosedürü)
MOSS	: Mini One Stop Shop (Mini Tek Durak Noktası)
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
OEEC	: Avrupa İktisadi İş birliği Teşkilatı
PE	: Permanent Establish (Daimî İşyeri)
PPC	: Pay Per Click (Tıklanma Başına Ödeme)
SaaS	: Software as a Service (Yazılım/uygulama Bulut Servisi)
SEP	: Significant Economic Presence (Önemli Ekonomik Varlık)
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TUBİSAD	: Türkiye Bilişim Sanayicileri Derneği
TUSIAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UN	: Union Nations (Birleşmiş Milletler)
UN-CEFACT	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Kanunu Komisyonu
VAT	: Value-Added Tax (Katma Değer Vergisi)
VUK	: Vergi Usul Kanunu
WTO	: World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)
v.dğr.	: Ve Diğerleri

GİRİŞ

Günlük yaşam içerisinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanan dijital araçların topluma sundukları mal ve hizmetlerden dolayı, toplumun sosyal ve iktisadi alanını önemli derecede etkilemektedir. Dijitalleşme olgusu olarak görülen bu dönem, kişilere ve işletmelere hayal dahi edemeyecekleri bir pazar ve işlem kolaylığı sağlamıştır. Dijitalleşen dünya ile kişiler ve işletmeler artık geleneksel yöntemler ile yapılmakta olan üretim ve pazarlamadan uzaklaşarak dijital çağın gereklilikleri ile dijitalleşme adımlarını atmıştır. Tüm bu gelişmelerin yanı sıra dijitalleşme ile hukuk alanında da yeni kavramlar ve yeni yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Teknoloji gelişim ile dijital ekonomik faaliyetlerinin yaygınlaşması, ülke ekonomilerinin fiziki sınırlarından çıkıp küresel çapta faaliyet göstermesine yol açmıştır. Küresel ticaretin artması ile ülkeler fiziki satışlarını daha kolay ve daha ucuz maliyetli olması için dijital platforma yöneltmiştir. Dijitalleşen ticarete emek faktörünün azalması ile istihdam sorunları oluşmuş ve ülkelerin kayıt dışı ekonomileri artmıştır. Yaşanan bu gelişmeler ile özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinde ve vergi mevzuatlarında yetersizlikler ortaya çıkmıştır. Çalışmada bu yetersizliklere ve oluşan aksaklıkların çözüm önerilerine değinilecektir.

Dijitalleşme ile ekonomilerdeki rekabet de artmıştır. Artan bu rekabet ile ortaya çıkan yetersizlikler daha başka problemler ortaya çıkarmıştır. Artan rekabet ve oluşan yetersizlikler ile vergi cennetleri ortaya çıkmış ve ulusal ekonomiler ülkelere yabancı yatırım çekmek amacıyla vergi oranlarını çok düşük seviyelere çekmiş veya sıfırlamıştır. Bu durum küresel ekonomide vergisel açıdan sorunlara yol açmış ve ülkeler arasında eşitsizliklere sebep olmuştur. Ülkelerin vergi mevzuatları bu sebeple zarar görmüş ve aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu aksaklıkları çözmek için yine ülkelerin teknolojik gelişmeleri uygulamadaki beceri ve hızları önem kazanmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde dijital ekonomi kavramı, gelişimi, dijital ekonominin özellikleri ve unsurlarına değinilmiştir. Ayrıca dijital ekonominin gelişiminde birinci sırada bulunan teknolojik ilerlemelerin kuramsal bakış açısından değerlendirmeleri bulunmaktadır. İkinci bölümünde dijital ekonominin vergilendirilmesi, ekonomi içerisindeki payı ve e-ticaret gibi dijital ekonomi alanlarına değinilmiştir. Ulusal

ve küresel e-ticaret payı ve son yıllarda yaşanan dijital dönüşüm ile dijital ekonominin ülke ekonomilerindeki payı ve değişimi açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde dijital ekonominin vergilendirilmesinde yaşanan sorunlara getirilen çözüm yolları ve OECD ile AB'nin çözüm önerileri yer almaktadır. Getirilen çözüm yollarının uygulama alanları, planlanan eylemler ve vergilendirme alanlarında yapılan değişimler açıklanmıştır. Ülkelerin vergi mevzuatlarında yapılması gereken değişimlerde ayrıca açıklanmaktadır. Dijital ekonomi ve vergilendirilmesinde yaşanan problemlerin Türkiye açısından getirilen ve getirilmesi planlanan çözüm yollarından bahsedilmiştir. Ayrıca OECD'nin önerileri ile uyumlu bir şekilde yapılmış düzenlemeler dikkate alınmış ve BEPS Eylem planları kapsamında yapılan düzenlemeler açıklanmıştır. Dünyada ve Türkiye'de dijital ekonominin vergilendirilmesi adına arayışlar devam etmekte olup, artık dijital platformlar aracılığı ile elde edilen kazancın stopaj yolu ile vergilendirilmesi açısından önemli adımlar atılmıştır. Dolaylı ve dolaysız vergiler de yaşanan vergilendirme problemleri uluslararası alanda dijital ekonominin geliştirilmesine ve vergisel düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Mevcut geleneksel ekonominin dijital ekonominin hızına yetişemediğini ve artık günümüz dünyasında işlemlerin çok hızlı gerçekleşmesi sebebiyle geleneksel ekonomik faaliyetlerin zamanla azaldığında görmekteyiz. Çalışmanın sonucunda ise dijital ekonominin çalışma alanlarının kapsamı ve artık günümüz dünyasında uluslararası bir ekonomiye dönüşümü açıklanmış ve teknolojinin gelişimi ile ekonomiler üzerindeki vazgeçilmez etkisi vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: DİJİTAL EKONOMİ

1.1. Dijital Ekonomi ve Teknoloji

Teknolojik gelişmeler yaşanmadan önce insanoğlu tarıma dayalı ilkel bir yaşam sürmekteydi. Teknoloji ile tanışmamış olan insanoğlu tarım ve hayvancılık ile temel yaşam standartlarında yaşamaktaydı. Daha sonra endüstriyel devrimler yaşanmış ve insanoğlu makineler ile farklı bir çağa geçmiştir. Yaşanan bu devrimler bir anda meydana gelmemiştir. Birikmeli bir şekilde birçok unsurun bir araya gelmesi sonucunda oluşmuş bir süreçtir. Bu süreçler;

- Birinci endüstri devrimi
- İkinci endüstri devrimi,
- Üçüncü endüstri devrimi,
- Ve içinde bulunulan dördüncü endüstri devrimidir.

Yaşanmış ve yaşanmakta olan bu devrimler toplumları ve ülkeleri birçok alanda etkilemiştir. Demografik, ekonomik, lojistik ve istihdam gibi alanlarda büyük değişimler yaşanmıştır (Türkmen, 2020: 8). Bütün endüstri devrimlerinde birçok değişim ve yenilik meydana gelmiştir. Bu yüzden hepsinde birçok farklı tanım ortaya çıkmıştır. Bu tanımlamalardan ortak bir yargı çıkartacak olursak endüstri devrimi, endüstrinin mutlak olarak büyümesidir. Endüstri devrimleri ülkelerde ekonomik ve toplumsal açıdan çeşitli değişiklikler yaratmıştır. Yaşanan değişiklikler geleneksel bütün yaklaşımları ortadan kaldırıp köklü bir değişim meydana getirmiştir (Türkmen, 2020).

McCloskey'in tanımına göre "endüstri devrimi İngiltere'de 18 yy. da ortaya çıkmıştır. Bir sonraki yüzyılda yaşanan savaşlar ve yönetim biçimleri ile hızlıca dünyaya yayılmıştır (McCloskey, 2008). Başka bir tanım getiren Vries'e göre 2015'te endüstri devrimini daha kapsamlı olarak düşünmüş ve ona göre "endüstriyel toplumlara geçiş, ekonomilerde yaşanan modern büyümelerin GSYH içerisinde kişi başına düşen gelirdeki sürekli artış" olarak tanımlamıştır (Vries, 2008).

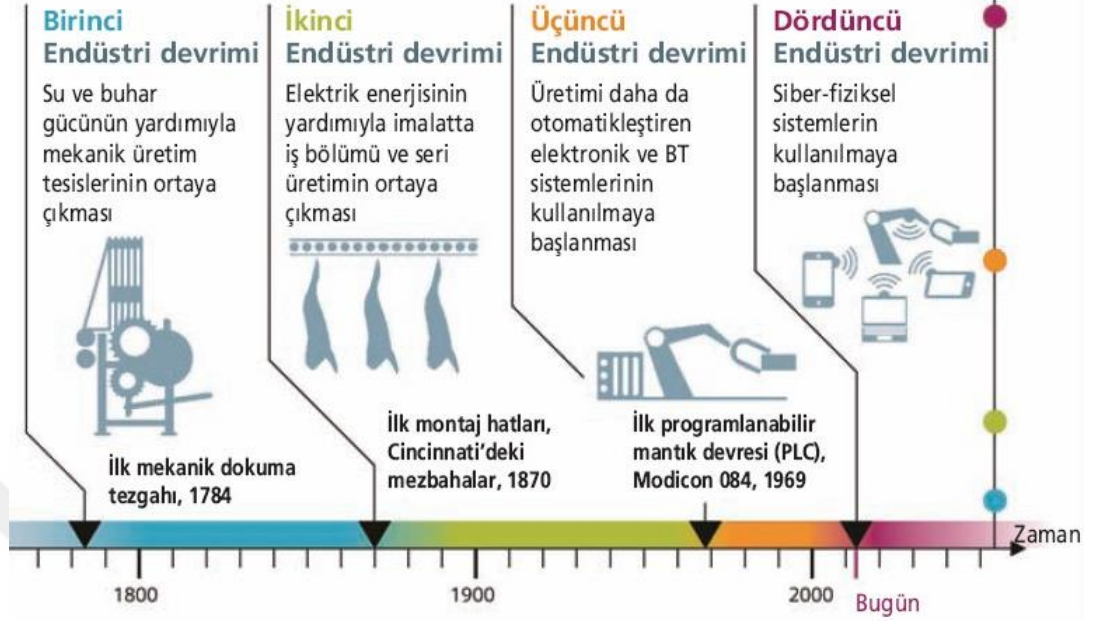
Tüm bu tanımlardan yola çıkarak endüstri devrimi; insan emeği ve hayvan gücüne bağlı kalmayan, genellikle makine gücüne dayalı, sadece üretimi ve taşımacılığı baz almayan, dönemlere göre değişiklikler gösteren sosyal, toplumsal ve teknolojik değişimler şeklinde tanımlanabilir.

Temelde dört endüstri devrimi yaşanmıştır. Birinci endüstri devrimi 18.ve 19.yy. arasında buharlı makinelerin keşfi ile insan emeğinin bir parçada olsa geri planda bırakarak endüstriyel çağa başlangıç olarak tanımlanabilir. İkinci endüstri devrimi ise pek çok önemli yenilik ve buluş barındırmaktadır. Bunlar petrolün, elektriğin ve içten yanmalı motorların bulunup icat edilmesi ve bunların endüstride kullanılması ile dünya ekonomisinde yeni bir devir başlatmıştır. Üçüncü endüstri devrimine internet çağı da diyebiliriz. Bu devir entegre devrenin 1958 de icat edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Şu an günümüzde mikro işlemci olarak bildiğimiz icat bu devrimin çıkışı olarak bilinmektedir. World Wide Web (www)'in icadı ile internetin ilk adımı atılmıştır. Bu dönemdeki teknolojik gelişmeler ile sesler, görüntüler ve bilgiler elektronik ortamda paylaşılabilir olmuştur. Bu dönem bir sonraki dördüncü devrime önemli bir basamak olmuş ve dijitalleşmenin ilk adımları yine bu dönemde atılmıştır (Taştekin, 2018: 4).

Dördüncü endüstri devrimi ise şu an içinde yaşamakta olduğumuz çağda Almanya'da 2011 yılında ortaya çıkmıştır. Dördüncü endüstri devriminin bileşenleri içerisinde siber sistemler, dijital verilerin büyümesi, nesnelerin interneti ve yapay zekayı sayabiliriz. Bu sayılan bileşenler dördüncü endüstri devrimine büyük katkılar sağlamıştır. Bu devrimde insanoğlunun emek faktörü her geçen gün azalmakta ve etkisi daralmaktadır. Makineleşme ve teknolojinin gelişip artması, bize bu devrimin tam anlamıyla teknolojiyi baz aldığını göstermektedir (Türkmen, 2020: 10).

Aşağıdaki şekilde endüstri devrimlerinin en önemli bileşenleri gösterilmektedir. Buna göre birinci endüstri devriminin temel bileşeni buhar, ikinci endüstri devriminin temel bileşeni elektrik, üçüncü endüstri devriminin temel bileşeni bilgisayar ve dördüncü endüstri devriminin en temel bileşeni ise ağlar üzerindeki nesnelerin internetidir.

Endüstri 1.0'dan Endüstri 4.0'a

Kaynak: <https://tr.linkedin.com/pulse/endüstri-devrimlerinin-çalışan-motivasyonuna-etkisi- karahan-ph-d> (27.01.2021).

Şekil 1.1. Endüstri Devrimleri

İçinde bulunulan dördüncü endüstri devrimi, yaşamın neredeyse tüm alanlarında önemli dönüşümler yaratmıştır. Dijital dönüşüm olarak da adlandırılmaktadır. Bu dönüşümün üretim, eğitim, sağlık, sosyal yaşam ve toplumsal yapı gibi birçok alana etkisi olmuştur. Üretim süreçlerinde siber fiziksel sistemler ve nesnelerin interneti gibi teknolojik gelişmeler önemli farklar yaratmaktadır (Türkmen, 2020: 11). İnsanoğlunun emek etkisinin azaldığı bu dördüncü endüstri devriminde, yaşanan gelişimler ile geleneksel ekonominin temel yapı taşları yerinden oynamış ve bu dönüşümler ile dijitalleşen ekonomi yaşama yeni bir boyut kazandırmıştır.

İkinci endüstri devrimi de aslında şu an ki mevcut sanayinin temellerinin atıldığı bir dönem olduğundan önem arz etmektedir. Çünkü bu dönemde kullanılan yenilik ve teknolojilerin çoğu geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir. Endüstri 2.0 da ortaya çıkan en önemli gelişmeler petrolün rafine edilerek kullanılması, deniz ve kara yollarındaki ulaşımın hız kazanması, otomobil endüstrisinde artışların başlaması ve telekomünikasyonun ticari faaliyetlerde kullanılmasını sayabiliriz (Agarwal, 2017).

1.2. Dijital Ekonomi Kavramı

Türk Dil Kurumu açısından ‘dijital’ kelimesinin anlamı ‘verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi’ şeklinde tanımlanmaktadır. Güncel olarak dijital çalışmalar günümüzde elektronik bir ortamda bilgisayarlar vasıtasıyla yapılmaktadır (Gümüş, 2019). Son yıllardaki hızlı gelişmeler ile internetin günlük yaşamda yaygın bir şekilde kullanılması, dijital ortamda yapılan ticari faaliyetlerin oluşmasına ve çoğalmasına sebep olmuştur. Dijital ekonomi, internet tabanlı dijital teknolojilerin uygulanması mal ve hizmetlerin üretimi ve ticaretinde küresel çapta artık çok önemli bir noktadadır. Buna ekonomi literatüründe “bilgi teknolojisi devrimi”, “dijital ekonomi” gibi isimler verilmektedir. Küresel çapta dijital ekonomi kavramı yeni ekonomi veya dijital bilgi ekonomisi olarak da bilinmektedir. (Klaus, 2016)

Dijital ekonomi, elektronik ürün ve hizmetlere dayanan ve elektronik iş modellerinden oluşan bir ekonomidir. Başka bir deyişle, internet ve web teknolojileri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinin sağladığı küresel ekonomik ve sosyal faaliyetler ağına atıfta bulunmaktadır. Teknolojinin sürekli artan verimliliği, işin doğasını ve dolayısıyla ekonomik değerini değiştirmektedir.

Tarihteki yeri ve gelişimi açısından dijital ekonomi terimi, Antonio Argandona göre ilk olarak Business Week dergisinde 1994 yılında geçmektedir (Aslan, 2015:12). 1990’lı yıllarda ABD de bu kavram uzun soluklu verimlilik artışı ve büyüme dönemini temsil eden ekonomik anlayış olarak benimsenmiştir. Ancak bakıldığında dijital ekonominin başlangıcı 1970’lere uzanmaktadır.

Dünya ticaretine teknolojinin girmesiyle oluşan yeni ticaret pazarları dijital ekonominin maliyetleri azalttığını ve kâr payını artırıp küresel piyasada önemli bir yer teşkil ettiğini göstermiştir (Barışçık & Yirmibeşçik, 2006).

Dijitalleşme, ekonomideki işlem ve faaliyetlerin teknolojik aletler vasıtasıyla yapılabilmesine imkân sağlamıştır. Dijitalleşen ekonomi ile neredeyse tüm iş ve işlemler artık bilgisayar ve bilgisayar ağları vasıtasıyla yapılabilmektedir. Bu yeni oluşan ekonomiye ise dijital ekonomi adı verilmiştir (Aslan, 2015: 12).

OECD ise dijital veya fiziksel olarak teslim edilebilen; tüketicileri, firmaları ve hükümetleri kapsayan mal ve hizmet ticaretinde dijital olarak etkinleştirilmiş işlemler bütünü olarak tanımlar. Bu tanımlama Türkiye’de de Ticaret Bakanlığı tarafından kabul

edilmektedir (Gümüş, 2019: 6).

Gündelik yaşamda dijital ekonomi terimi bilgi teknolojisi veya internet çağı olarak da bilinmektedir. Küresel olarak da ağırlıksız ekonomi, bilgi ekonomisi, ağ ekonomisi veya dijital ekonomi olarak anılmaktadır (Yirmibeşçik, 2005). Dünya ekonomisinde yaşanan teknolojik gelişmelerin hızlanması ve mali gelişmelerin artmasıyla, üreticileri ve işletmeleri daha fazla yenilik yapmaya ve gelişen teknolojilere ayak uydurmaya zorlamıştır. Özellikle de son yirmi yılda yaşanan teknolojik ilerlemeler ekonomide büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Ekonomilerdeki büyük dönüşümlerin nedeni, ekonomilerin dijitalleşmesinden dolayıdır.

Bu bakış açısı ile dijital ekonominin, teknoloji ile ekonomiyi daha uyumlu bir şekilde çok daha ucuz ve kullanıma elverişli hale getirdiği görülmektedir. İş ve üretim süreçlerinin bütün sektörlerde gelişmesine ve ilerlemesine destek sağlayan bilgi ve teknolojinin dönüşümü olarak tanımlanabilmektedir. Kısacası dijital ekonomi, öncelikli olarak internet, faks, elektronik ödeme, telefon, elektronik veri değişimi transfer sistemi aracılığıyla yapılan her çeşit yurtiçi ve yurtdışı iktisadi ve ticari işlemlerin bütünü olarak tanımlanabilir (Gümüş, 2019: 6). Ayrıca elektronik ticaret ile dijital ekonomi kavramlarını karıştırmamak gerekir. E-ticaret sadece ticari kazanç kapsamını içerirken, dijital ekonomi daha geniş bir alanı kapsamaktadır (Yüce & Akbulut, 2018). Bu sebeple dijital ekonomi ticari kazanç dışında kalan bütün faaliyetleri de kapsayan, e-ticaretten daha büyük bir alanı kapsamaktadır.

1.3. Dijital Ekonomi Dönüşümü

Dijital dönüşüm, kişilerin hem birbirleriyle hem de toplumdaki kişilerle iletişiminden etkilediği tartışılmaz bir gerçektir. İletişimde yaşanan bu gelişim ve dönüşümle birlikte ekonomik faaliyetlerde de bir dönüşüm yaşanmıştır. Çünkü dijital dönüşümle birlikte işletmeler iş ve işlemlerini daha hızlı kolay ve düşük maliyetli bir şekilde yapabilmektedir. Ekonomide yaşanan bu teknoloji temelli dönüşüm geleneksel ekonomiden dijital ekonomiye geçişi sağlamıştır.

Dijital dönüşüm ekonomi alanında dijital araçlarla yapıldığından buna dijital ekonomiye dönüşüm denmektedir. Gerçekleşen dönüşümle birlikte kişiler ve işletmeler bilgi, mal ve hizmetlere hızlı ve kolay bir şekilde ulaşma imkânı bulmuştur. Dijital ekonomi, teknolojik ilerlemelerle bilginin rahat ve kolay bir şekilde erişilebilir olmasına

olanak tanımış ve dünyanın farklı bölgelerindeki insanlara herhangi bir ülkenin sınırlarını aşan bilgilere ulaşma imkânı sağlamıştır. Ortaya çıkan bu yeni sınırsız dünya bilgisayar ağları ve internet sayesinde gerçekleşmiştir. Kişiler bu sayede farklı bölge ve coğrafyalarda olsalar bile ortak bir şekilde düşünme ve iletişimde olabilme imkânı bulmuştur.

Dijital ekonomi bilgi ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. Teknolojileri daha uygun, ucuz ve güçlü bir şekilde kullanarak firmaların büyüme ve gelişme sürecine yardımcı olmuştur. Dijital ekonomi dinamik bir yapıya sahiptir. Sürekli olarak bir değişim halinde ve yeniliğe açık şekilde anlık değişimlere hemen ayak uydurabilen bir ekonomidir. Dijital ekonomi ve geleneksel ekonomi karşılaştırıldığında, dijital ekonominin çok daha fazla kolaylığa sahip olduğunu ve istenildiğinde her türlü ürüne, hizmete ve büyük piyasalara anlık şekilde ulaşma imkânına sahip olduğunu görebiliriz. Küreselleşen dünyada ülkeler genişleyen ve değişen iletişim ağları vasıtasıyla ortak bir paydada buluşarak, etkileşimde bulunmaktadır. Bu önemli gelişmeler ve ortak iletişimler hazırlık maliyetlerini azaltmaktadır.

Dijital ekonominin dinamik yapısı; fiyat mekanizmasının daha iyi bir şekilde işlemlerini, piyasaların daha etkin ve verimli bir ortama dönüşmesini, piyasalara girişlerin çok daha kolay olmasını, piyasa girişlerindeki engelleri minimize etmesi, maliyetleri düşürmesi, rekabet ortamını artırması ve fiyat şeffaflığını sağlayarak alıcı ve satıcı arasındaki bilgi akışını sağlamaktadır. Dijital ekonominin bu tarz özellikleri bu yeni ekonomik düzenin birçok özelliğinin olduğunu göstermektedir. Bu özellikler farklı iş kollarında farklılık gösterse de dijital ekonominin temelde kendine özgü birtakım özelliklerinin olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar;

- Büyük ölçüde ulusal ve uluslararası piyasalara açık olması ve piyasa girişlerindeki engellerin kalkması ile rekabetin artması,
- Ticareti gerçekleştiren tarafların arasında çevrimiçi olunması,
- Potansiyel olarak hedeflenen kitle ve kişi sayısı belirsizdir,
- Tüketiciler açısından alışveriş için herhangi bir zaman sınırlamasının olmaması,
- Amaçlanan kitleye ulaşmak kolaydır,

- Maddi değeri olmayan ürün ve hizmetlerin geliştirebilmesine imkân tanımaktadır,
- Firmalara veri toplamada kolaylık sağladığından, firmalarda en ucuz üretim olanaklarını bulmak için daha kolay analiz yeteneklerine sahip olurlar. Böylelikle firmalar maliyetlerini önemli miktarda azaltabilmektedir (Yüce ve Akbulut, 2018: 107).

Geleneksel ekonomi kitlesel üretim anlayışında, emek ve sermayeye bağımlı büyüyen, teknolojik ilerleme ve gelişmeleri sadece makineleşmeye bağlayan, yenilikçi ar-ge çalışmalarına değer vermeyen, üretici ve firmaların piyasada yalnız hareket ettiği, üretim odaklı, nitelikli olmayan işgücünün tek bir alanda uzmanlaştığı bir yapıya sahiptir. Fakat yeni ekonomi ise, küresel çapta ağ örgüsüne sahip, esnek üretim anlayışında, yenilikçi ve icatları tetikleyen bir yapıdadır (Yüce ve Akbulut, 2018: 107).

Dijital ekonomiyle birlikte çok sayıda iş kolunun üretilmesi ve üretilen bu yeni iş kollarının becerisine sahip olunmasının yanı sıra, sadece bir konuda uzmanlaşmak da yeterli olmayacaktır. Çünkü uzmanlaşma tek alanda değil çeşitli ve farklı birçok alanda gerekmektedir. Günümüz dünyasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde standart olan iş gücünün değeri düşmekte buna karşın bilgi temelli nitelikli ve nitelikli iş gücünün değeri ise artmaktadır. Bu kapsamda geleneksel ekonomiden dijital ekonomiye geçişte temel ilkeler, kuramlar, üretim, organizasyon, yönetim ve yöntemler tekrardan gözden geçirilip düzenlenmiştir. Dijital ekonominin temelini fiziki ürünlerin yanı sıra bilgi teknolojisi ve teknolojik hizmetler de içermektedir. Bunun sonucunda ise bilginin teknolojik anlamda farklı yöntemler ile kullanılması, bilgi temelli teknolojik gelişmelerinde gelişimine imkân sağlamıştır. Bu durumda da sanayi malları göreceli olarak değer kaybına uğramıştır (Yüce ve Akbulut, 2018: 107).

1.4. Dijital Ekonominin Unsurları

Dijital ekonomideki gelişim ve değişimlere bakıldığında kişisel bilgisayarlar, iletişim, ağ teknolojisi, yazılım ve içerik tasarımında yaşanan gelişimler, verilerin kullanımı ve bulut temelli süreçler dijital ekonomiyi oluşturmaktadır. Dijital ekonomi teknolojideki dönüşümün bir sonucu olarak, teknolojiyi çok daha ucuz ve kaliteli bir şekilde kullanma olanakları tanıyan, adaptasyonu yüksek bir ekonomidir (Budak, 2018: 4). Bu yönüyle bakıldığında bu yeni ekonominin temelde var olan unsurları vardır.

1.4.1. Kişisel Teknoloji Araçları

Kişisel araç üreten firmalar teknoloji piyasasında kalıcı ve sürekli olabilmek için maliyetlerini minimize edip fiyatları aşağı doğru çekmişlerdir. Bu yaşanan gelişmelerle piyasada kalıcı bir yer etmiş olan büyük firmalar ya ürünleri piyasada tüketicilerle bütünleştirmiş ya da çok iyi bir pazarlama uygulama ve stratejisi oluşturup başarıyı yakalamışlardır.

Teknolojinin gelişimi ile dijital ekonomi de gelişmiş ve ciddi ilerlemeler sağlamıştır. Bunun sonucunda da ticaretin farklı bir yönü olan elektronik ticaret ortaya çıkmıştır (Budak, 2018: 8)

1.4.2. Bulut Tabanlı İşlemler

Bulut tabanlı sistem, sunucular, ağ sistemleri ve uygulamalarla birlikte dijital kaynakların da kullanılması vasıtasıyla bilgi işlem ve depolama, yazılımlar ve veri yönetimini içeren sistemlerden oluşmaktadır. Uluslararası Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü açısından ise bulut tabanlı işlemler ‘arzu edildiğinde bir havuzda toplanabilen, yaygın kullanışlı ve bilgi kaynaklarına hızlı erişim yapılabilen’ bir modeldir (Budak, 2018: 12).

1.4.3. Veri Kullanımı ve İçerik

İçerik üretme ve veri kullanımı 1990’lı yılların sonundan başlayarak hızla gelişmiştir. İşletmeler telif hakkıyla korunan içerikler üretmiş ve telif hakkına sahip olmayan tüketicilerde yorumları ve incelemeleriyle üretilen içerikleri kullanmıştır. Bu kullanım yaygınlaşıp dijital çağ olarak adlandırılan dönemi başlatmıştır.

İçerik kullanımı ile tüketicilerin zevk ve tercihlerine dair veriler toplanabilmektedir. İşletmelerde tıpkı toplanan bu verilerde olduğu gibi üretim sürecindeki üretilen içerikleri kullanarak üretimde ürün çeşitliliğini ve kalitesini artırabilmiştir. Toplanan veriler bilginin sayısallaşmasına ve böylece üretim sürecinde kaliteyi artırarak maliyetleri düşürmüş ve üretkenliği artırmıştır (Türkmen, 2020: 22).

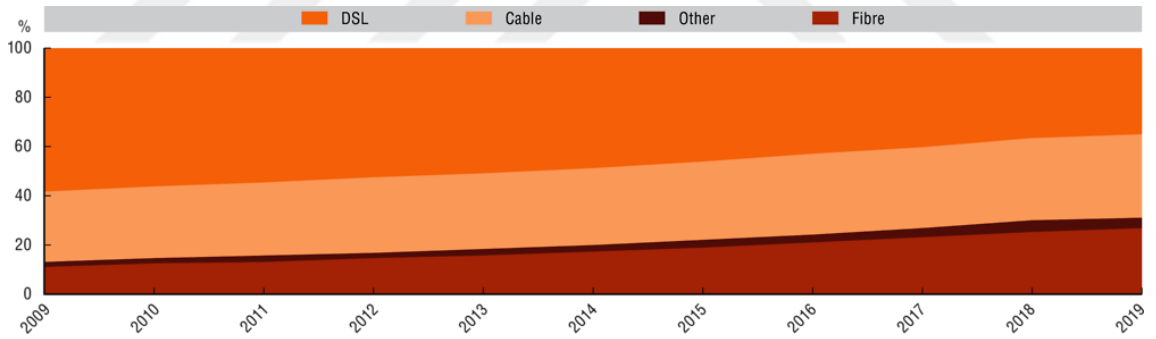
Verilerin toplanması ekonomiye de katkı sağlamıştır. Ekonomide kayıt altına alma işlemi büyük önem taşır. Dijitalleşen ekonomide kayıt altına alma konusu, halen eksikleri olmasına rağmen veri toplama kaydetme ile büyük yol kat etmiştir.

1.5. Dijital Ekonominin Araçları

Dijital ekonominin temelleri internet gelişimi ile atılmaya başlanmıştır. İnternetin gelişimiyle birlikte geniş ağ bantları, mobil uygulamalar, BİT ve donanımlar da gelişmiştir. Tüm bunlarla birlikte katma değerde, iş gücünde, uluslararası piyasada, ar-ge çalışmalarında ve iletişim ağında gelişim ve yenilikler yaşanmıştır. Yaşanan bu yeniliklerle birlikte dijital ekonominin gelişimi devam etmiş ve toplumdaki tüm sektörleri kapsamaya başlamıştır (Artar, 2019: 17).

1.5.1. Geniş Ağ Bağlantıları

Geniş bantlı İnternet bağlantısı yüksek hızlı bir İnternet bağlantısıdır. Dijital Abone Hattı (DSL) ve kablo en yaygın geniş bantlı bağlantı türleridir. Dünya genelinde işletmeler artık yaygın şekilde BİT'leri kullanmaktadır. Dünya çapında bu oran günbegün yükselmektedir. Yakın geçmişten örnek vererek anlayabiliriz ki, 2010 yılında geniş ağ bağlantılarını kullanan OECD ülkelerinin oranı %86 iken, bu oran 2014 de %95'e çıkmıştır. 2016 ve sonrasında da çıkışı devam etmiştir. Aşağıdaki grafikte 2010-2016 arasındaki artışı ülkeler bazında göstermektedir (OECD, 2017: 169)..

Kaynak: (OECD, 2020).

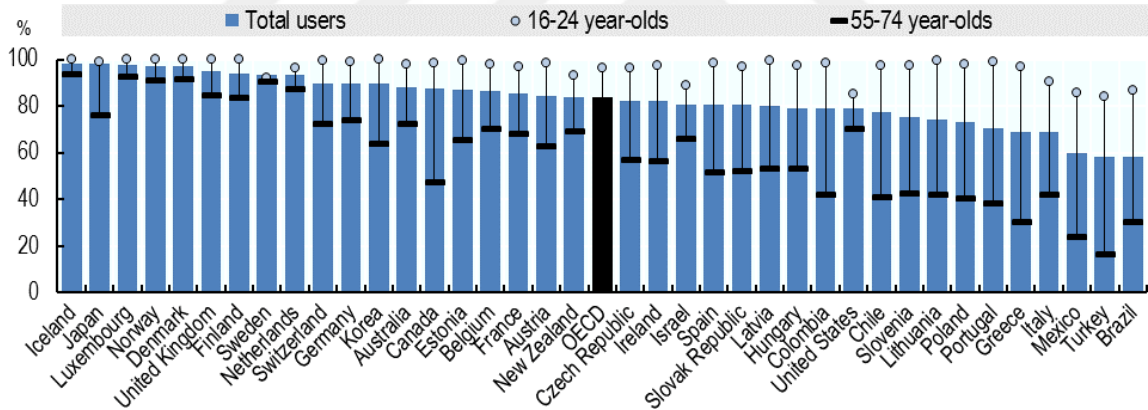
Şekil 1.2. Geniş Ağ Bağlantıları Kullanımının Gelişimi 2019 (OECD, 2020).

Geniş ağ bağlantılarının gelişimi tablodan da görüldüğü üzere her geçen yılda artmıştır. Bunun sebebi, teknolojinin gelişimiyle birlikte kişiler ve işletmeler dijitalleşme olgusunu benimsemiş ve artık hem ekonomik faaliyetleri hem de işlemleri dijital ortamda gerçekleştirmeye başlamışlardır.

1.5.2. İnternet Kullanımı

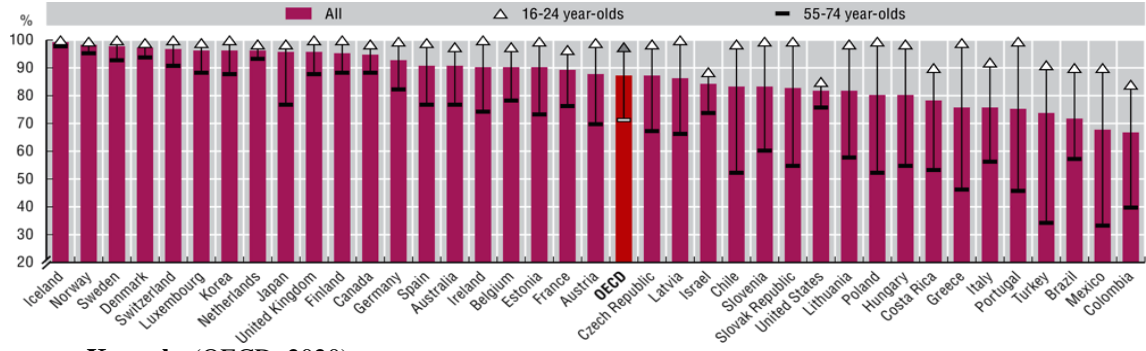
İnternet kullanımı dünyada yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Özellikle gelişmiş ülkelerde halkın %90'ından fazlası son 5 yılda interneti aktif bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Ancak Meksika ve Türkiye gibi ülkelerde internet kullanım oranı %60'ların altındadır. Norveç, İzlanda ve İtalya gibi ülkelerde internet kullanıcılarının payı toplam kullanıcı sayısı ile örtüşmekteyken, Meksika ve Türkiye gibi ülkelerdeki kullanıcılar interneti daha az kullanmaktadır (Artar, 2019: 20).

Ülkeler arasındaki internet kullanımındaki farklar yaş ve eğitim seviyesi, gelişmişlik, gelir seviyesi ve refah gibi faktörlere bağlıdır. Son on yılda internet kullanımı dünya genelinde gençler arasında küresel bir hal almışken bu durum yaşlılar arasında pek de öyle görünmemektedir. Örneğin 2016'da OECD ülkeleri arasında 16-24 ve 55-74 yaş aralığında internet kullanıcılarının dağılımı yapılmış ve bu grafiğe göre 16-24 yaş aralığındaki kişilerin internet kullanımı %95'in üstündeyken, 55-74 yaş aralığında bu oran %63'ten daha azdır (Artar, 2019: 20).

Kaynak: (OECD, 2017: 169).

Şekil 1.3. OECD Ülkelerinde Yaş gruplarına Göre İnternet Kullanıcıları 2016

Kaynak: (OECD, 2020)

Şekil 1.4. OECD Ülkelerinde Yaş gruplarına Göre İnternet Kullanıcıları 2020

Şekil 1.3.'de 2017 yılında yayınlanan OECD raporundaki tablo ile şekil 1.4.'de 2020 yılında yayınlanan tablo arasında farklılık vardır. OECD ülkelerinde yaş gruplarına göre internet kullanım ortalaması 2020 yılında yayınlanan rapora göre hem ülke bazında hem de OECD ortalamasının da artış göstermiştir.

OECD ülkelerinin yaş gruplarına göre internet kullanımı genç nüfusta büyük farklılık göstermese de özellikle 55- ve üstü nüfusta bu oran kuzey ülkelerinde %80'lere varırken Yunanistan da %30 Meksika da %24 ve Türkiye de ise sadece %16 olarak görülmektedir (OECD, 2017: 169).

Öte yandan hareket halindeyken internet kullanımı artmaya devam etmektedir. 2011 yılında AB ülkeleri arasında internet kullanıcıların dörtte biri mobil telefon ve akıllı telefonlarıyla internete erişim sağlarken 2016 yılında bu oran üçte ikilik bir seviyeye yükselmiştir. Bu oran Türkiye ve İspanya da 9/10'lara Hollanda Danimarka Birleşik Krallık gibi ülkelerde ise 8/10'lara çıkmış durumdadır (OECD, 2017: 171).

1.5.3. Çevrimiçi Alışverişler

İnternet kullanıcıları internete olan kolay erişimiyle birlikte çevrimiçi alışverişlerini artırarak dijital ekonominin gelişimini sağlamaktadırlar. Giderek artan sayıda kişinin akıllı ve mobil cihazlara sahip olması ve bunların hızla yaygınlaşması, ürünlerin dijital ortamda satılmasıyla birlikte dijital piyasanın gelişmesine neden olmuştur. 2010-2016 yılları arasında OECD ülkelerinin çevrimiçi satın alma grafiğinden de anlaşılacağı üzere, bireylerin 2010 yılında %36'sı çevrimiçi ürün satın almışken bu oran 2016 OECD

verilerine göre %50'yi aşmıştır (OECD, 2017: 171).

İngiltere ve Lüksemburg'daki yetişkinlerin %80'den fazlası çevrimiçi alışveriş yaparken Türkiye'de bu oran %20'lerde, Meksika ve Kolombiya gibi ülkelerde ise %7'nin de altındadır (OECD, 2017: 172).

Çevrimiçi olarak tüketiciler en çok ayakkabı, sportif ekipman, (%60) seyahat biletleri, tatil biletleri (%50) ve giyimi tercih etmektedir (OECD, 2017: 173). Bu ürünler dışında telekomünikasyon, gıda ve market malzemeleri gibi ürünlerde vardır. Ancak son yıllarda bu sayılanlar arasından daha çok giyim, ayakkabı, market ve gıda ürünleri öne çıkmaktadır (Artar, 2019: 22). Yakın geçmişe bakıldığında teknolojinin ekonominin içine yoğun bir şekilde girdiği ve hızlı bir şekilde uyum sağladığını görülmektedir. Buradan yola çıkacak olursak şu an mevcut dijital ekonominin her geçen gün daha da artacağına ve bu çevrimiçi alışverişlerin daha da çeşitleneceğine ve tüketicilerin gelir seviyeleri, zevk ve tercihleri ve alışkanlıklarına göre çevrimiçi sağlayıcılar tarafından e-ticaret kanallarının artabileceği öngörülmektedir.

1.5.4. Elektronik Ticaret Kavramı ve Gelişimi

Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) tanımına göre elektronik ticaret; “ürün ve hizmetlerin satış, dağıtım, üretim ve reklamlarının internet ağları üzerinden yapılması” olarak tanımlamıştır (WTO, 2017). OECD'nin tanımına göre ise elektronik ticaret; “kişiler ve kurumların görüntüleri sayısallaştırılmış veriler halinde kapalı veya açık yazılımlar içinde internet ağları aracılığıyla ticarete yapılan işlemler” olarak tanımlar (OECD, 2017). Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanlığı tanımı ise; “mal ve hizmetlerin iki veya daha fazla kişi arasında yapılan değişim işleminin elektronik gereçlerle yapma yeteneği” şeklinde tanımlar (GAO, 2002). Başka bir tanım daha yapacak olursak Avrupa Birliği'ne göre de “ürün ve hizmetlerin internet aracılığıyla satılması” olarak tanımlar (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Teknolojinin gelişimiyle birlikte, internet hızlı bir şekilde yaşama dahil olmuştur. İnternetin günlük yaşama hızlı bir şekilde girmesi ve çok çabuk uyum sağlaması çok uzun süre almamıştır. Günlük yaşantıda internet kullanımının artması kullanıcı sayısını hızlı bir şekilde artırmıştır. Bu durum satıcıları da etkilemiş olup satıcılar geleneksel satış yolları ile yapmış oldukları ticarete ağ sistemlerini ve interneti de dahil etmiştir. Hem satıcı hem de alıcı açısından ticarete internet kullanımı birçok kolaylık sağlamıştır. Parasal

maliyetlerde düşüş yaşanmış zaman açısından da tasarruf sağlanmıştır.

Teknolojinin gelişimi bilgisayar, internet ve ağ sistemlerinin kullanımı ile e-ticaretin gelişimini başlatmıştır. İnternet tabanlı teknolojiler 1980'li yıllardan beri kullanılmaktadır. E-ticaretin dünyada ve Türkiye'de bazı gelişmeleri baz alarak kronolojik bir sıralaması yapılacak olursa;

1979- İlk online alışveriş sistemi (Michael Aldrich),

1990- İlk web tarayıcısı (Tim Bemers Lee),

1991- İnternet ticari faaliyetlere açılmıştır,

1993- Türkiye'de internet dönemi başladı,

1994- Bankalar çevrimiçi hizmete başlamıştır,

1994- Çevrimiçi dergiler yayına başlamışlardır.

1994- İlk e-ticaret satışı internet üzerinden Pizza Hut şirketi yapmıştır,

1995- eBay ve Amazon.com ilk e-ticaret siteleri olarak kurulmuştur,

1997- Bilim ve Teknoloji Yüksek kurulu tarafından e-ticaret tanınmıştır,

1998- gittigidiyor.com Türkiye'de kurulan ilk e-ticaret sitesi olmuştur,

2014- Türkiye'de E-ticaret düzenlenmesi konusunda 6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir,

2015- OECD BEPS nihai raporu yayınlandı (Gümüş, 2019: 21).

E-ticaret 1990'lı yıllarda başlamasına karşın kullanıcıların güvenini hemen kazanamamıştır. Toplumda internet kullanım oranı hızla artmış ancak online ticaret bu hızda artmamıştır. Bunun nedeni ise geleneksel ticarete var olan somut ticaret ve elektronik ticarete olan güvensizliktir. Daha sonra 1995 de kurulan ilk e-ticaret sitesiyle birlikte piyasadaki satıcı ve alıcı sayısı artma eğilimine geçmiştir. Ancak 2000 yılının mart ayında yaşanan dot-com balonu e-ticarete büyük bir yara açmıştır. Yaşanan kriz ile piyasada var olan küçük şirketlerin hemen hemen hepsi yok olmuştur. Büyük firmalar ise derinden etkilenmiştir (Gümüş, 2019: 21). Güvensizliğe sebep olan bu durumların ardından yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte elektronik ticarete güven yeniden başlamıştır.

E-ticaretin ortaya çıkışı internet sayesinde olmuştur. İnternetin gelişimi ile e- ticaret de gelişmiş dünya genelinde popüler olmaya başlamıştır. Ulusal firmalar internet ve dijital araçların ortaya çıkmasıyla birlikte uluslararası piyasalara açılma imkânı buldu ve ardından e-ticaret oluşmaya başladı. Küreselleşme ile uluslararası ticaret gelişmiş ve böylelikle ülkeler arasındaki sınır ortadan kalkmaya başlamıştır (Budak, 2018: 5). Küreselleşen e-ticaret ile devletlerinde hem desteği hem de geliştirme çabaları da kullanıcılara güven vermiştir. Ve artık günümüzde e-ticaret çok yaygın şekilde kullanılmaya başlanmış ve Türkiye’de gerek ulusal gerekse küresel uyum üst seviyelere çıkmıştır.

1.5.4.1. E-ticaretin Kapsamı

İnternet ve bilgi teknolojilerinin hızla gelişimi, e-ticaretin kapsamını belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Elektronik ticaretin ana unsurları internet ve internet veri tabanları olarak başlamışken daha sonraları televizyon, telefon ve faks gibi dijital araçlarla da yapılması ile elektronik ticaretin kapsamını açıklamak daha da zorlaşmıştır (Kara ve Öz, 2016:176).

Dijital ekonominin en önemli unsurlarından olan e-ticaretin kapsamı teknolojik gelişmelerin artmasıyla çeşitlenmiştir. Elektronik ticaretin kapsamını maddeler halinde sıralarsak;

- Sağlık, eğitim, hukuk gibi hizmetlerin ticareti,
- Mal ve hizmet (danışmanlık, bilgi servisleri, ulaştırma, finans, hukuk, eğitim, sağlık) ticareti,
- Pazarlama, tanıtım ve online satış gibi işlemler
- Ürün tasarımı ve ticareti,
- Bankacılık işlemleri,
- Gümrük hizmetleri,
- Borsa faaliyetleri,
- Bilgi servisleri,
- Reklam ve bilgilendirme,

- Alışveriş ve sözleşme yapma,
- Kamu işlemleri (e-hizmetler),
- Hisse ve borsa işlemleri.

Bu işlemler ve fazlası elektronik ticaret ile mümkündür. Geleneksel ticarete yapılan işlemler elektronik ortamda da gerçekleştirilebilir. Ancak elektronik ortamda yapılan her işlem geleneksel ticarete yapılamaz. Örneğin e-ticarete müzik, video veya metin gibi alışverişler anlık mümkünken geleneksel ticarete bu durum söz konusu değildir (Organ & Çavdar, 2012: 66).

1.5.4.2. E-ticaretin Gelişimi

Küresel pazarların aktif ve büyüme yapısı internet, küresel ağlar ve bilgisayarların gelişimi ile dünya genelinde artış yaşamıştır. Her geçen gün kullanıcı sayısının arttığı dijital küresel pazarın ekonomilerdeki ticaret payı büyüme devam etmektedir. İnternetin tüm Dünya'ya yayılmasıyla, internet ulaştığı yerlerdeki kişilerin hem alıcı hem de satıcı olabilmesine olanak tanımaktadır. İnternetin sağladığı bu olanaklar ile piyasalardaki ticari iş ve işlemler geleneksel ticaretten uzaklaşarak yerini dijital ortama bırakmaktadır (Bilgili Denetim, 2021).

ABD'nin ilk olarak elektronik ticaret kapsamında oluşturduğu çalışma grubu 1995 yılının aralık ayında toplandığında, toplam internet kullanıcı sayısı on milyona yakındı. O zamanlarda internet aracılığıyla ticaret henüz tam anlamıyla yoktu yeni yeni başlamıştı ve e-ticaretin gelecek potansiyeli anlaşılammıştı. 1997'de ABD Hükümeti artık ekonomik yaşamda yer bulan e-ticaret için Elektronik Ticaretin Çerçevesi çalışmasını yayınlamıştır. Geçen bu iki yılda internet kullanıcıların sayısı elli milyona ulaşmıştır. ABD, e-ticaretin başlamasıyla bu alana önem vermiş ve dijital ekonomi alanında kapsamlı ve etkin faaliyetler gerçekleştirmiştir. Dünya da dijital ekonomi alanına en büyük yönelme ABD de olmuştur. Özel sektörde etkin faaliyetlerden bazıları şunlardır; "Elektronik Mesaj Birliği, Elektronik Ticaret Komitesi, İşletme Entegrasyon Network" (Canpolat, 2001: 32).

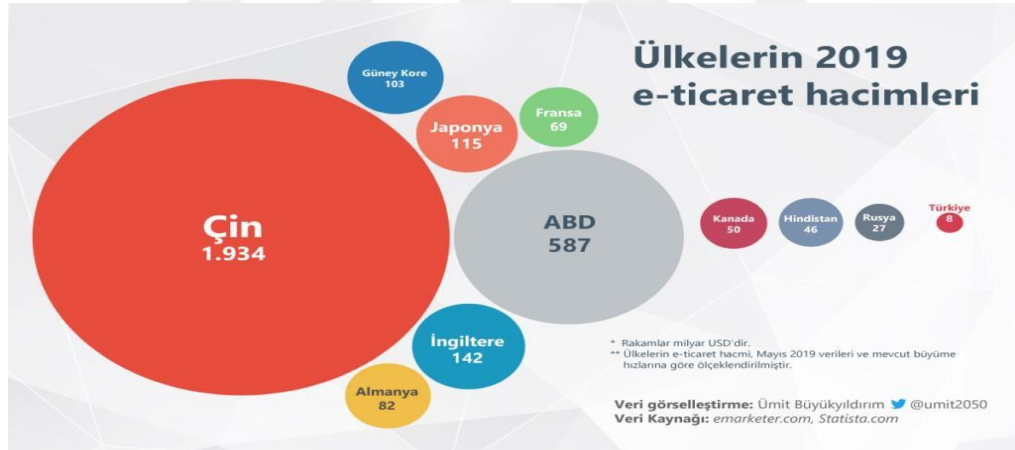
ABD'nin yanı sıra Japonya da dijital ekonomiye önem vermiştir. Japonya bu yeni ekonomi düzenine 1996 da Elektronik Ticareti Geliştirme Merkezini kurarak başlamıştır. Japonya bununla kalmayarak dijital ekonomi alanına büyük yatırımlar yapmıştır. 1995-

1999 arası Japon Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı 45 projeye hemen hemen 3 milyar Japon yeni yatırmıştır (Canpolat, 2001: 34). Japonya'nın kurduğu Elektronik Ticareti Geliştirme Merkezi dijital ekonomide öncelikli alanlar belirlemiştir. Bunlar;

- Ürün satış hizmeti,
- Ürün dağıtım hizmeti,
- Fikri mülkiyet hakları,
- Vergileme (vergi kanunlarının mülkiliği ve şahsiliği),
- Sanal işletme, elektronik doküman vb. (Gümüş, 2019: 25).

Japonya'da yapılan düzenlemeler, yenilikler ve yatırımlar uzun vadeli projeler olarak düşünülmektedir. Geliştirilen plan ve politikalar gelecekte fiziki para yerine dijital para kullanmaya yöneliktir.

Tablo 1.1. Ülkelerin 2019 e-ticaret hacimleri

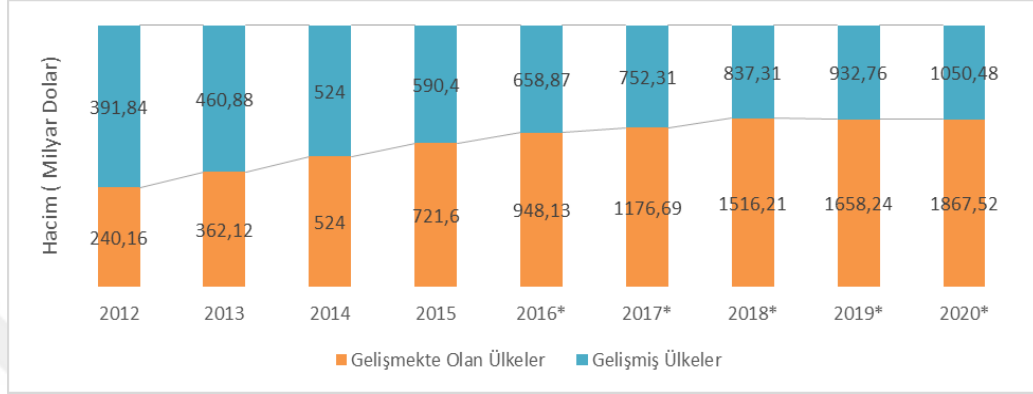
Kaynak: (Büyükyıldırım, 2021).

Dünya çapında elektronik ticarete etki eden faktörler sıralandığında; makroekonomik ölçütler, demografik yapı, iletişim altyapısı, medya ve lojistik altyapı gibi faktörler en önde gelen etkenler olarak ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki tabloya göre 2019 yılında Çin 1.934 milyar dolarlık bir e-ticaret hacmiyle birinci sırada yer almıştır. Türkiye'nin ise aynı yıl 8 milyar dolarlık bir e-ticaret hacmine sahip olduğunu görmekteyiz.

Küresel çapta e-ticareti etkileyen faktörler ise tüketicilerin zevk ve tercihleri, e-

ticaretin işlem hızlığı, zaman tasarrufu ve işlem kolaylığı gibi etkenler e-ticareti etkileyen faktörlerdir (Türgay & Öksüz, 2018: 139).

Tablo 1.2. 2012-2020 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin arası e-ticaret hacimleri (\$ bazında)

Kaynak: (TUSİAD, 2021).

Dünya'daki e-ticaret hacminin 2012-2020 yılları arasındaki TUSİAD verileri incelendiğinde dünyadaki e-ticaret hacminin 2 kattan fazla arttığını görmekteyiz. 2016-2020 yılları arasında ise 1,8 kat artacağı tahmin edilirken 2019 yılının sonunda Çin de başlayan pandemi ile bu tahminler tutmamıştır. 2012 ve öncesinde e-ticaretin %60'ından fazlasına gelişmiş ülkeler sahipken, 2012 sonrası bu trend değişme eğilimi göstermiş ve artık gelişmekte olan ülkeler e-ticaretin %60'tan fazlasına sahip durumdadır.

Son yıllarda küresel ticaretin dünyada gelişim trendinde olduğunu söyleyebiliriz. Bunun nedeni artık ürünlerin ve hizmetlerin küresel pazarda satış imkânının olması ve satıcıların hem ulusal hem küresel piyasada ticaret yapma fırsatının olmasıdır. Bu durum tüketiciler için de geçerlidir. E-ticaretin gelişimiyle tüketiciler açısından önemli olan fiyat mekanizmasının, küresel rekabetle optimal seviyelere inmesi ve dijital ödeme yöntemlerindeki kolaylıklarla gelişmesi gelişim trendini etkileyen bir başka etkidir. Gelişen e-ticaret ile lojistikte gelişmiş ürün ve hizmetlere güvenilir ve hızlı erişim sağlanmıştır. Gelişen tüm bu durumlarla birlikte bilinçli tüketici sayısındaki artış da e-ticaretin gelişiminde önemli etkenler arasında sayılabilir.

1.5.4.3. E-Ticarette Ödeme Yöntemleri

Elektronik ticarette mal veya hizmetin takası karşılıklı fiziki olarak gerçekleşmediğinden bu durum ödeme biçimine de yansımaktadır. Bu durumda müşteri aldığı mal veya hizmeti çevrimiçi olarak online almaktadır ve satıcı kişi veya firmada bunun karşılığında online bir ödeme yöntemi gerçekleştirmektedir (Altuntaş, 2011: 35). Gerçekleştirilen bu yöntemleri iki gruba ayırabiliriz. Bu iki grup; klasik ödeme araçları ve yeni ödeme araçlarıdır.

Klasik ödeme yöntemleri arasında ise sayabileceğimiz araçlar e-ticaretin gelişiminden önce de var olan araçlardır;

Kredi Kartı ile Ödeme: Online yapılan işlemlerde en çok kullanılan ödeme aracı kredi kartlarıdır. Kredi kartları geleneksel ticarette %25-50 gibi oranlarda gerçekleşirken e-ticarette bu oran %90-95'lere ulaşmaktadır.

Online alışverişlerde, geleneksel ticaretteki gibi kredi kartı ödemelerinde slip olmadığından çeşitli güvenlik yöntemleri geliştirilmiştir. Online işlemler sırasında kredi kartı bilgilerinin üçüncü kişilerce ele geçirilmesinin önüne geçebilmek için bu kişisel bilgilerin şifreleme temeline dayanan SSL (Secure Socket Layer) ve SET (Secure Electronic Transfer) yani güvenli yuva katmanı ve güvenli elektronik transfer yöntemleri kullanılmaktadır. Böylece online olarak çevrimiçi işlemlerde güvenlik sağlanabilmektedir (Akar ve Yurter, 2015: 23). Online olarak yapılan kredi kartı ödemelerindeki taraflar ise;

- Mal veya hizmet alımında kredi kartı ile ödeme yapan kart sahibi,
- Mal veya hizmet sunanlar arasında kredi kartı ile ödeme kabul eden işyerleri,
- Kart sahibinin online ve kredi kartı işlemlerinde kullandığı banka,
- İşyerinin online ve banka işlemlerinde kullandığı banka ve,
- Bankalar arası kart merkezi (Altuntaş, 2011: 35).

Elektronik Fon Transferi (havale ve EFT): Otomatik para transferlerindeki makinelerle para transferinde önemli bir gelişme, elektronik fon transferi yöntemi ile sağlanmıştır. Bu ödeme yöntemindeki sistem kart veya elektromanyetik bir cihaz ile mal veya hizmet satıcısı ve alıcısı arasında para transferinin gerçekleştirilmesidir (Altuntaş, 2011: 36).

Havale ve EFT arasında da fark vardır. Havale, aynı bankaya ait iki farklı kişi hesapları arasında yapılan para transferidir. EFT ise aynı işlemin farklı iki bankaya ait hesap arasında yapılmasıdır (Akar ve Yurter, 2015: 23). Her iki işlemde de gerçekleşme aşamasında kullanıcının onayı gerekmektedir.

Doğrudan Borçlanma: Bu sistemde ödeme gerçekleştirecek kişi kişisel hesap bilgilerini ödemenin gerçekleşeceği bankaya veya kişiye gönderir. Ödemenin yapılacağı banka kişiden gelen bilgi ve yapılan ödeme isteğiyle hesabından havale yoluyla yapılmaktadır. Bu sistem bazı ülkelerde devletin alacağı ve ödeme yapacağı bazı durumlarda kullanılır (Altuntaş, 2011: 36).

Borç Kartları: Bu ödeme yöntemi bazı Avrupa ülkelerinde mevcuttur. Online olarak yapılan işlemlerde bazı durumlarda kullanılmaktadır. Bu sistem doğrudan borçlanma sistemi gibi işlemektedir ancak fiziki olarak bir kartı bilgisayara bağlı bir kart okuyucu aracılığıyla kimlik doğrulaması yapmakta ve onay aşaması gerçekleşmektedir. Bu şekilde yapıldığından doğrudan borçlanma yönteminden daha güvenilirdir. Ancak kullanım alanı oldukça kısıtlıdır (Görçün, 2017).

Elektronik Çek: Avrupa ve Amerika gibi ülkelerde normal çek gibi işlem görmektedir. Türkiye’de henüz yaygınlaşmamış durumdadır. Normal çekten farklı olarak elektronik bir form oluşturularak yapılmaktadır. Kullanım açısından kolay bir yöntem olmasının yanı sıra yaygın bir şekilde kullanılması için gerekli teknolojik alt yapının oluşması ve finans çevreleri kapsamında kabul görmesi gerekmektedir (Altuntaş, 2011). Klasik ödeme yöntemleri kapsamında olan bu ödeme yöntemi yaygın bir kullanım alanına sahip değildir.

Yeni ödeme araçları arasında ise sayılan ödeme araçları dünyada ve Türkiye’de e-ticaretin hızlı bir şekilde yaygınlaşmasıyla tahsilatta ortaya çıkan gereklilik arz eden yeni tip ödeme araçlarını ortaya çıkarmıştır. Bunlar;

Elektronik Para: Online olarak internet üzerinden yapılacak olan işlemlerde kullanılmak amacıyla geliştirilen bir para birimidir. İnternet üzerinden yapılan ödemelerde fiziki olarak kullanılan alışveriş çeklerinin karşılığı şeklinde değerlendirilebilir. Bu ödeme yöntemini kullanacak kişiler veya kurumlar kullandıkları banka kartları ile internet üzerinden paraları karşılığında elektronik para birimi satın alırlar. Alınan elektronik para ile internet üzerinden gerçekleştirilen satın almalarının karşılığında elektronik para birimleri öderler (Artar, 2019: 21).

Ticari Banka Paraları: Online olarak internet üzerinden mal veya hizmet satışının başarısı kişisel ödeme yöntemlerinin gelişimini etkilemiştir. İnternet üzerinden gerçekleştirilen bu ödemeler banka ödeme sistemleri gibi çalışmaktadır (Altuntaş, 2011). Bu ödeme yönteminde müşterilerin ödeme yapabileceği bir hizmet sağlayıcısı sağlanır. Sadece internet üzerinden yapılan harcamalar için ayrılmış bir banka hesabı müşterilere açılmakta ve bu hesap üzerinden ayrılmış fonlar yine sadece bu harcamaların ödemelerinde kullanılmaktadır. Bu yöntem ile getirilen en büyük yenilik ise elektronik posta sistemi üzerinden kullanıcılar ile mal veya hizmet sağlayıcı arasında bir iletişim ağı kurulmasıdır. Bu ödeme yönteminde aracı olan kuruluşun bankacılık ya da elektronik para kuruluşu lisansına sahip olması zorunlu bir gerekliliktir (Kara ve Öz, 2016:177).

Sanal Kartlar: Kredi kartları günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmakla birlikte internet üzerinden yapılan alışverişlerde kart bilgilerinin üçüncü kişilerce ele geçirilmesi mümkündür. Sanal kartlar ise fiziki olarak var olmayan ve kredi kartı bilgilerinin üçüncü kişilerce ele geçirilme riskinin ortaya çıkması ile sadece internet üzerinden yapılan harcamalarda kullanılmak üzere oluşturulmuştur. Fiziksel olarak var olmamasına rağmen banka hesabına bağlı olan kredi kartının bilgilerini internet üzerinde dijital bir şekilde sahip olan sanal kartların kredi kartından farklı bir hesap numarası ve şifresi bulunmaktadır (Altun, 2016).

Türkiye’de elektronik ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte e-ticaret uygulamalarında güvenliği artırmak ve kredi kartı bilgi kaçakçılığı ve dolandırıcılığı gibi sorunları azaltmak amacıyla sanal kartlar geliştirilmiş ve uygulanmaktadır. Sanal kartların kredi kartlarına ve diğer ödeme araçlarına göre en büyük avantajı ise hesap limitinin anlık bir şekilde kullanıcıları tarafından değişim olanağının bulunmasıdır (Altun, 2016).

PayPal: Kredi kartları olsun ya da olmasın, online olarak internet aracılığıyla güvenli bir şekilde alışveriş yapılabilmesine veya kişilerin arzu ettikleri kişilere sadece e- posta yolu ile para gönderilmesine de olanak tanıyan alternatif bir ödeme yöntemidir. Bu sistemde kullanıcı e-postası ile sisteme kaydolmaktadır ve PayPal kişiye bir sanal hesap açar. Bu açılan sanal hesabın aktif olarak kullanılabilmesi için kişiye ait bir banka kartının PayPal sistemine kayıt yaptırması gerekmektedir (Demir, 2021).

Mobil Ödemeler: Elektronik ticaret faaliyetlerinin mobil cihaz operatörleri ile tahsil edilmesine imkân sağlayan bir ödeme yöntemidir. Kişi veya kurumların bu sistemi

kullanabilmesi için sistem içerisine entegre olması gerekmektedir. Bu sistemde yapılan elektronik ticaret işlemlerinin tahsilatları telefon faturalarına yansıtılarak tahsil edilmektedir. Bu sistemde ödeme yapılabilmesi için telefonun mesaj özelliğinin bulunması yeterlidir. 2012 yılından sonra mobil ödeme uygulamasına kredi ve banka kartlarının da eklenmesi ile mobil cüzdan faaliyetine geçilmiş ve kullanıcılara gelişmiş bir ödeme seçeneği sunulmuştur (Altun, 2016).

***Dijital (sanal) Para Ödemeleri:** Mal veya hizmetlerin internet üzerinden sanal dünyada alınıp satılması birçok ödeme yönteminin gelişimine sebep olmuştur. Sanal dünyanın kendine ait bir ekonomi oluşturması ile birlikte oluşturulan bu sanal ekonominin bir de kendine ait bir para birimi ortaya çıkmıştır. Bu para birimlerini ülkeler veya şirketler çıkarabilmektedir. Genellikle anonim olarak ekonomi içerisine girmekte ve dijital olarak internet üzerinden yapılan harcamalarda kullanılmaktadır (Budak, 2018).

2016 yılındaki IMF'nin bir raporuna göre dijital para; dijital bir şekilde bir değer ifade eden dijital varlıklar şeklinde tanımlanmıştır. İtibari para olarak karşılık bulan bu dijital paralara elektronik para, itibari para olarak karşılığı olmayan dijital paralara ise sanal para denmiştir (IMF, 2016). Sanal para birimlerinde çevrilebilirlik açısından iki gruba ayırırız; merkezi olan ve merkezi olmayan sanal paralar. Merkezi olmayan sanal para birimleri bünyesinde şifrelemeyi ve karşılıklı olarak doğrulamayı bulunduran kripto paralardır (Arıkan, 2020: 14).

Sanal paralar dijital ortamdaki hesaplarda kendi birimlerini temsil eden dijital değerlerdir. Sanal paralara örnek olarak; sanal oyun kuponları, mobil ve internet üzerinden yapılan harcama kuponları, havayolu kuponları ve bitcoin gibi dijital ortamdaki değerler sanal paralara örnek olabilir (Arıkan, 2020). Sanal paralar mevcut sistemde kanunca kabul gören dijital paralardan farklı olarak itibari bir para karşılığı yoktur. Dijital olarak kabul edilse de merkez bankaları tarafından henüz mevcut varlıkları kabul görmemiştir. Bu yüzden piyasadaki itibari parayı karşılamadığından elektronik ödeme yönteminde sayılan elektronik paralardan ayrılırlar.

Teknolojik gelişmelerle birlikte sanal paralarda hızlı bir şekilde gelişim göstermektedir. Hatta sanal paranın geleceği hakkında net bir fikre sahip olmak veya tahmin yürütmek de pek kolay değildir. Sanal paranın ekonomiye ve ticarete pek çok katkısı olmuştur. Sanal para, ödeme veya transferlerde geleneksel araçlara kıyasla hız ve

verimlilik getirmiş ve böylece ekonomik katılımı teşvik etmiştir. Sanal paraların ortaya çıkması herhangi bir devlet veya merkez bankasının kontrolü ile gerçekleşmez. Bu yüzden sanal para mevcut olan geleneksel para sistemini yani devlet destekli itibari para paradigmasını sorgular niteliktedir (Arıkan, 2020). Gelişmekte olan sanal paralar bir devletin veya merkezi bir banka otoritesi olmadan da anonim olarak üretilebilir. Bu üretim şekli de mali düzeye bir katkı yapabilir. Çünkü sanal paralar ve mevcut blok zincir teknolojileri taraflar arasında ticari faaliyetleri basitleştirip, zaman ve maliyette verimliliği artırabilirler.

Gelecek de sanal paralar düşük maliyetlerle birlikte güvenli bir ödeme yöntemiyle mali katılımı artırma potansiyeline sahiptir. Sanal paraların mevcut faydalarını ve muhtemel faydalarını yaşama aktarabilmek için teknolojik gelişmeler sağlanmalı ve bu alanda bir düzenleme ve denetleme koordinasyonu oluşturulmalıdır. Çünkü mevcut sistemde bu sistemler risk de taşımaktadır. Örneğin sanal paralar kara para aklamada, terör finansmanında vergisel suçlar da ve diğer birçok yasadışı faaliyetlerde kullanılabilir (IMF, 2016).

Klasik bir mali düzende yönetimler para arzlarını yerel merkez bankaları ile yönetip düzenlemektedir. Ancak kripto paralar yönetimlerin kontrolü altında olmayıp sorumluluğu dağıtılmış bir şekilde şeffaf olarak ve düzenlemeler ile belirlenen düzeyde üretimi yapılmaktadır. Ekonomilerdeki üretilecek kripto para miktarı arzı ve üretim zamanlaması önceden belirlenir. Geleneksel ekonomilerde mali iş ve işlemlerin yapılabilmesi için bankalar gibi üçüncü kişilerin aracılığına ihtiyaç duyulmaktadır. Yani taraflar arasındaki ödeme ve alacak işlemlerinde bankalar devreye girer ve banka transfer işleminden sorumlu olur. Kripto para sisteminde ise ne güvenceye ne de aracıya gerek yoktur. Bu sistemdeki aracının ortadan kaldırılması ile maliyetlerde düşüş gerçekleşmiştir. Kurumsal olarak aracı olan kurumların transfer işlem maliyetleri vardır ve ayrıca senyoraj gibi maliyetlerde aracı kurumların varlığından kaynaklanır. Kripto para sistemleri ile bu gibi maliyetlerde de düşüşler yaşanmıştır (Arıkan, 2020).

Kripto paralar sana paralar grubuna dahil edebilir ancak her sanal para kripto para değildir. Bir sanal para merkezine bağlı olmaksızın ve karşılıklı şifreleme ile üretilenlere kripto para denilebilir. Kripto paralar; dijital bir niteliğe sahiptir, yerel ülke yönetimlerinin ve merkez bankalarının denetimi dışındadır, istenilen bir seçenektir, daha

çok internet üzerinden kullanılmaktadır ve ayrıca kanunla belirlenen diğer elektronik ve sanal paraların aksine kripto paraların bir merkezi yoktur (Baktaş, 2021).

1.5.4.4. E-Ticaret Modelleri

Elektronik ticaret küresel çapta gelişmeye devam eden önemli bir ticaret kolu olmuştur. Bu yüzden elektronik ticaret alanında sürekli bir yenilik ve değişim yaşanmaktadır. Yaşanan bu yenilik ve gelişimlerle birlikte e-ticaret kapsamında pek çok iş modeli geliştirilmiştir. Ayrıca her geçen gün bu iş modellerine yenilerinin eklenmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Elektronik ticaret alanında faaliyet göstermek isteyen kişi veya kurumların kendilerine uygun olan iş modelini seçmeleri ayrıca önem arz etmektedir (ideasoft, 2021).

Elektronik ticaret asıl veya aracı satış kanalı olup temeldeki özellikleri ise şeffaflık, hız ve esnekliktir. Ticari faaliyette bulunan işletmelere birçok kolaylık ve fayda sağlamaktadır. Sağladığı en önemli fayda ise geleneksel olarak yapılan ticari faaliyetlerden çok daha fazla bir kazanç elde edilmesidir (Budak, 2018: 32)

Yapılan elektronik ticaret modellerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- İşletmeden işletmeye (B2B),

Ticari nitelikte yapılan işletmeler arası satışların veya alışların işletmeden işletmeye online olarak gerçekleştirdiği model olarak tanımlanabilir,

- İşletmeden tüketiciye (B2C),

İşletmelerin tüketicilere doğrudan aracı veya dağıtıcılara gerek duymaksızın dijital ortamda yapılan ticari faaliyet modelidir,

- İşletmeden devlete (B2G),

İşletmeden devlet ve devlet kurumlarına yapılan satış ifade eder. Bu e-ticaret modelinde devlet bir ihale açar ve işletmeler bu ihaleyi online olarak takip edip katılım sağlar. İhaleyi kazanan işletme devlete ürün ve hizmet satışı yapar.

- Devletten devlete (G2G),

Devletten devlete internet üzerinden yapılan satış işlemleri bu modele dahildir. Devletler arası ürün ve hizmet sağlanması olarak da tanımlanır. **E-ticaret**

modelleri arasında bulunan G2G, aynı zamanda devlet kurumlarının kendi aralarında yaptıkları ürün ve hizmet satış işlemlerini de kapsar.

- Devletten işletmeye (G2B),

Devletten işletmelere şeklinde bir e-ticaret modelidir. İhale ya da farklı yöntemler ile devletten işletmelere yönelik gerçekleştirilen e-ticaret iş modelidir. Devlet kurumlarının ihtiyaç duydukları ürünleri alabilmek için oluşturdukları e-ticaret siteleri bu iş modeline dahildir.

- Devletten tüketiciye (G2C),

Devletten tüketiciye olarak tanımlanır. Devletin vatandaşlara online ortamda verdiği ürün ve hizmetler bu iş modelinin kapsamındadır. Devletin vatandaşlara verdiği hizmetler bu e-ticaret modeli içerisinde değerlendirilir. Pasaport ve kimlik belgesi alımı, G2C modeline dahildir.

- Tüketiciden devlete (C2G),

Vatandaşın devlete olarak tanımlanan bu e-ticaret modeli; vatandaşların devlete karşı olan yükümlülükleri kapsamında değerlendirilir.

- Tüketiciden tüketiciye (C2C)

Bu modelde ise tüketiciler doğrudan hem alıcı hem de satıcı olarak var olabilir. Mal ve hizmetleri farklı şekillerde satış, pazarlama veya yorum yapma şeklinde kullanılan modeldir.

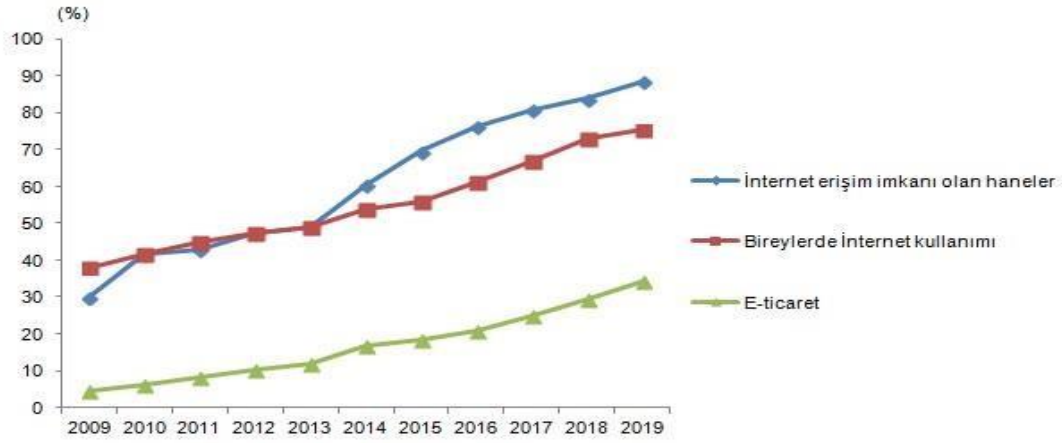
1.5.4.5. E-Ticaretin Türkiye'deki Gelişimi

Elektronik ticaret dünyanın tümüne yayılmasıyla Türkiye'de de popülerleşip hayatın içine girmiş durumdadır. Türkiye'de elektronik ticaret 1993'ler de ortaya çıkmaya başlamış ve e-ticaret hakkında ilk yasa 2003 yılında çıkarılan mesafeli sözleşmeler yasasıdır (Kara ve Öz, 2016:174). Ardından birçok düzenleme gelmiştir ancak halen var olan mevcut duruma çalışmalar yapılması gerekmektedir. Türkiye'de e-ticaretin gelişim aşamasında olduğu düşünüldüğünde firma ve kuruluşların e-ticarete ilişkin olanakları fark etmesi ve bunun sonucunda e-ticaretin Türkiye de daha da gelişeceği tahmin edilmektedir.

Dijital ekonomilerde yaşanan değişim, küresel çapta birçok ülkede ve Türkiye’de yeni fırsatlar ve riskler doğurmuştur. Ortaya çıkan fırsat ve risklere uyum sağlayan ülkeler ekonomilerinde hızlı bir büyüme yaşarken, uyum sağlayamayan ülkelerde ise gerilemelere sebep olmuştur (TUSİAD, 2021).

Türkiye’de 2014 yılında yürürlüğe giren Elektronik Ticaretin Düzenlemesi Kanunu’yla birlikte piyasada birçok gelişme ve düzenleme yaşanmıştır. Ancak yapılan düzenlemeler tüm sektörlerde aynı oranda etki göstermemiştir. Bazı sektörlerde uyuşmazlık ve karışıklıklara sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu durumlara karşı 2016 yılında TOBB çatısı altında kurulan E-ticaret Sektör Meclisi heyetinde idari yapı ve sektördeki temsilciler kendi aralarında fikir alışverişi yapmıştır (TUSİAD, 2021). Böylece e-ticaret büyüyüp olgunlaştıkça elektronik ticaret kanununda, karşılık fikir alışverişi ile düzeltmeler ve düzenlemeler yapılmıştır (Gümüş, 2019: 28).

TÜİK’in yaptığı ankete bakıldığında Türkiye’de internet kullanıcıların genç yaşta ve aktif olduklarını görmekteyiz. Ancak buna karşın Türkiye’de online alışveriş veya e-ticaret kullanımı düşüktür. Bunun sebepleri; kişilerin alışveriş hevesi, mağazaya gitme isteği, internette alışverişe duyulan güven ve gizlilik endişeleri olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynak: TÜİK, 2019

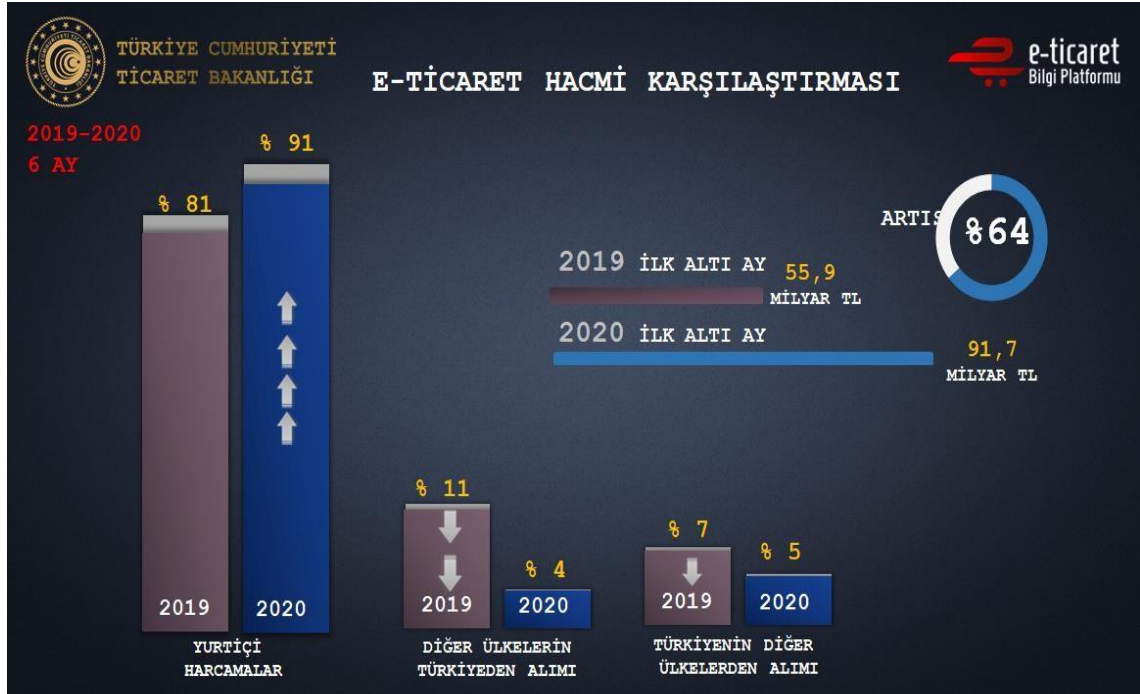
Şekil 1.4. Bireylerde İnternet Kullanımı

Tabloda bireylerde internet kullanım çizgileri 16-74 yaş aralığını ifade etmektedir. 2013’ten sonra hanelerdeki internet kullanım oranında bir sıçrama olduğunu tablodan görmekteyiz. 2013 öncesinde bireysel internet kullanımı hane kullanımının dan fazla iken

bu durum değişmiş hane kullanım oranı artmıştır. Bunun nedenini ise teknolojik gelişmeler olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye’de e-ticaret 2020 yılında bir sıçrama yaşadı. Bunun nedeni 2019 yılının sonunda çıkan pandemiden dolayı 2020 yılı içinde getirilen kısıtlamalar ile çevrimiçi internet kullanıcılarının sayısının artması ve sağlık önlemlerinden dolayı var olan geleneksel ticaretin yerini dijital ekonominin alması olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumu 2019 ve 2020 yıllarının ilk altı ayındaki e-ticaret hacimlerinin karşılaştırılmasıyla anlayabiliriz. Bu oranlar aşağıdaki görselde mevcuttur.

Tablo 1.4. E-ticaret hacim karşılaştırması

Kaynak: (Ticaret Bakanlığı, 2021). <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>

Tablodan anlaşıldığı üzere 2020 yılının ilk 6 ayındaki ticaret hacmi önceki yılın ilk altı ayına göre yaklaşık %65 oranında artış göstermiştir. Bu artışa Covid-19 küresel salgının da etkisi oldukça fazladır.

Türkiye’de dijital ekonomi artık çok büyük oranlarda artmaya başlamıştır. Ancak yine Türkiye’de bu yeni ekonomik sistem için tam eksiksiz bir düzen henüz kurulamamıştır. Sektörler arasında uyumlu bir koordinasyon oluşturulamamıştır. TOBB bünyesinde sektörler arası koordinasyonu sağlamak adına e-ticaret sektör meclisi

kurulmuş, Gümrük ve Ticaret Bakanlığının da buna benzer çabaları olmuş ancak halen etkin bir ekonomik koordinasyonu kurulamamıştır. Bu etkinlik sağlanamadığından ekonomide aksaklıklara sebep olmaktadır. Aksaklıkların olduğu bu piyasada devlet açısından zarar vardır. Bunun en büyük nedeni eksik düzenlemelerden dolayı dijital ekonominin tam olarak kayıt altına alınamaması olduğunu söyleyebiliriz. Ve bu kayıt dışılık vergisel boyutta zarara sebep olmaktadır (Gümüş, 2019: 31).

Covid-19'un 2020 yılında Türkiye'de e-ticarete etkisini Ticaret Bakanlığının paylaşmış olduğu verilerden görülebilmektedir. Türkiye'de 2019 ve 2020 yılları sektör bazında incelendiğinde covid-19'un gıda-süpermarket, kimyasal maddeler, beyaz eşya ve anne- bebek ürünlerinde çarpıcı bir artışa yol açtığını görebiliriz. Buna karşın konaklama, seyahat ve taşımacılık ve hava yolu gibi sektörlerde de yine çarpıcı bir şekilde düşüşe sebep olduğunu görmekteyiz.

Tablo 1.5. E-ticaret covid-19 öncesi ve sonrası

Kaynak: (Ticaret Bakanlığı, 2021). <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler>

Ticaret Bakanlığı tarafından paylaşılan Covid-19'un sektörel alanlardaki e-ticaret hacmine olan etkisi ile ilgili tablodan yukarıda verilmiştir. Tablodan anlaşıldığı üzere Covid-19 etkisiyle birlikte başta gıda sektörü olmak üzere kimyasallar, beyaz eşya ve anne bebek ürünlerinin satışlarındaki e-ticaret payı 2019 yılı ile karşılaştırıldığında 2020 yılında ciddi oranda artışlar yaşanmıştır. Buna karşın hastalıkla enfekte olma riski konusunda yaşanan endişeler ve sosyal hayata dair kısıtlamalar neticesinde konaklama, seyahat ve taşımacılık sektörlerinde %80'e varan düşüşler yaşanmıştır.

1.5.4.6. Türkiye’de E-ticaret ile İlgili Çalışmalar

Teknolojik gelişmelerin artması ile Türkiye’de e-ticaret işlem hacmi büyük oranda artmıştır. Ayrıca bu duruma Türkiye’de genç nüfus oranının da önemli bir etki yaptığını söyleyebiliriz. Genç nüfus oranındaki artış ve Türkiye’de her geçen gün artan internet kullanımı, e-ticaret işlem hacminin artmasına olumlu bir katkı sağlamıştır.

E-ticaretin dünya çapında gelişmesi ve Türkiye’de de e-ticaret iş ve işlem hacminin artması ile bu kapsamda uyum sağlama zorunluluğu gerekmiştir. Bunun için Türkiye’de ki Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunca 1997 Ağustos ayında bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Türkiye’de e-ticaret faaliyetlerinin geliştirilip yaygınlaştırılması için bir karar alınmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Alınan karar kapsamında eşgüdüm çalışmaları Dış Ticaret müsteşarlığına verilmiş ve sekreteryaya işlemlerinin ise TUBİTAK-BİLTEN’in takip edeceği Elektronik Ticaret Koordinasyon Kuruluna (ETKK) verilmiştir.

Kurul 16 Şubat 1998’de yapmış olduğu ilk toplantısında, e-ticaretin geliştirilip yaygınlaştırılmasında verimli çalışmalar gerçekleştirebilmek için teknik, hukuk ve finans alanlarında toplantıya katılan kuruluşların temsilcileri arasından üç tane çalışma grubu oluşturmuştur.

ETKK 1998’de bir rapor yayınlamış ve bu rapora göre Türkiye’de e-ticaretin geliştirilebilmesi için kurulun 4 ana görevi bulunmaktadır. Bunlar;

- Teknik ve altyapı gerekliliklerinin oluşturulması,
- Hukuki düzenin kurulması,
- E-ticaretin kullanımının teşvik edilmesi,
- Mevcut ulusal düzenlemelerin küresel düzenlemeler uyumlu hale getirilmesi ve sürdürülmesi (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Başbakanlık 2001 yılında e-ticaret kapsamında e-Türkiye uygulamaları başlatmış ve 13 ayrı çalışma grubu oluşturmuştur. ETKK ise bundan sonra çalışmalarını e-Ticaret Çalışma Grubu olarak sürdürmüştür. ETKK daha sonra adı değiştirilerek e-Ticaret Kurulu olarak sürdürülmüştür.

2011 yılında yürürlüğe girmiş olan Yeni Türk Ticaret kanununda yapılan değişiklikler ile e-ticaret kapsamında, e-ticaretin işleyişi açısından var olan eksiklerin giderilmesi hedeflenmiş ve bu hususta kanunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler;

- Ticaret sicil kayıtlarının dijital ortama aktarılarak elektronik ortamda tutulup depolanması,
- Sözleşme sürecinin elektronik ortama aktarılıp gerçekleştirilmesi,
- Ticari evrakların ve faturaların elektronik ortamda yapılmasına olanak tanınması,
- Her sermaye şirketine internet sitesi kurma zorunluluğu getirilmiştir,
- Sermaye şirketlerinin kurduğu internet sitelerinde içeriklerin konulmuş sayılabilesi için en az altı ay sitede kalması gibi düzenlemelerle geliştirilmeye çalışılmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2021).

Artan internet kullanımı ve e-ticaret hacminin artmasıyla hukuki alanda düzenlemeler zaruri hale gelmiştir. Türkiye’de bu kapsamda 23.10.2014 yılında kabul edilen ve 05.11.2014 de resmî gazetede de yayınlanıp yürürlüğe giren “6563 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun” gerek bireylere gerekse de firmalara birtakım düzenlemeler getirmiş ve birçok sorunlu alana da çözümler üretmiştir (Karabulut, 2019: 50).

29166 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile e-ticaret hakkında usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bunlar;

- Mal ve hizmet sunucular, elektronik ortamdaki araçlar aracılığı ile sözleşme öncesi alıcılar için kolaylıkla ulaşabileceği bilgileri sunmak ile yükümlüdür,
- Elektronik ortamda alıcı tarafından sipariş verilmesi halinde mal ve hizmet sağlayıcısı, siparişin verilmesi, onaylanması ve ödenmesi aşamalarından önce, alıcıya tüm bilgileri ve toplam bedeli açık bir şekilde sunmalıdır,
- Elektronik ortamda yapılan iş ve işlemin, gerçek veya tüzel kişilerinin açık ve net bir şekilde belirlenebilir olması ve bilgilerinin de açıklanabilir şekilde olma zorunluluğu vardır,

- Elektronik ortamdaki ileti ve gönderiler gerçek kişilere ancak önceden izin alınarak gönderilebilir. Bununla birlikte esnaf ve tacirlere ise daha önceden izin alınmaksızın elektronik ileti, mesaj, e-mail, posta veya gönderiler gönderebilirler. Ayrıca elektronik ileti veya gönderilerde gönderenin telefonu, faksı, numarası, e-postaları ve adresinin bulunması gerekir,
- Elektronik ileti ve gönderiler herhangi bir gerekçe bildirmeden alıcılar tarafından iptal etme hakkı vardır,
- Mal ve hizmet sağlayıcıları ve aracı hizmet sunucular, alıcılardan edindikleri kişisel bilgi ve verileri güvenlik ve gizliliğinden sorumlu tutulurlar. Elde edilen bilgi ve verileri ilgili kişinin izni olmadan üçüncü kişilerle paylaşılmayacak ve ilgilinin bilgisinin dışında başka amaçlar için kullanılmayacaktır.

1.5.4.7. E-ticaretin Avantajları ve Dezavantajları

Dijital ekonomi artık vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. E-ticarette dijital ekonomide geleneksel ticaretin yerine geçmektedir. Artık teknolojinin gelişimiyle birlikte ekonomide üretim, pazarlama, satış, sözleşmeler, tanıtımlar ve ödeme işlemleri gibi birçok faaliyeti dijital ortamda yapılmaktadır. Tabi ki bu dijital ortama geçen ekonominin artı ve eksi yönleri vardır. Geleneksel ticaret ile e-ticaret karşılaştırıldığında e-ticaretin avantajları şu şekilde sıralanabilir;

- Ulusal ve uluslararası ticaret imkânı oluşmuş, alıcı ve satıcıların maliyetsiz ve hızlı bir şekilde bağlantı kurabilmesi sağlanmıştır,
- Alıcı, satıcı, üretici ve tedarikçi gibi tarafların tümü banka işlemlerini anlık olarak gerçekleştirebilmektedir. Buda zamandan tasarruf sağlamaktadır.
- Ticari işlemler elektronik ortamda gerçekleştiği için görsel ve sesli olgular dijital ortamda paylaşılır. Böylece zamandan tasarrufun yanında, kırtasiyecilik maliyetleri de ortadan kalkmış oluyor.
- Üreticiler açısından alıcı bulma imkanını artırır.
- Satıcıların satış ve pazarlama maliyetlerini düşürür ve en önemlisi iş ve stok takibini kolaylaştırır.

- Ticari işlem gerçekleştirmek için hem alıcı hem satıcı açısından bir zaman kısıtı getirmez istenilen her zaman yapılabilir.

E-ticaretin geleneksel ekonomi ile karşılaştırılmasındaki dezavantajları ise;

- Dijital ekonominin maliyetleri azaltmasıyla gizli işsizlik ortaya çıkmış ve firmalar çalışan sayısında azalmaya yönelmesiyle istihdam sorunları ortaya çıkmıştır.
- Ülkeler açısından da büyük sorunlar ortaya çıkmıştır. Başta gelen sorun ise dijital ekonomi ile yapılan alışverişte ticarete taraf olan ülkelerde vergi kaybına sebep olmasıdır.
- Dijital ekonomi yeni bir piyasa olduğundan hem alıcı hem de satıcılar açısından henüz tam olarak güven kazanmamıştır. Ödeme sistemlerinin elektronik ortamda yapılması ile kişiler tedirginlik yaşamaktadır.
- Bir başka dezavantajı ise telif haklarının tam olarak korunamamasıdır. Çünkü korsan yayıncılık çok ve önlenmesi oldukça güçtür (Aslan, 2015: 68).

Tüm bu avantaj ve dezavantajların yanında daha birçok artı ve eksi özellik sıralayabiliriz. Yine de dijital ekonomi tüm dünyada artmış durumdadır. Teknolojik gelişmelerin ekonomik faaliyetlere etki etmesiyle birlikte firmaların ticari iş ve işlemlerinin girdi maliyetlerini azaltmış ve ihracat yapabilme potansiyellerini arttırmıştır. Genel ekonomik anlamda işlemlerin elektronik ortamda yapılmasından dolayı kayıt dışılığı azaltmış, piyasalarda rekabet gücünü ve verimliliği arttırmıştır. İşletme ve firmaları olumlu yönden etkilemesiyle, geliri artan firma ve işletmeler büyüme yoluna gittiğinden istihdam oluşmaktadır (OECD, 2020).

1.6. Dijital Ekonominin Temel Özellikleri

Teknolojik gelişmeler hem sosyal hayata hem de ekonomik alana yeni bir bakış açısı kazandırmıştır. Edinilen bu bakış açısı ekonomide dijitalleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bilgi temeline dayanan dijital ekonomi eski bakış açısında kalmış sanayi ekonomisinin yerini almaya başlamıştır. Ekonomideki yaşanan bu dijital dönüşüm sayesinde bilgi ve veri akışı kolaylaşmıştır. Dijital ekonomi geleneksel ekonomideki yüksek sabit maliyetli ölçek ekonomisi gibi değil bilgi tabanlı talep yönlü ölçek ekonomisine dayanmaktadır (Türkmen, 2020: 31). Ekonomide yaşanan bu dijitalleşmenin

geleneksel ekonomiden farklı özellikleri vardır. Bunlar;

1.6.1. Dijital Yapı

Ekonomik ve iktisadi faaliyetler dijital ortamda yapılmaktadır. Dijital ortamda her türlü bilgi, belge, görüntü ve ses gibi işlemler yapılabilmektedir. Yapılabilen bu işlemler dijital ortamda geleneksel ekonomini aksine hızlı bir şekilde yapılabilmektedir. Bu işlemler tablet, bilgisayar ve akıllı telefonlar gibi teknolojik araçlarla hızlı ve kolay bir şekilde gerçekleşmektedir (Aktan & Vural, 2016).

1.6.2. Ağ Ekonomisi

Teknolojinin gelişimiyle birlikte artan bilgisayar ve internet kullanımı ekonomide teknolojik bir pazar etkisi oluşturmuştur. Bu etkilerle ekonomide dışsallıklar ve azalan maliyetler gibi pozitif etkiler meydana gelmiştir (Boccia, 2016: 2). Dijital ekonomi teknolojik bilişim ağları ile çevrelenmiş bir ekonomidir. Bu ekonomi sadece bilgisayar merkezli bir ekonomi olmaktan ziyade web tabanında gelişen ve büyüyen bir ekonomi haline gelmektedir. Web tabanına yayılan bu yeni ekonomi ile artık herhangi bir ticari faaliyet ağlar üzerinden yapılabilmekte ve ülkeler yatırımlarını bu ekonomik çerçevede düzenlemektedir. Dijital ekonomi ağlar üzerinden internet aracılığıyla tüm dünyaya yayılmakta olduğundan bu durum büyük ve küçük ölçekli işletmelerin rekabetinde bir denklik yaratmaktadır. Böylece tüm işletmeler açısından kaynağa ulaşma ve kaynağı edinme gibi ekonomik faaliyet işlemleri hızlanmakta ve bürokrasi azalmaktadır. Bu durum ekonomide artı bir fark yaratmaktadır (Kevük, 2006).

1.6.3. Bilgi Ekonomisi

Ekonomilerin dijitalleşmesi ve küreselleşmesiyle bilgi ticareti ekonomide önem kazanmıştır. Ekonomide bir malın üretiminde bilgi miktarı ile marjinal maliyeti arasında ters orantı vardır. Bir mal üretilirken içindeki bilgi oranı ne kadar artarsa o malın marjinal maliyeti de aynı miktarda azalır. Dijitalleşen ekonomilerde bilgi miktarının artmasıyla firmalar arasındaki rekabette artmakta ve ülkeler arasında da karşılaştırmalı üstünlük kaynakları değişiklik göstermektedir (Türkmen, 2020: 32). Bu nedenle ülkelerin bilgi tabanlı bir ekonomi için ulusal bir bilgi politikası oluşturması zaruridir.

Bilgi tabanlı ekonomiye sahip ülkelerde rekabet seviyesi ve yaşam standartları yüksektir. Fakat bilgi tabanlı ürünlerin herhangi bir coğrafi sınırı yoktur veya herhangi bir bölgeye ait değildir ve paylaşılabılır.

Bilgi küreseldir. Çünkü bilgi herhangi bir kişiye veya bölgeye ait değildir. Bu yüzden herhangi bir bölgeyi veya herhangi bir kişiyi bilgi erişimi ve kullanımından mahrum etmek mümkün değildir. Bu açıdan bakacak olursak gelişmiş ve az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin bilgiye erişim noktasında eşit olduklarını söyleyebiliriz. Ancak bilgi kullanımı açısından bir eşitlik olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin küresel kamusal bir malın olumlu ve olumsuz dışsallıkları olabilir ve bu dışsallıklar ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre değişiklik göstermektedir (Türkmen, 2020: 33).

1.6.4. Sanal Ekonomi

Dijital ekonomide bilgi fiziki olmaktan çıkmıştır. Ekonomik iş ve işlemlerin internet üzerinden yapılması ile zaman ve mekân kavramları ortadan kalkmıştır. Ekonominin sanallaşması ile istenilen mal veya hizmete istenilen zamanda ulaşmak mümkün hale gelmiştir (Aktan & Vural, 2016).

Belirli bir zamana veya herhangi bir mekâna ihtiyaç duymadığından sanal bir ekonomi olarak, ticari faaliyetler ve kamusal hizmetlerin sanal ortamda sunulmasına olanak tanımaktadır. Kişiler, kurumlar ve ülkeler sanal ekonomiye ayak uydurmak için plan, program ve yatırımlarını bu dijitalleşen ekonomiye göre dizayn ederler (Bayraç, 2003).

1.6.5. Kıtlığa Dayalı Olmayan Bir Ekonomi

Geleneksel ekonomide kıt kaynak olarak tanımlanan doğal kaynaklar, emek, sermaye ve girişimci girdileri dijital ekonomide kıt kaynak olarak tanımlanmaz. Dijital ortamdaki bilginin tükenmesi söz konusu değildir. Çünkü küresel ölçekte paylaşılması kıt olmasını güçleştirmektedir (Barışcık & Yirmibeşcık, 2006: 41). Bilginin paylaşılması ve paylaştıkça üretilip çoğalması iktisatta kıt kaynak anlayışını ortadan kaldırmaktadır. Ekonominin neredeyse tüm alanlarında ve kamusal hizmetlerde bilgi ve teknolojik hizmetler kıt kaynak olmaktan çıkmaktadır (Türkmen, 2020: 34).

1.6.6. Küresel Bir Ekonomi

Dijital ekonomi günümüzde küreselleşmiş bir durumdadır. Dijital ekonomilerde üretilen herhangi bir mal veya hizmetin ulusal veya bölgesel bir sınırı yoktur. Çünkü dijitalleşme ile küreselleşme artmış uluslararası tek bir ekonomi gibi olmuştur. Küreselleşen dünyada sadece bilgi, ürün ve hizmetler gelişmemiş aynı zamanda bütünleşmiştir (Barışcık & Yirmibeşcık, 2006: 42).

1.7. Dijital Ekonomide Veri Güvenliği

Dijital ekonominin gelişmesiyle birlikte bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların en başında güvenlik sorunları gelmektedir. Bu husus internet kullanıcıları için büyük önem arz etmektedir. Çünkü internet kullanıcıları kişisel verilerinin güvenliği ve gizliliği konusunda çok hassas davranmaktadırlar. Kullanıcılar güvenlik açısından tereddüt yaşadıkları zaman kullanımlarını azaltmaktadır. Çünkü internet kullanıcıları kişisel verilerinin yetkisiz ve kötü niyetli kişilerin eline geçmesi istemez. Hiçbir kişi veya firma gizli kalmasını istediği verilerinin açığa çıkmasını istemez. Bu sebeple verilerin sadece ilgili ve yetkili kişilerce kullanılması gerekmektedir. Bunun içinde dijital platformdaki tarafların aktardıkları verilerin gizliliği ve güvenliği açısından taraflar arasındaki kimlik doğrulamasının teknik ve yasal bir altyapısının olması gerekmektedir. Örneğin dijital alandaki işlemlerde sıklıkla kullanıcıların karşısına çıkan ön koşul formları, onayları ve başvuruda karşılıklarına çıkan kişisel bilgi paylaşım istekleri kullanıcıları rahatsız etmektedir. Kullanıcılar paylaşılan veri ve kişisel bilgilerinin ne amaçla kullanılacağı konusunda güvensizlik yaşamaktadırlar (Anbar, 2001: 22).

Dijital ekonomilerde yaşanan bir diğer güvenlik sorunu ise kayıt dışı ekonomilerin varlığıdır. Bunun için ise henüz tam olarak bir önlem alınmamıştır. Bu yüzden kayıt dışı gerçekleştirilen herhangi bir faaliyetin veya işlemin hukuki bir güvencesi yoktur (Gümüş, 2019: 34).

İnternetin tüm kişi ve kurumlara açık bir sistem olmasından dolayı güvenlik problemleri ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise yasal düzenlemelerin yetersizliği, internet hırsız ve hackerlarının varlığı ve kişisel kart bilgilerinin çalınması gibi sebeplerdir (Altun, 2016: 31).

Dijital ortamda gerçekleştirilen faaliyetlerde karşılaşılan güvenlik problemleri ve sorunları kısaca sıralarsa;

- Bilgi ve verilerin çalınması,
- Gizlilik arz eden bilgilerin yetkisiz kişilerin eline geçmesi,
- Giriş yetkisi olmayan sitelere girilmesi,
- İnternet ve bilgi kaynaklarının yok edilmesi,
- Kişisel veya kurumsal bilgileri çalmak, değiştirmek, izinsiz aktarmak vb.
- İnternet hizmetlerinin kesilmesine veya bozulmasına sebep olmak,
- Yetkisiz kişi veya kurumların hukuki dayanaksız bilgi talep etmesi (Altun, 2016: 31).

Yaşanan bu problemlerin ortadan kaldırılması için alınabilecek güvenlik önlemleri ise şu şekilde sıralayabilir;

- **Elektronik İmza (E-İmza):** E-imza klasik elle atılan imzanın elektronik ortamdaki görüntüsüdür (Altun,2016: 32). Ayrıca parmak izi ve yüz tanımlama gibi teknikleri de içeren elektronik imza hukuki olarak da açık anahtar tekniği teknolojisini de kullanır. E-imza taklit edilemeyen bir matematiksel fonksiyondur. E-imza kişiye yetkili kurumlarca verilir.

- **Dijital Kimlik:** Dijital kimlik veya dijital sertifika günlük yaşamda kullanılan kimlik kartları, sürücü belgeleri ve pasaportlar dijital ortamdaki karşılıklarıdır. Kişiler veya kurumların bilgilerini güvenilir bir şekilde dijital ortamda iletişim ağları ile iletilebilmesini sağlar. Dijital sertifikaları Globalsing ve Verising gibi sertifika kurumları verebilir (Erden, 2014: 51).

- **Şifreleme:** Genellikle internet üzerinden yapılan alışveriş işlemlerinde kullanılır. Buradaki durum alışverişte kullanılan banka veya kredi kartı bilgilerinin, dijital ortamda iletilmesinde alıcı dışında başka kişiler tarafından öğrenilmemesi için kullanıcının bir şifre kullanmasıdır.

- **Güvenlik Protokolleri:** Dijital ekonomilerde e-ticaret işlem ve bilgi paylaşımlarının güvenliğini sağlamak üzere SSL ve SET olarak kısaltılan ve yaygın şekilde kullanılan iki temel güvenlik protokolü mevcuttur (Erden, 2014: 55).

SSL, 1994 yılında kurulan bir bilgisayar hizmet şirketi olan Netspace tarafından kurulmuş bir güvenlik protokolüdür. Bu sistem internet üzerinden şifrelenmiş bir biçimde güvenli olarak bilgi ve veri paylaşımına olanak tanır (Wikipedia.org, 2021). Şifrelemenin temeli de açık anahtarlı şifreleme esasına göre yapılmıştır. SSL de bilgi ve veriler her iki taraf arasındaki şifreye ve yine taraflar arasındaki doğrulama ile iletilir. Böylece taraflar dışında istenmeyen kişiler bilgileri deşifre edemez (Erden, 2014: 55).

SET, ise kişi veya kurumların banka, kredi kartı, e-hesap cüzdanları gibi bilgilerinin güvenliğini sağlamak için geliştirilmiştir. Burada da SSL'de olduğu gibi her iki taraf arasında bir şifreleme yapılmaktadır. Dijital ekonomide bu tarz güvenlik önlemleri ile veri güvenliği artırılıp sağlanmaya çalışılmaktadır

İKİNCİ BÖLÜM DİJİTAL EKONOMİ VE VERGİLENDİRME

Bir önceki bölümde dijital ekonominin tanımı, özellikleri, unsurları, dünyadaki gelişimi, Türkiye'deki gelişimi ve e-ticaret çerçevesini açıklanmıştır. Bu bölümde ise dijital ekonominin vergisel boyutu incelenecektir. Dijital ekonominin dünyadaki gelişimine göre ulusal ve küresel anlamda vergi açısından yapılan düzenlemeler ve Türkiye'deki durum, düzenlemeler ve aksaklıklara yönelik yapılması gereken düzenlemelere değinilecektir.

Sanayi devriminden beri küresel ve ulusal çapta ekonomilerde ortaya çıkan en dikkat çeken unsur dijitalleşme olmuştur. Dünyada artan bu dijitalleşme olgusu ekonomilerde ortaya çıkan yeni iş fikirlerine ve modellerine sebep olmuştur. Dijital ekonomilerin hacminin büyümesi ve ekonomik araçlardaki yeni çeşitler daha önceden var olmayan iş kollarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu yeni iş kolları ve fikirler, ulusal ölçekte vergisel aşınmaya sebep olmuştur.

Dijital ekonominin ülkelerin sınırlarını kaldırdığına daha önce de değinmiştik. Coğrafi olarak sınırların ortadan kalkması, dünya üzerindeki herhangi bir şirketin dünyanın herhangi bir yerine satış yapabilmesine olanak sağlamıştır. Bu durum uluslararası ticaretin gelişimine önemli bir katkı sağlamıştır. Küresel ölçekte yapılan bu ticari faaliyetlerin gelişimiyle birlikte bu ticaretten gelir ve kazanç elde edenlerin vergilendirme açısından nasıl vergilendirilecekleri birçok tartışmaya yol açmıştır (Taştekin, 2018: 48).

Geleneksel vergi sistemleri ve vergi kanunları geleneksel tarza üretim yapan firmaların gelirlerini vergilendirebilirken, ticaretteki uluslararası faaliyetler ulusal vergilendirme yetkililerini zor durumda bırakmıştır. Ticaretteki ortaya çıkan bu duruma dijitalleşme olgusu da eklenince ulusal vergi koyucuların işi daha da zorlaşmıştır. Dijitalleşme ile ekonomilerdeki iş kollarında ve ortaya çıkan yeni iş kollarında maddi olmayan unsurların öneminin artması ve bu duruma uyumun yüksek düzeyde olması yeni bir değer sistemi oluşturmuştur. Yeni değer sisteminde de geleneksel tarzda vergilendirme yapılması oldukça zor hale gelmiştir (Budak, 2018: 61).

Dijital ekonominin hem ulusal hem de uluslararası hacminin artması ve hem ulusal hem de uluslararası yeni iş kollarının ortaya çıkması dijital ekonominin korunması

gerektiğini ancak yerel veya küresel olarak bakıldığında hiçbir ayrı veya özel düzenlemenin yapılmadığını ve bununla birlikte bu yeni ekonomik düzenin mevcut düzene uyması gerektiği düşüncesi vergi sitemini zora sokmaktadır (Budak, 2018: 61).

Dijital ekonominin maddi olmayan değerlerinin varlığı ve somut bir ekonomi olmaması OECD'nin bu yeni ekonomi hakkında düzenleme yapmamasına bunun yerine tavsiye niteliğinde kararlar almasına sebep olmuştur. Bu yüzden gelişmekte olan bu yeni ekonomik düzen küresel ve ulusal olarak vergisel sorunlarla karşılaşmaktadır. Dünya çapında tüm ülkelerde dijital ekonomideki bu vergisel sorunların çözülebilmesi için hem OECD hem Avrupa Birliği hem de dünya ekonomisinde önde gelen ülkeler dijital ekonomiyi kayıt altına almayı hedeflemektedir.

2.1. Dijital Ekonomide Vergilendirme İlkeleri

Teknolojik gelişmelerin çok hızlı bir şekilde ilerlediği günümüzde dijital ekonominin de bu gelişmelerle kendini sürekli aştığı ve sınır tanımayan bir yapıya büründüğünü söyleyebiliriz. Her geçen gün ortaya çıkan yeniliklerle sürekli bir gelişim ve değişim içinde olan dijital ekonominin vergilendirilmesinde her ülke arasında farklılık göstermektedir. Çünkü dünya üzerindeki bütün ülkelerin aynı seviyeye sahip olmadığı bilinmektedir. Yine de buna karşın çoğu ülke dijital ekonominin vergilendirilmesi için düzenleme yaparken, daha önce diğer ülkelerin yapmış oldukları uygulama ve politikaları dikkate alır ve küresel etkilerini de göz önünde bulundururlar. Bunun nedeni ise dijital ekonominin sınırının olmaması ve küresel ölçekte tüm ülkeleri etkilemesidir. Bu yüzden ülkelerin ulusal vergi politikalarını tek başına uygulayıp kullanması mümkün değildir ve ülkelerin küresel olarak bir uyum içinde olması gerekmektedir (Ceran & Çiçek, 2007).

Küresel çapta dijital ortamdaki gelirlerin amaçlarına ve niteliklerine uyumlu şekilde vergilendirilmesi istihdamı ve üretim faktörlerini olumlu yönde etkileyerek ekonomilerin büyümesine olanak tanımaktadır (Gümüş, 2019: 36).

Dijital ekonominin küresel boyutta vergisel uyumu için 1998 yılında Ottawa Konferansı sırasında OECD Mali İşler Komitesi tarafından dijital ekonomi içerisinde elde edilen gelir ve harcamaların vergilendirmesi hususunda hazırlanmış oldukları çerçeve koşulları bildirisini müzakereye açmışlardır (Ceran & Çiçek, 2007). OECD bu bildiriye göre küresel çapta dijital ekonominin vergilendirilmesinde dikkate aldığı temel ilkeler;

- Adil bir vergilendirme anlayışı,
- Tarafsız şekilde vergilendirme,
- Etkin ve anlaşılır şekilde vergilendirme,
- Eşit ve tarafsız bir şekilde vergilendirme,
- Verimli ve faydalı vergilendirme,
- Açık ve basit bir şekilde vergilendirme,
- Esnek bir şekilde vergilendirme yapılmasının hem ülkeler açısından hem de küresel ticaret açısından daha iyi olacağını kabul etmiştir (OECD, 2001).

Kabul edilen bu ilkeler dışında dijital ekonominin küresel bir ekonomi olma özelliğinden dolayı ülkelerin ulusal ilke ve esaslarından önce küresel uyumu yakalamak içinde birtakım ilkeleri benimsemeleri gerekmektedir. Küresel çapta yapılacak düzenleme, ilke ve esaslar OECD gibi küresel bir kurum tarafından yapılmaktadır.

OECD'nin sayılan ilkeler dışında kabul ettiği diğer ilkeler ise;

- **Yeni bir verginin çıkarılmaması;** Ülkelerin ulusal olarak yeni vergiler çıkarıp diğer ülkelerle uyumu kaybetmemesi için yeni vergilerin çıkarılmaması gerekmektedir. Eğer çıkarılması gereken yeni bir vergi olması durumunda, ortaklaşa bir çalışma ile yapılması gerektiği vurgulanmıştır.
- **Küresel bir yaklaşım benimsenmesi;** küresel bir vergilendirme ilkesi benimsenmelidir. Ülkelerin ulusal çaplı vergisel ilke benimsemeleri ve düzenleme yapmaları karmaşıklığa yol açar. Bu karmaşıklığı ortadan kaldırmak için küresel ilke ve düzenlemeler önem arz etmektedir.
- **Çifte vergilendirme sorununun engellenmesi;** ulusal olarak benimsenen vergi ilkeleri yerine küresel ilke ve düzenlemelere uyulması çifte vergilendirmenin de önüne geçmektedir. Ülkelerin uyum içerisinde ortak bir sistem de olması bu durumu engellemektedir.
- **Vergi sistemlerinin tarafsız, açık, anlaşılır, basit, şeffaf ve uygulanabilir olması;** vergi sistemlerin de karmaşıklığın ortadan kaldırılması ve anlaşılır bir vergi sisteminin ortaya çıkarılabilmesi için küresel bir sistemin var olması gerekmekte ve var olan bu sistemde basit sade ve şeffaf olması gerekmektedir (OECD, 2015).

Dijital platformda elde edilen gelirler ve yapılan harcamalar, mükelleflere vergi mevzuatından nasıl vergilendirileceklerini açık ve anlaşılır bir şekilde gösterilmelidir. Oran ve tarifeler mükelleflerce basit biçimde anlaşılmalı, bunun içinde açıklık ve anlaşılabilirlik ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir (OECD, 2015).

Tarafsızlık ilkesi gereğince hem dijital ekonomide hem de geleneksel ekonomide yapılan işlemlerde sonuçlarda farklılık olmaması, vergisel avantaj, dezavantaj, kolaylık gibi unsurların her iki ekonomi içinde aynı olması ve her iki ekonominin de tarafsız şekilde mevzuata göre düzenlenmesi gerekmektedir (Altun, 2016: 41).

OECD'nin kabul etmiş olduğu tüm bu ilkeler küresel çapta özellikle gelişmiş ülkeler tarafından benimsenmiş ve uygulama alanı bulmuştur. Ancak tüm ülkeler aynı gelişmişlik seviyesine sahip olmadığından bu ilkelerin tam olarak uygulanmasında sorunlar yaşanmaktadır.

Dijital ekonominin küresel ölçekte faaliyet göstermesinden ötürü vergisel açıdan sorunlar oluşmaktadır. Oluşan sorunları çözmeye en öncelikli koşul genel kabul görmüş ilkeler arasından yeni vergi çıkarılmaması ilkesidir. Çünkü ülkeler ulusal olarak kendi başlarına dijital platformlar için vergi çıkarırlarsa, ulusal olarak belki çözüm üretmiş olurlar ancak küresel boyutta karışıklığa sebep olabilirler. Bundan dolayı dijital ekonominin gelişimi için yeni vergiler konulmamalı var olan mevcut düzene uyulmalıdır. Eğer ki mevcut düzen yetersiz kalırsa o zaman yeni düzenlemeler yine ortak bir şekilde küresel çapta yapılmalıdır. Bu düzenlemeler ise küresel bir yaklaşım ilkesinin benimsenmesi ile yapılabilir (Altun, 2016: 40).

Dijital ekonomi artık günümüzde ülkelerin sınırlarını aşmaktadır. Coğrafi sınırları kaldıran bu yeni ekonomide işlemler sınır tanımaksızın çok kolay şekilde yapılabilmektedir. Bu durum da ülkelerin bu ticari işlemleri kendi iradelerine göre vergilendirmesi yanlış olacaktır. Bu yüzden ortak bir iradeyle uluslararası bir yaklaşım benimsenmelidir.

Dijital ekonominin vergilemesinde çifte vergilemeyi önleme ilkesi de önem arz etmektedir. Dolaylı ve doğrudan vergilerde genel kabul görmüş bir ilkedir. Dijital ekonominin küresel olarak yapılması ve sınırları aşmasından dolayı vergilemede mükellefiyette sorunlar yaşanmakta ve bu da çifte vergilendirme sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorun dijital ekonominin işleyişi ve gelişimi açısından önem arz

etmektedir. Çünkü bu durum dijital ekonominin gelişimine zarar verebilecek bir durumdur. Ülkeler yasal düzenlemeler ve ortak benimsenmiş ilke ve esaslara uyarak bu sorunu çözebilirler (Gümüş, 2019: 37).

Dijital ekonominin vergilendirilmesi açık ve anlaşılır olmalıdır. Basit bir şekilde anlaşılabilir bir vergilendirme düzenlemesi hem mükelleflere hem de idarelere rahatlık ve düşük maliyet getirecektir. Bunun yanı sıra düzenlemeler taraflar açısından kolaylıkla uygulanabilir olmalıdır. Bunun içinde vergi sisteminde sade, açık, şeffaf ve uygulanabilirlik ilkesinin benimsenmesi önem arz etmektedir (İçöz, 2007: 36). Günümüzde vergi kanunlarının gerek uzunluğu gerekse karmaşıklığı yüzünden bu ilke benimsenmemektedir. Özellikle de ABD gibi federal yapıya sahip ülkelerde bu ilkenin benimsenmemesi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Çünkü federal devletlerin vergi kanunları ayrı federe devletlerin de ayrı vergi kanunları mevcuttur. Bu durum dijital ekonomi de karışıklığa sebep olmakta ve uygulanabilirlik zayıflamaktadır. Bu gibi çok başlı vergi düzenlemelerinden bir an önce vazgeçilmeli ve vergi mevzuatlarında acilen istikrar sağlanmalıdır (İçöz, 2007: 36). Bu gibi sorunlar dijital ekonominin vergilendirilmesinde uygulanabilirliği engellediğinden, gelişimini de engelleyebilir.

Dijital ekonominin artırılabilmesi ve gelişimi için karşılıklı tanıma ve hizmetlerin serbest dolaşım ilkelerini ülkelerin ekonomilerinde tanıması ve uyarlaması gerekmektedir (Budak, 2018: 47).

Dijital platformda elde edilen gelirler ve yapılan harcamalar, mükelleflere vergi mevzuatından nasıl vergilendirileceklerini açık ve anlaşılır bir şekilde gösterilmelidir. Oran ve tarifeler mükelleflerce basit biçimde anlaşılmalı, bunun içinde açıklık ve anlaşılabilirlik ilkesinin benimsenmesi gerekmektedir (OECD, 2015a).

Tarafsızlık ilkesi gereğince hem dijital ekonomide hem de geleneksel ekonomide yapılan işlemlerde sonuçlarda farklılık olmaması, vergisel avantaj, dezavantaj, kolaylık gibi unsurların her iki ekonomi içinde aynı olması ve her iki ekonominin de tarafsız şekilde mevzuata göre düzenlemesi gerekmektedir (Budak, 2018: 47).

2.2. Dijital Ekonomide Vergilerin Sınıflandırılması

Dijital ekonomideki vergi sınıflandırması geleneksel ekonomide var olan sınıflamayla benzerlik göstermektedir. Bunun nedeni ise ekonomik faaliyetlere konu olan

işlemlerin dijital ekonomide de var olmasıdır. Ulusal ve küresel açıdan birçok sınıflama mevcuttur. Ülkeler hem kendi vergi mevzuatlarına hem de küresel çaplı kuruluşların yapmış olduğu çalışmalara uygun olarak ayırım yapmaktadırlar. Ancak yine de küresel çalışma yapan kuruluşların kabul görmüş ayırımı ülkeler açısından daha çok kabul görmektedir. Küresel şekilde yapılan bu ayırımlar Avrupa Birliği ve OECD gibi kuruluşlar tarafından daha çok yapılmakta ve dünyada geçerliliği daha fazladır.

OECD açısından vergiler altı bölümde sınıflandırılmıştır. Buna göre;

- Gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergiler,
- Mülkiyet gelirlerinden alınan vergiler,
- Sosyal güvenlik prim ve yükümlülükleri,
- Ücret ve istihdam üzerinden alınan vergiler,
- Mal ve hizmetlere ilişkin vergiler,
- Diğer vergiler (OECD, 2021: 18).

Tüketim vergileri mal ve hizmetlere ilişkin vergi grubunun içinde yer almaktadır. Ayrıca tüketim vergilerini de iki grupta incelenebilir;

- Mal ve hizmetlere ilişkin genel (Genel Tüketim) vergiler; katma değer vergileri ve satış gelirlerini bu grupta örnek verebiliriz.
- Spesifik veya özel mal ve hizmetlere ilişkin vergiler; bu grupta da özel tüketim vergisi ve sigorta vergilerini örnek verebiliriz (Artar, 2019: 35).

Dolaylı ve doğrudan vergi ayırımını ise; gelir, kar ve sermaye kazançları üzerinden alınan vergiler mükellefin aracısız şekilde devlete doğrudan muhatap olduğu vergiler olduğundan doğrudan vergiler olarak nitelendirilmektedir. Tüketim vergilerinde ise durum farklıdır. Gerçek kişi veya tüzel bir kişiliğin geliri veya sermayesi üzerinden değil de gerçek kişi veya tüzel kişiler arasında yapılan işlemlerden belirlenmiş bir orandan alındığından dolaylı olarak devlete ödenir. Bu yüzden bu vergilere de dolaylı vergi denilmektedir. Dijital ekonomi içerisinde doğrudan ve dolaylı vergi ayırımını direkt olarak yapılmasa da bu ayırım vergilendirme sürecinde ortaya çıkar.

2.3. Dijital Ekonomide Vergileme Sorunları

Ekonomik faaliyetlerin teknolojinin gelişimiyle birlikte dijitalleşme sürecine giren ve günümüz ekonomik koşullarında kendisine önemli bir yer edinmiş olan dijital ekonomi, bir takım vergisel sorunları da ortaya çıkarmış, vergilendirmenin ne şekilde yapılacağını ve vergi bölüşümünün küresel boyutta nasıl yapılacağı gibi uluslararası alanda önemli sorunların doğmasına sebep olmuştur. Dijital ekonominin vergilendirme sorunlarının birçoğu ülkelerin küresel olarak tam bir uyum içerisinde olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu uyum sağlanamadığından dijital ekonominin vergilendirilmesi hususu küresel çapta sorun haline gelmektedir.

Dijital ekonominin gelişimi vergisel alanla birlikte hukuki alanı da etkilemiştir. Dijital ekonomiyle birlikte birçok yeni kavram ve tanım ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu yeni kavram ve tanımlarda değişiklik ve eklemeler yapılması zaruri hale gelmiştir.

Türkiye’de ortaya çıkan bu eksiklikler ve gerekliliklerden dolayı Türk Vergi Sisteminde ve Türk Hukuk sisteminde bazı düzenlemeler yapılmıştır. Resmî Gazetede yayınlanarak kabul edilen bu düzenlemelerden bazıları şunlardır;

- 15.01.2004 tarih ve 25355 sayılı Elektronik İmza Kanunu,
- 04.05.2007 tarih ve 26530 sayılı İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun,
- 23.10.2014 tarih ve 29166 sayılı Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun, gibi yapılan düzenlemelerdir.

Yeni kavramlarla birlikte birçok alan ortaya çıkmış ve vergisel açıdan da hukuki açıdan da mevzuatta eksiklikler yaşanmıştır. Vergisel açıdan yaşanan sorunları da şu şekilde sıralanabilir;

- Vergilendirme yetkisinin hangi ülkeye, yönetime veya hükümete ait olacağına dair vergilendirmede yaşanan sorunlar,
- Maddi olmayan dijital olarak internet ağları üzerinden anında satılabilen mal veya hizmetin denetimi sorunu,

- Katma değer vergisi açısından dijital platformdaki mal veya hizmetin teslim zamanının belirlenmesinde yaşanan sorunlar,
- Maddi olmayan bulut bilişim işlem ve hizmetlerinin vergilendirilmesi,
- Dijital ortamda yapılan hizmet ödeme ve ücretlerin vergilendirilmesinde yaşanan sorunlar,
- Uygulama ara yüz programlarının satışlarından elde edilen gelirlerin vergilendirilmesinde yaşanan sorunlar,
- İnternet üzerinden yapılan katılımcı ağ platformlarının vergilendirilmesinde yaşanan sorunlar,
- Mevcut vergi mevzuatlarındaki dijital ekonomiye uyumlu bazı terim ve düzenlemelerin eksikliğinden dolayı dijital bazı şirket veya platformların vergilendirilmesinde yaşanan sorunlar,
- Dijital ekonomilerde dar veya tam mükellefiyet ayrımının yapılamamasından dolayı yaşanan sorunlar,
- Dijital ekonomide yapılan faaliyet veya işlemin hangi ülkede gelir elde ettiğinin belirlenememesi,
- Elde edilen gelirlerin geleneksel vergi mevzuatındaki gibi sınıflandırma ayrımının yapılamaması,
- Gelir elde edilen faaliyetlerin veya işlemlerin vergi matrahının tespit edilmesinin oldukça zor olması; gibi sorunları sayabiliriz (İpek & Gerçek, 2018).

Yukarıda sayılan tüm bu sorunlar teknolojideki gelişme ve ilerlemelerin etkisiyle dijital ekonomideki faaliyet ve işlemlerde ortaya çıkmaktadır. Günümüzde de yaşanan mevcut vergisel aksaklıklara yönelik hem ulusal hem de küresel çözüm arayışları tüm dünya ülkelerinin ortak fikridir. Bu tarzda bir ortak fikir ile örneğin 1957 de Avrupa Ekonomik Topluluğu oluşturulmuştur. Daha sonra bu topluluk 1992 de Kömür Çelik ve Atom Enerjisi topluluklarına katılarak Avrupa Birliğini oluşturmuşlardır. Buradaki amaç oluşturulan toplulukta ortak bir ekonomik pazar kurmaktır. Bunun yapılabilmesi için en önemli etkenlerden birisi ise vergidir. Ortak ekonomik bir pazarda vergi uyumlaştırması

topluluğun gelişimi için şarttır. Vergisel uyumlaştırma, topluluğa katılan üye ülkelerin ortak vergisel kararlar alması ve üye ülkelerinin vergisel mevzuatlarını alınan bu ortak kararlara göre düzenlemeleri demektir. Örnek verecek olursak, üye ülkenin alınan ortak kararlar dışında ülkelerindeki ürünler üzerine doğrudan veya dolaylı olarak vergi koymaları yasaklanmıştır (Gümüş, 2019).

Bir bölgede ortak bir pazar kurulmuş olsa bile küresel olarak herhangi bir ürünün dijital ağlar aracılığıyla serbestçe küresel pazarda satılması kurulan ortak pazarın norm ve kurallarına zarar verecektir. Çünkü bölgesel olarak kurulmuş ulusal bir pazarda ortak bir ödeme yöntemi vardır, ancak küresel bir ürünün bölge dışında bir yerde dijital ortamda alınıp satılması ulusal ödeme araçlarından başka bir araç gerektirecektir. Bölgede kredi kartı ile ödeme yapılabilirken aynı işlem belki de başka bir pazarda kabul görmeyecektir. Bu yüzden ortak ödeme araçları gereklilik arz etmektedir (Budak, 2018: 48). Ödeme araçlarında gereken bu ortak nokta vergi mevzuatlarında da gereklidir. Bu yüzden Avrupa Birliği gibi bölgesel ortak pazarlarda vergi uyumlaştırması ve yakınlaştırılması yapılmaktadır. Ancak vergi koyma yetkisi ulusal bir yetki olup bu şekilde uyum ve yakınlaştırma çabaları ile bu yetkide aksaklıklar başlamıştır. Kural ve normlar getirilerek ulusal vergileme yetkisinin müdahaleye açık olmasına sebep olmuştur (Çukurçayır, 2015).

2.3.1. Sabit Bir İşyerinin Bulunmaması

Dijital ekonominin hız kesmeden ilerlemesi ekonomiler üzerinde olumlu etkileriyle birlikte farklı sorunları da beraberinde getirmiştir. Ekonomilerin hızla değişen bu yeni ekonomi karşısında bazı alanlarda eksiklikleri oluşmuştur. Oluşan bu eksiklikler ekonomiler üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Vergi mevzuatlarının dijital ekonominin hızına yetişememesi bu olumsuz etkiler arasında sayılabilir. Dijitalleşen ekonomiler geleneksel vergi mevzuatında gerçekleştirilen vergisel işlemlere uygun değildir (Erdem, 2017). Sabit iş yeri kavramı da dijital ekonomi için uygun olmayan bir vergi mevzuatıdır. Dijitalleşen dünyayla birlikte tüm alanlara küresel anlamda tam erişim sağlanabilmektedir. Böylelikle dijital ağlar sayesinde fiziki bir işyerine ihtiyaç duyulmaksızın ekonomiler içerisinde pazara erişim tamdır (Zıvalı, 2020: 40).

Gelir ve kazançların vergilendirilmesi gereken dijital ekonomik faaliyetlerin vergilendirme sorunlarının başında, mevcut vergi kanunları ve geleneksel vergi tanımları gelmektedir. Vergiye tabi kazanç unsurları arasındaki ticari kazançlarda çifte

vergilendirmeyi ve mükellefiyet oluşumu ile vergilendirme hakkının doğuşu açısından 'işyeri' kavramı belirleyici bir unsurdur. Ticari kazançlar açısından bakıldığında işyeri ve daimî temsilci kavramları, dijital ekonomide karşılık bulamadığı için vergilendirmede büyük bir sorun oluşturmaktadır (Erdem, 2017: 19).

OECD Model Anlaşmasına göre işyeri kavramı, "bir işletmenin işlerinin bütününe veya bir kısmını yönettiği sabit bir mekân" olarak tanımlanmıştır (Sönmez, 2020). OECD Model Anlaşması madde 5/2'e göre "büro, fabrika, şube, yönetim yeri, atölye, doğal kaynak üretim tesisleri, doğalgaz kaynakları, maden ocakları, petrol kuyuları veya işyeri mahiyetinde kullanılan sabit yerler olarak sayılmıştır (OECD, 2014).

OECD Model Anlaşması madde 5'e göre sabit bir işyeri tanımının dijital ekonomilerde e-ticaret alanında da uygulanabileceği belirtilmiştir. Bu uygulanabilirlik OECD'nin 2005 yılında e-ticareti de kapsayacak yeni düzenlemeler ile kabul edilmiştir. Yapılan bu değişikliklerde web sitelerinin sabit iş yeri olarak kabul edilmeyeceği ancak işletmelerin sahip oldukları veya kiraladıkları sunucuların ikametlerinin de bir şirket olamayacağı belirtilmiştir. Fakat daha sonra yapılan uzman araştırmaları ve yorumları ile işletmenin kiraladığı veya sahip olduğu sunucunun daimî işyeri olabileceği kararına varılmıştır (Budak, 2018: 151). Dijital ekonomi fiziki bir iş yeri olmaksızın işletmelerin faaliyet yapabilmelerine olanak tanımaktadır. Sabit bir iş yerine bağlı yapılan faaliyetler geleneksel ekonomide vergisel mevzuatlara uygundur. Ancak dijital platformlar üzerinde yapılan faaliyetler geleneksel ekonomideki vergisel mevzuatlara tam olarak uygulanamamaktadır (Karaduman, 2005).

Dünya genelinde dijital ekonomik faaliyetler ülkelerin tamamında yapılmaktadır. Ülke yönetimleri fiziki bir iş yeri olmasa da dijital şirketlerin kendi piyasalarından gelir elde ettiği için vergi ödemeleri gerektiğini düşünmektedir (Budak, 2018: 151).

Başka bir sorunda dijital olarak satılan e-kitap, müzik, video vb. ürünlerin tüm dünyada satışının yapılabilmesi, fakat sınır ötesi yapılan bu işlemlerde ürünlerin teslim zamanı ve yeri gibi unsurların tespitinin belirsizliği vergileme açısından zorluklar çıkarmaktadır. Bunun nedeni henüz bu işlemleri takip edecek bir sistemin olmamasıdır. Ayrıca vergisel açıdan yaşanan bu sorun ekonomik açıdan da kayıt dışı ekonominin artışına sebep olmaktadır. Dijital ekonomi içerisinde yer alan şirketlerin işyeri tespiti yapılırken vergisel sistemde bulunan boşluklardan faydalanarak vergiden

kaçınmaktadırlar (Gerger & Gerçek, 2016). Dijital ekonominin kendine has özelliklerinden dolayı tek bir vergileme sistemine uyması zordur. Aşırı esnek bir yapıda olması, hızlı uyum kabiliyetinin bulunması ve aşırı kaygan bir yapıya sahip olması dijital ekonominin vergiye uyumunu zorlaştıran bazı özellikleridir. Ekonomiler de vergi koymaya yetkili otoriteler vergi politikalarını geliştirdikten sonra ekonomi içerisindeki vergiye tabi olacak aktörel otoritenin geliştirdiği politikanın açıklarını ve boşluklarını araştırarak vergiden kaçınmaya çalışırlar (Karaduman, 2005).

Ülkeler vergi politikalarında düzenlemeler yaparken, sabit fiziki bir iş yeri için de çeşitli düzenlemeler oluşturmuşlardır. Bu düzenlemeler ise;

- Dijital platformlar üzerinden çevrimiçi olarak hem hazırlayıcı hem de yüklenici niteliğinde satış yapan şirket veya kurumlar için gerçekleştirdikleri faaliyetler açısından var olan istisnalar azaltılmıştır,
- Mevcut vergi kanunlarında tanımlanmış olan daimî işyeri tanımı düzenlenerek elektronik işyeri tanımı da eklenmiştir,
- Sözleşmelerin yapılmasındaki kural ve normlar genişletilerek elektronik satış açısından düzenlemeler yapılmıştır (PwC Business School, 2021).

2.3.2. Mükellefiyeti Belirlemede Yaşanan Sorunlar

Türkiye’de mevcut uygulanmakta olan Türk Vergi Sistemi elde edilen kazançların mükellefiyetinin belirlenmesinde ikamet ilkesini belirlemiştir. Bu ilke kapsamında mükellefiyet, tam mükellefiyet ve dar mükellefiyet olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ilke kapsamına iki ayrılmasının nedeni ise vergiye tabi olacak kazancın mükellefiyet ve kaynak açısından tam bir ayırım yapılmak istenmesidir (Gümü, 2019).

Türk Vergi Sisteminde var olan gerçek kişi ve kurum ayrımı elektronik ticaretten gelir elde edenler içinde geçerlidir. Yani gerçek kişilerin elde ettiği gelirler Gelir Vergisi Kanunu’na göre, kurumların elde etmiş oldukları gelirler de Kurumlar Vergisi Kanununa göre vergilendirilecektir. Ancak Türk Vergi Sisteminde belirleyici olan unsur mükellefiyetin dar veya geniş olup olmamasıdır.

GVK madde 3 ve madde 8 de açıklanmış olan tam mükellefiyet gerçek kişiler hem yurtiçi hem de yurtdışında elde ettikleri kazançlar için vergiye tabi tutacaklardır. Dar mükellefiyet kapsamına dahil edilecekler ise, sadece Türkiye’de elde ettikleri kazançlar

ve iratlar üzerinden vergiye tabi tutulacaklardır. Dar mükellefiyete tabi kişilerin Türkiye’de kazanç ve irat elde edebilmeleri ya ülke içinde işyerlerinin olması ya da ülke içindeki daimî temsilcileri yoluyla elde etmeleri gerekmektedir (Gelir Vergisi Kanunu, 2021). Ancak dijital ekonomide kazanç ve irat elde eden mükellefin yerleşik olduğu ülkenin belirlenmesi oldukça zordur. Kurumlar vergisi açısından da resmi iş yeri tanımına göre mükellefiyete haiz olma kriteri vardır. Fakat dijital platformlar üzerinden yapılan ticarete kanuni olarak iş yerinin veya kişinin yaşadığı ülkenin tespit edilememesi dijital ekonomik faaliyetlerin vergilendirilmesi esnasında zorluklar çıkarmaktadır (Avcı, 2017).

Türk Vergi Sistemi açısından bakıldığında mevcut kanunlar ve tanımlar, dijital ekonominin teknoloji ve mevcut küresel piyasa işlemlerinin hızına ayak uyduramamaktadır. Bu nedenle vergisel kayıplar ve kayıt dışılık artmaktadır.

2.3.3. Vergi Matrahının Belirlenmesinde Yaşanan Sorunlar

Vergi matrahı, vergilendirmede esas alınan kazancın belirlenmesi için elde edilen gelir üzerinden giderlerin düşülmesi ile kalan safi miktardır. Yapılan bu hesap ile matrah vergisinde kullanılan gelir miktarı oluşturulur (Gelir Vergisi Kanunu, 1960). Vergi matrahının belirlenmesindeki hukuka göre, merkez ve şubeleri arasındaki gerçekleştirilen işlemlerden elde edilen kazancın pay edilmesinde emsal bir bedel vardır ve ayrıca matrah hesabı yapılırken merkez ve şube giderleri matrahtan düşülebilmektedir. Ancak dijital ekonomik faaliyetlerde yapılan işlemlerde merkez yahut şube ayrımı olmaksızın işlemler yapılabildiğinden, merkez ve şubeler arasında gider dağılımı yapılması güçleşmektedir (Altun, 2016: 65).

Dijital ekonominin vergilendirilmesi için, vergisel amaçlı gelir sınıflamasının yapılması ve vergi otoritelerince kaynak ve mukim kavramlarının gelir sınıflandırılması ile ilgisinin açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir (Gümüş, 2019).

Dijital ekonominin vergilendirilmesinde üç temel rejim göz önüne alınmaktadır.

Bunlar;

❖ ***İkamet esaslı rejimi;*** Gelir Vergisi Kanunu 3 ve 4’üncü maddeleri ve Kurumlar Vergisi 3’üncü maddesinde tanımlanan mükellefiyeti belirlemede yerleşmiş olanlar ve yerleşmiş sayılmayan haller açısından bakıldığında dar ve tam mükellefiyet kavramları karşımıza çıkmaktadır. Tam mükellefler hem yurt içinde hem de yurt dışında

elde ettikleri gelirlerden dolayı vergiye tabi tutulan gerçek kişi veya kurumlardır. Dar mükellefler ise sadece Türkiye'deki kazançları üzerinden, gelir veya Kurumlar Vergisine tabi olurlar. Bu açıdan bakıldığında dijital ekonominin vergilendirilmesi için sorun oluşturmamak adına vergilendirilmesinin fiziki bir varlık olmadan da uzaktan yönetilebilir görüşüne dayanmaktadır. Bu görüşün uygulanabilmesi için uluslararası anlaşmalar ile kabul görmesi gerekmektedir.

Teknolojinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan yenilikler dijital ekonominin gelişimine katkı sağlamıştır. Artan dijital ekonomik faaliyetlerin kapsamı küresel boyutlara taşınmış ve elektronik ticaret yapan tarafların yerleşik konumunun belirlenmesi zorlaşmıştır. Bunun sonucunda da mevcut bir küresel vergi sisteminin olmayışı, dijital faaliyet gösteren tarafları hangi ülkenin vergilendireceği de konusunda tartışma yaratmıştır (Organ & Çavdar, 2012).

Fiziki ürün satışının elektronik ticaret ile yapılmasında bir sorun çıkmamaktadır. Çünkü fiziki ürünlerin vergilendirilmesi teslim edildikleri yerde tarh ve tahakkukunun yapılabilir olmasından dolayıdır. Dijital ekonomi içerisinde uluslararası bir elektronik ticaret yapıldığı zamanda fiziki ürün, gümrük vergisine tabi tutularak vergilendirilmektedir. Ancak müzik, video, e-kitap vb. ürünlerin elektronik ticaret ile satışı söz konusu olduğu zaman, teslim aşamasında herhangi bir fiziki varlığın söz konusu olmayışı ve ürünlerin herhangi bir izleme sisteminin bulunmaması vergilendirme açısından sorunlar yaratmaktadır (Altuntaş, 2011).

❖ **Kaynak esas rejimi;** mevcut vergi mevzuatlarında var olan ikamet ilkesi ve tam dar mükellefiyet tanımlamaları kaynak ülkede vergisel sorunlar oluşturmuştur. Bu görüşte ise vergiye tabi kazancın kaynak olarak ortaya çıktığı yer esas alınmaktadır. Mevcut sabit bir işyeri tanımının yetersiz gelmesi ve bunun düzenlenmesinin mümkün görünmemesi bu rejime geçilmesinin ana sebebi olarak görülmektedir (Altuntaş, 2011).

❖ **Karma rejim;** her iki rejimin de bir arada kullanılması görüşünü esas alan rejim olarak tanımlanabilir.

2.3.4. Dolaylı Vergiler Açısından Yaşanan Sorunlar

Ülkelerin neredeyse tamamından vergiler servet, gelir ve tüketim üzerine konulmuştur. Gelir üzerinden alınan vergiler, yıllık vergileme döneminde elde edilen

kazançlardan giderler düşölerek kalan miktarın vergilendirilmesidir. Tüketim vergileri ise mal veya hizmetin teslimi yahut gerçekleştiği an yüklenen tarafından yaptığı harcamalar üzerinden alınan vergilerdir (Budak, 2018: 66).

Dijital ekonomi açısından bakıldığında, mal veya hizmetin teslim ya da sunumunun gerçekleştiği zaman dolaylı vergi devreye gireceğinden, yapılan vergilemede ürünün geldiği yerde vergilendirilmiş olup olmadığı belirsiz olduğundan tekrar vergilendirilmesi sorun yaratacaktır.

Ticaretin küreselleşmesi, dijital ekonominin kapsamını genişletmiş ve vergilendirmede sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Örneğin OECD ülkelerinin neredeyse tamamında tüketim vergisi kapsamında mal veya hizmet ticareti üzerinden Katma Değer Vergisi alınmaktadır. Alınan bu tüketim vergisinin dijital ekonomi içerisinde kullanılmaya başlanması sorunlar yaratacaktır. Ayrıca ekonomilerde yaşanan hızlı gelişim ve değişime ayak uydurmak için KDV üzerinde düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Zıvalı, 2020). Katma Değer Vergisi üretimden hane halkının tüketimine kadar alınan ve geniş bir kapsamı olan son olarak mal veya hizmet ticaretinden alınan vergidir. Üretim, dağıtım ve tüketim sürecine kadar bu ortak zincirin her aşamasında olduğundan işletmelerin tümü tahsilatında yer almaktadır. KDV, OECD ülkelerinin genelinde ürünün nihai tüketimi dışındaki tüm işlemlerden mahsubu gerçekleştirilebilir. Dünya genelinde 168 ülkede uygulanmakta olan bir vergi türü olan KDV OECD ülkelerinin de 35'inde kullanılmaktadır (OECD, 2015).

OECD, matrah aşındırma ve Kar Artırımı (BEPS) Eylem Planının ilk maddesi olan 'dijital ekonominin vergilendirilmesi' konu başlığı altında dolaylı vergileri de incelemeye tabi tutmuştur (Zıvalı, 2020: 44). Ayrıca 2014 de yapılan "tüketim vergileri trendi" raporu ve buna ek olarak 2015 yılında gerçekleştirilen "dijital ekonomide vergilendirme tartışmaları" raporunda da eylem planı sonuçları eklenerek yayınlanmıştır. (OECD, 2015a).

Gelişimi yüksek seviyelerde olan ve çok çeşitli yeni iş modellerini içinde barındıran dijital ekonomi ulusal olarak ülkelerin vergi sistemlerini zorlamaktadır. Dijital ekonominin gelişimiyle birlikte ulusal ekonomilerin vergi sistemleri içerisinde oldukça yüksek bir paya sahip olan KDV'nin geliştirilip düzenlenmesi her geçen gün daha da önem kazanmaktadır (Zıvalı, 2020: 45).

KDV ile ilgili sorunlar yersellik veya mülklik (Kanunlar, bir devletin ülkesindeki egemenliğinin doğal bir sonucu olarak, ülke içinde yaşayan vatandaş ve yabancılara aynı ölçüde uygulanır. Buna kanunların uygulanmasında mülklik veya yersellik ilkesi denir.) ilkelerinin uygulanması neticesinde, teslim veya ifa yerinin belirlenmesi aşamasında genelde yaşanmaktadır. İfa yeri ilkesi yapılan faaliyetin mal veya hizmet olmasına göre değişiklik göstermekte ve vergi oranlarında bu ilkeye bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Çünkü sınırdan geçmiş olan herhangi fiziki bir malı geleneksel vergileme yöntemleri ile vergilendirilebilirken, satışı ve teslimi dijital platformlar üzerinden online olarak yapılan durumlarda, yapılmış işlemin mal mı hizmet mi olduğu konusunda sorunlar yaşanmaktadır (Yaltı, 2003: 213).

Mal veya hizmetlerin varlıkları fiziki olduğunda KDV açısından herhangi bir sorun yaşanmamaktadır. Çünkü fiziki mal veya hizmet mallarının teslimi sırasında KDV açısından tarh ve tahakkuk teslim edilen yerde gerçekleşmektedir. Teslim edilebilen malların gümrük vergisi ve KDV'si bu gibi durumlarda gümrükten geçtiği an yapılmaktadır. Ancak dijital ağlar aracılığıyla sınır ötesi yapılan bazı işlemlerde fiziki varlık bulunmadığından satışın ve malın tesliminin nasıl ve ne şekilde yapıldığı bilinmemektedir. Bu durumun nedeni ise, dijital platformlar üzerinden yapılan bu işlemlerin izlenebilir ve takip edilebilir bir sisteminin bulunmamasıdır (Yaltı, 2003: 214).

Dijital ekonomide yapılan işlemlerde müşterilerinde buldukları yerlerin tespiti önem arz etmektedir. Bu yer tespiti sadece B2C (firmadan tüketiciye- bireysel olarak yapmış olduğumuz tüm alışverişlerde bu iş modeli kullanılmaktadır) işlemlerinde söz konusudur. Ancak sistem içerisindeki dijital ürün tedarikçileri müşterilerin yerleşim yerlerini belirleme ve bu adresleri doğrulama konusunda sorunlar yaşamaktadır. Türkiye'de tüm kişilerin yerleşim yerleri ve adresleri sadece kamu kurumlarında bulunmaktadır. Fakat dijital ekonomi içerisinde yapılan işlemlerde işlemin gerçekleştiği sırada kişinin adresi, kişisel ve mesleki durumunun bilinmesi gerekmektedir, lakin bunu gerçekleştirmek her zaman mümkün değildir (Gerger & Gerçek, 2016: 65).

Dijital ekonomi de KDV açısından bir başka sorun ise 'uzaktan satış' kavramıdır. Bu kavram, geleneksel sistem kullanılarak bazı mal ve hizmetlerin fiziki olarak teslim edilmesi gereken durumlarda elektronik ortamda satılması anlamına gelmektedir. Uzaktan satış ile alakalı KDV açısından yaşanan sorunlar teknolojik transferlerde yaşanan

sorunlardır. Teknolojik transferleri 3 grupta sınıflandırabiliriz. Bunlar fiziki olan mallar, sanal mallar ile alakalı bilgiler ve becerilerdir. Bu gruptaki temel sorun teknolojik transferleri sınıflandırabilmektir. Çünkü herhangi bir yazılım hem fiziki hem de elektronik olarak teslim edilebilmektedir. Ancak bu teslim bazı ülkelerde mülkiyet olarak sayılabilirken bazılarında ise sayılamamaktadır. Bu durumu etkileyen faktörler ise ülkelerde mevcut olan vergi rejimleri, mülkiyet tipleri, ödeme şekilleri ve transfer anlaşmalarıdır (Taxation and Technology, 2005).

Uluslararası yapılan ticari işlemlerde KDV'nin vergilendirilmesinde “varış yeri ilkesi” benimsenmiştir. Bu ilkenin benimsenme sebebi ise tarafsızlığı sağlamaktır. Ayrıca ilkenin geniş tabanlı bir hukuki geçerliliği vardır. 2001 yılında yapılan düzenlemeler de dijital ekonomi içerisinde yapılan ticari işlemlerin sanal mal olarak B2B iş modeline göre alıcının malın tükettiği yer esas alınırken, B2C iş modeline göre ise alıcının ikametgahının bulunduğu yer esas alınmaktadır (OECD, 2014). Ayrıca elektronik hizmetlerin vergilendirilmesi 1 Ocak 2015 tarihinden sonra varış ülkesinde vergilendirme kapsamına alınmıştır. Varış yerinde vergilendirme ilkesi, yapılan ticari işlemin teslimi ve faturalandırılmasının malın bulunduğu ülkenin vergi mevzuatına göre yapılması anlamına gelmektedir. Bu kapsamda B2B iş modeline göre yapılan işlemin vergilendirilmesi, malın üretiminin yapıldığı yerde veya sabit bir tesisin bulunduğu yerde yapılmasıdır. B2C iş modeline göre ise vergi mükellefiyeti bulunmayan alıcılara verilen hizmetlerde KDV'nin, alıcının sahip olduğu ikamette veya sabit bir adresinde vergilendirilmesi yapılmaktadır (Gerger & Gerçek, 2016: 66).

1 Ocak 2015 tarihinde yapılan düzenleme ile AB dijital ekonomi içerisindeki ürünlerin KDV'sinde yeni bir düzenleme getirmiştir. Bu yapılan düzenlemede telekomünikasyon ve elektronik hizmet sunumlarında satıcının bulunduğu ülkeye göre değil tüketicinin bulunduğu ülkeye göre vergilendirme esas alınmıştır (Zıvalı, 2020: 43). Bu düzenleme ile kapsama alınan dijital ürünler; Gms, internet sağlayıcıları, bulut teknolojisi, telefon hizmetleri, radyo ve televizyon yayıncılığı e-kitap, müzik, video, e-kurs, e-öğrenme, hosting ve online ödeme gibi hizmet sağlayıcı ürünlerdir (ec.europa.eu, 2021). Örneğin Avrupa'daki bir televizyon kanalını erişmek isteyen Amerikalı bir kişinin KDV ödemesi Avrupa da ki vergi mevzuatına göre yapılacaktır.

Dijital ekonomi içerisinde yaşanan “uzaktan satış” ile ilgili KDV sorununa AB bir başka çözüm yolu daha getirmiştir.

Tablo 2.1. Dolaylı Vergilerde Yaşanan Sorunlara Örnek

Vergilendirme Yeri	Örneği
Tedarikçinin yıllık satışları, müşterinin üye devleti tarafından uygulanan eşik üzerinde olduğunda varış ülkesinde vergileme geçerlidir.	Bir İspanya şirketi internet üzerinden CD’leri AB genelindeki özel müşterilere satmakta ve müşterileri için mal nakliyatı düzenlemektedir. CD’ler Danimarka’daki müşterilere satıldığında ve Danimarka’da uygulanan eşik değeri aşıldığında Danimarka KDV tahsil eder. Hollanda’nın uyguladığı eşik değeri aşıldığında Hollanda’daki müşterilerden Hollanda KDV’si tahsil etmektedir.
Tedarikçinin yıllık satışları, müşterinin üye devleti tarafından uygulanan eşik altında olduğunda uzaktan satışın vergilendirilmesinde opsiyonlu işlem yapılır. Tedarikçi vergilendirme yerini seçtikten sonra vergilendirme yeri, ardada iki takvim yılı için geçerli olur (KDV Yönetmeliği m. 34).	a. Belçika’da bulunan bir müşteriye gönderilen/satılan CD’ler için İspanya’daki şirketin yıllık satış miktarı, Belçika eşikini aşmazsa, CD’lere İspanya’daki KDV oranı uygulanır (Kaynak/Menşei İlkesi). b. İspanya Şirketi Lüksemburg’da bir müşteriye CD tedarik ettiğinde, İspanya Şirketi Lüksemburg vergi oranları kapsamında Lüksemburg’da vergilendirilmeyi seçtiğinde CD’ler Lüksemburg vergi oranıyla vergilendirilecektir (Varış İlkesi).

Kaynak: (Zıvalı,2020).

Uzaktan satışların KDV düzenlemesi oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir. Çünkü uzaktan satıştaki tarafların durumu, konumu ve satıcı tarafının belirli bir ülkedeki uzaktan gerçekleştirdiği satışlardan yaptığı ciro KDV düzenlemesi için karmaşık bir yapı oluşturmaktadır. AB içerisindeki üye devletlerde alıcı ve satıcılar, uzaktan yapılan işlemlerde özel bir vergileme rejimine tabidirler. Bu rejime göre uzaktan satış yapılan ürünler için satıcının müşterilerinin bulunduğu ülkede yaptığı ciroya bakılmaktadır. Eğer satıcı müşterilerine satış yaptığı ülkede belirli bir eşik aşması halinde, satış yaptığı ülkenin KDV düzenlemesine göre vergilendirilecektir (Helge Sigurd Næss-Schmidt, 2012). Eğer belirlenmiş eşik aşılmamışsa satış işlemi yapılmış ürünler, çıkış menşei olan ülkede vergilendirilecektir. Bu açıklamaların yanı sıra uzaktan satış da eşik aşılmamış olsa bile satıcıların vergilendirme yeri olarak varış ülkesini seçme opsiyonları da vardır (ec.europa.eu, 2021).

OECD, küresel çapta KDV ile ilgili işlemlerde belirli standartlar getirmiştir. Belirlenen bu standartlar içerisinde vergi dağılımı ile alakalı standartlar, KDV’nin adil ve

tarafsızlığı ile alakalı standartlar ve vergi mevzuatlarında adalet ve tarafsızlık standartlarıdır. 2014 yılında düzenlenmiş BEPS raporunda yayınlanan “Dijital Ekonominin Vergi Sorunları” adlı başlık altında KDV konusunda yaşanan sorunlara değinilmiş ve uluslararası bir standardın eksikliğinden bahsedilmiştir. Ve yine aynı raporda özellikle tüketim üzerinden alınan vergiler hakkında düzenleme önerileri getirilmiştir. Öneriler baz alınarak mal veya hizmetin vergilendirileceği yerin varış yeri ilkesi esasına dayanarak yapılması ve alıcının bulunduğu yere göre vergilendirme standardı benimsenmiştir (Erdem, 2017).

Dijital ekonominin vergilendirilmesinde bir başka sorun ise çok uluslu şirketlerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Birçok ülkede faaliyet gösteren çok uluslu şirketler işlem yapılan ülkelerde ciddi vergisel kayıplara sebebiyet vermektedirler. Bu kayıpların önüne geçebilmek adına yeni kurumsal düzenlemeler yapılmış ve BEPS eylem planı ile de önüne geçilmeye çalışılmıştır.

BEPS eylem planında dijital ekonominin vergilendirilmesi konusuna dikkat edilmiş ve özellikle de tüketim vergileri üzerinde durulmuştur (OECD, 2015). Eylem planına göre; sabit bir yerleşimi olanlar ve olmayanların yaptıkları satış işlemlerinde KDV'nin ya çok az ya da hiç olmaması ülkelerin KDV gelirlerinde kayıplara sebebiyet verdiği değinilmiştir. Ayrıca online olarak yapılan satışlardaki bazı değeri düşük ithalatı yapılan ürünlerin KDV'den muaf tutulması da kayba yol açmaktadır (OECD, 2015: 120).

BEPS eylem planı ile dijital ekonominin vergilendirilmesine çeşitli öneriler getirilmiştir. Bunlar; B2B iş modelinde verilen mal veya hizmetlerin vergilendirileceği yer olarak varış yeri ilkesi kabul edilmiştir. Bu ilkeye göre mal veya hizmetlerin vergilendirilmesi alıcının bulunduğu ülkedeki KDV ye tabi tutulacaktır. B2B iş modelinde dijital platformlar ile uzaktan yapılan ticari işlemlerde hizmetin gerçekleştiği yer alıcının yerleşik olduğu yer olarak kabul edilir (OECD, 2015: 120).

2.3.5. Doğrudan Vergiler Açısından Yaşanan Sorunlar

Dijital ekonominin vergilendirilmesinde doğrudan vergiler açısından bir takım nitelik belirleme sorunları yaşanmaktadır. Bu niteliksel sorunlar işyeri kavramı ve daimî işyeri, artan bilgi ve bilginin sanal ortamda hızla yayılması ve gelirlerin niteliğinin belirlenmesinde yaşanan sorunlardır. Ortaya çıkan bu sorunlardan kaynaklanan boşlukları kullanmak isteyen uluslararası kurum ve kuruluşlar daha az vergi verme çabası içerisinde

girmektedirler (Budak, 2018: 80). Uluslararası kuruluşların bu çabalarından bazıları ise şunlardır;

- Tercihli vergi rejimlerini kullanmak,
- Maddi olmayan varlıklarla yapılan yapay iş ticareti,
- Örtülü sermaye,
- İç borç değişimi,
- Transfer fiyatlandırması,
- Kontrol edilen yabancı kurumlar,

Gibi genel olarak dijital ekonominin vergilendirilmesinde yaşanan sorunlar doğrudan vergilendirme açısından yaşanan sorunlar benzerlik göstermektedir.

Dijital ekonomi içerisinde doğrudan vergiler arasında gelir ve kurumlar vergileri açısından yaşanan sorunlardan birisi de ikametgaha dayalı vergilendirmede yaşanmaktadır. İkametgaha dayalı vergilendirme ilkesi, bir ülkedeki tam mükelleflerin tüm dünyada elde ettikleri gelir ve kazançlar üzerinden vergilendirilmesine dayanmaktadır. Yine aynı ilke açısından dar mükelleflerin ise sadece o ülke içerisinde elde ettikleri gelir ve kazançlardan vergilendirilecekleri belirtilmiştir. Kişiler açısından durum böyle iken kurumlar vergisinde şirketler açısından da şirketin ikametgâh yerinin belirlenebilmesi için vergi otoriteleri, kuruluş yeri, merkez işletme ve etkili yönetim gibi kavramları baz almaktadır. Bazı ülkelerin vergi mevzuatlarına göre ise, uluslararası bir şirketin birden fazla ülkede faaliyet göstermesi o şirketin birden fazla ülkede yerleşik sayılabileceğini ve ayrıca her yerleşik kabul edilen ülkede de vergilendirilebileceğini varsayılmıştır. Ancak bu durumda da başka bir vergi problemi ortaya çıkmaktadır; çifte vergilendirme. Bu sorunun da önüne geçebilmek adına birçok uluslararası anlaşma ve düzenleme mevcuttur (Turunç, 2013: 4).

Doğrudan vergiler arasında kurumlar vergisi, uluslararası şirketler tarafından vergisel sorunlara yol açmaktadır. Uluslararası şirketler, farklı ülkelerdeki faaliyetleri için ülkelerin mevcut vergi kanunlarındaki boşlukları araştırarak ikamet etmeyen konuma gelmeye çalışırlar (Zıvalı, 2020: 50). Böylece vergiden kaçınmak için çeşitli yollar bulmaktadırlar. Bu durum ülkelerin vergi kaybını artırmaktadır. Gelişmemiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımcı çekebilmek için bazen vergi mevzuatlarındaki

bu boşlukları görmezden gelebilirler. Böylece ülkelerine yabancı sermaye çekmeyi planlarlar. Ancak bu durum dünya üzerinde en önemli vergisel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Altun, 2016).

Uluslararası şirketlerin vergiden kaçınma çabaları ülkelerin vergi gelirlerini önemli derecede olumsuz etkilemektedir. Örneğin; ABD’de ikamet yeri olarak “şirketin yasal kuruluş yeri” kabul edilirken, İrlanda’da ise ikamet yeri olarak “idare merkezi” veya “fiili idare merkezi” kabul edilmektedir. Bu durumda İrlanda da ikamet yeri olarak şirketin yasal yeri kullanılırsa şirket başka bir ülkede vergi mükellefi sayılmayacaktır. Uluslararası şirketin bu hareketi bu örnekteki gibi yaşanması durumunda ülkede vergi kaybına sebebiyet verecektir.

Doğrudan vergiler arasında sayılan gelir vergisi ve kurumlar vergisindeki işyeri ikametinin belirlenmesi sorununa ek olarak, elde edilen gelirin niteliğinin saptanması ve artan bilgi de ayrıca bir sorun yaratmaktadır. Dijital ekonomi içerisinde oluşan bu sorunlar vergisel kaybın boyutunu artırmaktadır. Dijital ekonomide doğrudan vergiler açısından yasal boşluk ve belirsizlik yaratan üç önemli sorun bulunmaktadır (Zıvalı, 2020: 50). Bunlar;

- Nexus (Daimî İşyeri);

Geleneksel olarak yapılan ticari faaliyetlerde sabit bir işyeri olmadan ticari işlem gerçekleştirilemezse, dijital ekonomilerde böyle bir gereklilik söz konusu değildir. Dijital ekonomide daimî bir işyeri veya irtibat merkezi olmadan da ticari faaliyet yapılabilmektedir. Bu durum da daimî bir işyeri veya irtibat noktasının belirlenememesi elde edilen gelirin hangi işyerine ait olduğunu belirlemede zorluklar çıkarmaktadır (BEPS 2021).

- Artan Bilgi ve Sanal Ortamda Yayılması

Teknolojinin hızlı gelişimi bilginin artması ve hızlı paylaşılmasına, bunun neticesinde de üretilen dijital mal veya hizmetin değerinin belirlenmesinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Çünkü paylaşılan bilginin bedelli mi yoksa bedelsiz mi yapıldığını belirlemek zorlaşmaktadır (Budak, 2018).

- Gelirin Niteliğinin Belirlenmesinde Yaşanan Sorunlar

Teknolojik gelişmelerin artması dijital ürünlerin çeşitlenmesine yol açmıştır. Dijital ürünlerin çeşidinin artması ve yeni ürünlerin ortaya çıkması, bu ürünlerin teslimatlarının farklı dijital platformlar aracılığıyla yapılmasına ve bu işlemler sonucunda da ürünlerden elde edilen gelirin niteliğinin belirlenmesi zorlaşmaktadır (Budak, 2018).

Saymış olduğumuz bu üç belirsizlik ve boşluk durumu, işletmelerin doğrudan vergilendirilmesi açısından ortaya çıkan sorunları kullanarak daha az vergi verme çabalarını artırmaktadır. Bu çabalar aşağıdaki tabloda örnekler ile açıklanmaktadır;

Tablo 2.2. Doğrudan Vergilerde Yaşanan Sorunlara Örnek

İŞLEM	ÖRNEĞİ
Tercihli Vergi Rejimlerini Kullanmak	Çokuluslu şirketlerin yan kuruluşların ödedikleri gayri maddi hak bedelleri, tercihli vergi rejimi sunan, vergi oranlarının düşük olduğu ülkelerde markalar, telif hakları, patentler ve lisanslar gibi fikri mülkiyet hakları ve gelirleri elde etmektedirler.
Maddi Olmayan Varlıklarla Yapılan Yatay İç Ticaret	Kâr aktarımı, yönetim ücretleri veya uluslararası mülkiyet lisanslaması gibi maddi olmayan varlıklar suni iç ticareti yoluyla gerçekleştirilebilir
Örtülü Sermaye	Bir şirketin öz sermayesi yabancı kaynaklardan edinilen borçlarından daha düşük ise o şirketin örtülü sermayeye sahip olduğu söylenebilir
İç Borç Değişimi	Bir yan kuruluşun, bir başkasına çok yüksek miktarda borçlu olduğu durumlarda, yüksek faiz oranları bir yan kuruluşun vergi matrahını azaltırken, diğerinin kârını artırmaktadır.
Transfer Fiyatlandırması	Bir şirket yan kuruluşları arasındaki bazı alt kuruluşları yapay olarak daha zengin ya da daha fakir yapmak için çok yüksek bir fiyatla mal veya hizmet satışı yapabilir.
Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar (KEYK)	Uluslararası bu şirketler, genellikle vergi oranlarının düşük olduğu ülkelerde, başka bir ülkede mükellef olan hissedarlar tarafından kontrol edilmektedirler

Kaynak: (Zıvalı, 2020: 52).

Uluslararası şirketlerin, geleneksel yapıya uygun vergi mevzuatlarından elde ettikleri vergisel avantajları azaltmak için, şirketlerin elde etmiş oldukları gelir ve kazançları vergilendirmek amacıyla ekonomik değer elde edildiği yerde vergilendirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda G20 ülkelerinin isteğiyle OECD tarafından hazırlanan BEPS eylem planı 2015 yılında yayınlanmıştır (Zıvalı, 2020).

Doğrudan vergiler ile alakalı olarak, AB Komisyonu tarafından “dijital daimî işyeri” kavramı tanımlanmış ve buna yönelik 21 Mart 2018 tarihinde bu tanımlamanın içinde bulunduğu bildiri AB Komisyonuna ve Parlamentosa gönderilmiştir. Söz konusu bildiri, dijital ekonomi içerisinde gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin nerede olduğu ve bu ekonomik değerlerin kim tarafından vergilendirileceğinin tespiti için yeni uluslararası düzenleme gereksinimlerinin olduğu ifade edilmiştir. Bu yeni düzenlemeler kapsamında daimî işyeri kavramının ve dijital ekonomiye uygun kar dağılımının, dijital ekonomik faaliyetlere uygulanabilir bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Ber, 2021).

Dijital ekonominin vergilendirilmesinde yaşanan sorunları dolaylı ve doğrudan vergiler çerçevesinden yukarıda açıklanmıştır. Yukarıda belirtilen başlıklarda açıklanmaya çalışılan vergisel sorunları KDV, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi baz alınarak, örnekler ve raporlar doğrultusunda ifade edilmiştir.

2.3.6. Dijital Ekonomi İçerisinde Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar

Teknolojinin gelişimiyle birlikte kademeli olarak ekonomide de gelişim ve değişimler yaşanmıştır. Ekonomik yapının kalıpları genişlemiş, değişmiş ve gelişmiştir. Yaşanan bu gelişim ve değişimlerle beraber verginin de alanı değişmiş ve genişlemiştir. Ekonomideki yaşanan bu gelişimlerin arasında en dikkat çekici olan ise elektronik ticarettir. 21 yy. da yaşanmış teknolojik gelişmelerle birlikte ekonomide e-ticaret kavramı oldukça dikkat çekmiştir. Elektronik ticaret gelişiminin artış oranıyla birlikte vergilendirilmesi de aynı oranda güçlükler çıkarmıştır. Başını OECD'nin çektiği birçok ulusal ve uluslararası kuruluş elektronik ticaretin vergilendirilmesi hakkında önemli düzenlemeler yapmakta ve bu düzenlemeler günümüzde de halen önemini koruyarak devam etmektedir (Altun, 2016).

Elektronik ticaret ekonomide birçok yenilik ve kolaylık yaratmış, ancak bununla birlikte beraberinde vergisel alanda birçok sorunda getirmiştir. Mevcut hukuki alt yapı ve vergisel düzenlemeler geleneksel ekonomi içerisinde düzenlendiğinden elektronik ticaretin yapısına uygun değildir. Buradaki yapı ve düzenlemeler elektronik ticaretin yapısını tam olarak kavrayamamaktadır. Elektronik ticaretin bu uygun olmayan ve anlaşılmayan yapısından dolayı uluslararası vergisel sorunlar artmaya başlamış,

elektronik ticaretin vergi mevzuatları üzerindeki etkisi olumsuz yönde çoğalmış ve vergi düzenlemeleri yetersiz kalmıştır. Ayrıca elektronik ticaret, ekonomilerde coğrafi sınırları ortadan kaldırmış ve bu nedenle de vergiden kaçınma ve vergi kaçaklıkları artmıştır (Akar & Yurter, 2015).

Elektronik ticaretin vergilendirilmesinde yaşanan sorunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

- Elektronik ticaret, ulusal çapta faaliyet gösteren kuruluşların uluslararası pazara açılmasına imkân sağlamıştır. Uluslararası pazara açılan kuruluşlar yaptıkları işlemlerden dolayı farklı vergi mevzuatları ile karşılaşmış ve bu da vergisel sorunlara sebep olmuştur.
- Elektronik ticaretin yapısı içerisinde bulunan, web sunucusu ile uzaktan işletme durumu vergilendirme açısından sorunların çözülmesinde güçlükler yaratmaktadır.
- Dijital ortamda alışveriş yapan kişilerin beyanda bulunmadıkları durumda ne vergi otoriteleri ne de üçüncü bir kişi alışveriş yapan kişi hakkında bilgi edinemez. Bu durumda taraflar arasındaki bilgilerin belirsizliği, ikametgâh ve kimlik bilgilerine dayanan mevcut vergi sisteminde sorunlara yol açmaktadır.
- Dijital ekonomi içerisindeki ürünlerden bazılarının fiziki teslimi mevcut değildir. Bilgisayar aracılığı ile işlemi yapılabilen dijital ürünler, sınır gümrüklerine uğramadıkları için niteliğinin ve yapısının belirlenememesi vergilendirmede sorunlar çıkarmaktadır.
- Elektronik ticaretle birlikte işletmelerin fiziki olmayan bir biçimde kurulması mümkün hale gelmiştir. Bu durumda işletmelerin fiziki varlığından kaynaklanan birtakım giderlerin vergi matrahından düşülmesi veya maddi olmayan dijital işletme ürünlerinin amortismanın yapılması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.
- Elektronik ticaret yapan kişi veya kurumların web sağlayıcılarının, fiziki mekân açısından kurumların, kişilerin veya sunucuların yerleri değiştikçe ticari faaliyetin yapıldığı yerin tespiti de zorlaşmaktadır.

- İşletmelerin web sitelerine konuk ettiği yabancı müşterilerinde vergi sorumlusu olup olmadığı da ayrı bir sorun konusudur.
- Bilgi iletişim altyapısının uluslararası ve ulusal rekabette olması hakkında da bir netlik bulunmamaktadır (Dereli, 2015).

Elektronik ticarete yaşanan bu sorunlara hem ülkeler hem de OECD çözüm önerileri getirmiştir. Bu çözüm önerileri arasında OECD'nin 1997 yılında gerçekleştirdiği "Elektronik Ticarete Engellerin Kaldırılması" adlı konferansı ve 1998 yılında yapmış olduğu "Küresel Elektronik Ticaretin Potansiyelinin Farkına Varan Dünya" konulu 'Ottawa Konferansı' vardır. Özellikle Ottawa Konferansında elektronik ticaret ile alakalı vergisel kurallar oluşturulmaya başlanmıştır. Mal veya hizmet ürünlerinin vergilendirilmesinde kabul edilen ilkeler elektronik ticari faaliyetlerde de benimsenmiştir (OECD, 2001).

Elektronik ticarete ortaya çıkan sorunları çözmek için ülkelerin ulusal çözüm yollarından ziyade, OECD gibi uluslararası kuruluşların ortak alınacak kararlarla sorunlara çözüm önerisi getirmesi beklenir. Elektronik ticarete ortaya çıkan herhangi bir soruna, ulusal bir çözüm önerisi ile düzenleme yapılması durumunda, bu düzenleme sorunu çözmeyecektir. Ayrıca ulusal bir düzenleme sorunları çözmediği gibi başlı başına yeni bir sorun ya da daha büyük bir soruna yol açabilecektir. Dijital ekonomi içerisinde oluşan e-ticaret sorunlarına uluslararası çözüm düzenlemeleri ve ilkeleri ile müdahale edilir. Bu çözüm düzenleme ve ilkelerine ülkelerin uyma zorunluluğu yoktur ve fakat ülkeler bu durumda kendi açılarından faydalarını gözeterek uyum sağlayacaktır. (Coşkun, 2003).

Dijital ekonomide kamu idareleri, ortaya çıkan sorunlar ve zorluklara karşı uluslararası çözüm yolları ile paralel bir şekilde çalışmalı, aksi takdirde teknolojik faaliyet ve düzenlemelerden uzak kalarak gerilemeye mahkûm kalacaktır. Bazı devletler uluslararası düzenlemelere uymayarak vatandaşlarını da dijital ekonomiden uzak tutmak isterler. Bunun içinde örneğin, internet kullanım fiyatlarında artış yapabilirler. Ancak bu durum ülkeyi geliştirmeyen bir durumdur. Fakat gelişmiş ülkelerde durum tam aksi yöndedir. Gelişmiş ülkeler dijital ekonomik faaliyetler ve e-ticari işlemleri için teşvik edici davranır. Bu durumda vergi tabanı genişleyecek ve internet kullanımının artması ve alışılması e-ticareti vergilendirmeye ortam oluşturacaktır (Altuntaş, 2011: 90).

2.3.7. Online Uygulama Mağazalarının Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar

Teknolojik ilerlemeler ve gelişmeler ekonomide çarpıcı değişikliklere yol açmıştır. Yaşanan gelişmelerle beraber ekonomide yeni iş kolları ortaya çıkmıştır. Geleneksel yollarla yapılan ticari faaliyetler de teknolojik gelişmeler ışığında derinden etkilenmiş ve değişmiştir. Bu gelişmeler ülkelerin vergi otoritelerini ve uluslararası kuruluşları vergilendirmede yeni çözüm yolları bulmaya mecbur bırakmıştır. Tüketicilerin fiziki temas olmadan dünyanın her yerinden alışveriş yapabilir hale gelmesi uluslararası şirketlerin gelirlerini artırmıştır. Bu gelir artışları elektronik ortamdaki mobil otoriteler tarafından yeterince anlaşılmamış ve bu gelirlerin vergilendirilmesinde sorunlar yaşanmıştır (Zıvalı, 2020).

Teknolojik araçların gelişimi ve yaygın kullanımı online uygulamaların sayısını artırmıştır. Tabletler ve akıllı telefonlar gibi teknolojik araçlardaki online uygulamaların;

- Niteliği,
- Uygulamaların müşterilere sunulduğu ortam,
- Uygulamanın ücretli mi yoksa ücretsiz mi olduğu,
- Satın alan kullanıcıya bir menfaati olup olmadığı ve
- Uygulamayı satın alan kullanıcının veya satan kuruluşun yurt içinde veya yurt dışında olması, yapılan ticari işlemin vergisel açıdan durumunu değiştirmektedir (European Union, 2015).

Dijital ekonomi raporunda, vergilendirme sorunları ile ilgili internet reklamcılığı, bulut bilgi sistemleri, e-perakende online hizmetleri ve mobil uygulama mağazaları gibi dijital işlemlerde vergiden kaçınma örnekleri verilerek sorunlar açıklanmıştır (OECD, 2015: 179).

2.3.8. Web Tabanlı Reklamcılıkta Yaşanan Vergisel Sorunlar

Teknolojinin gelişimi reklamcılığa farklı bir boyut kazandırmıştır. İnsan ihtiyaçlarının sonsuz oluşu, teknolojik ilerlemelerle daha artmış ve bu ihtiyaçların sunum şekilleri değişmiştir. Geleneksel ekonomi içerisinde yapılan reklamcılık, işletme veya kuruluşların yakın bir tarihe kadar klasik olan televizyon, radyo, afiş ve pankartlar gibi araçlarla yapılmaktaydı. Ancak reklamcılık günümüzde teknolojik gelişmelerin artışıyla

internet üzerinden yapılmaya başlanmış ve piyasadaki hacmi hızla büyümüştür (Erdem, 2017).

Geleneksel reklamcılık ve internet üzerinden yapılan web tabanlı reklamcılık arasında önemli farklar bulunmaktadır. İnternet üzerinden yapılan reklamların geleneksel yöntemlerle yapılan reklamlardan en temel farkı, yapılan reklamın sınırlarının geniş olması ve fiziki alanın dışına çıkmasıdır. Örneğin radyo ile yapılan bir reklam sadece o an radyoyu dinleyen kesime ulaşırken, radyonun web sayfasında yapılan bir reklam daha geniş bir kesime hitap edebilir (Coşkun, 2016).

İnternet üzerinden yapılan reklamcılık artık sadece müşterilere hitap etmek için değil ayrıca para kazanmak içinde bir yöntemdir. Web sitesi tasarlayıcıları veya şirketlerin hazırladıkları reklam siteleri, para kazanma amacı gütsün veya gütmesin, her iki durumda da site üzerinden bir gelir ve kazanç sağlanmaktadır. Web sitesini ziyaret eden kullanıcıların sayısının artması veya kullanıcının sayfada uzun süre kalması, site tasarlayıcısına gelir kazandırmaktadır (Özen & Sarı, 2008).

İnternet üzerinden yapılan web tabanlı reklamcılıktan kazanç elde etmenin üç yolu vardır. Bunlar:

- Tıklanma başına ödeme (pay per click),
- Alışveriş siteleriyle ortaklıklar; alışveriş sitesi üzerinden yapılan satıştan komisyon alma (örnek: amazon.com),
- Google AdSense; google arama motoru üzerinden verilen reklamların yaygınlaştırılmasıyla ziyaretçi kitlesine ve büyüklüğüne göre kazanç elde etme (İTO, 2009: 25-26).

Dijital ekonomide reklamcılık faaliyetleri her geçen gün artmaktadır. Tüm dünyada giderek büyüyen dijital reklamcılığın 2018'deki hacmi 266,23 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın 2023 yılında 571,62 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir. Dijital reklamcılık piyasasındaki artan bu oranın en büyük payını arama motorları oluşturmaktadır (Zıvalı, 2020: 63).

Geleneksel olarak yapılan reklamların nasıl ki ülke ekonomisine katkısı var ise dijital reklamcılığında ciddi katkıları bulunmaktadır. Ülkelerdeki hacimlerine göre ekonomiye katkı sağlayan dijital ekonomi, ülkelerin GSYİH'na ve istihdamına önemli

katkılar sağlamaktadır. Bu duruma Türkiye açısından bakıldığında “Dijital Reklamın Ekonomiye Katkısı Araştırması” verilerine göre dijital tabanlı reklamcılığın 2015 yılında ekonomiye dolaylı ve doğrudan katkısı 27,4 milyar Türk Lirası iken istihdama olan katkısı ise 1,26 milyon kişidir (IAB, 2017: 27).

“Dijital Reklamın Ekonomiye Katkısı Araştırması” modellemesine göre Türkiye’deki dijital reklamcılık hacminin yüzde 1’lik bir artışı milli gelirden 450 milyon Türk lirası artış sağlar. Yine araştırmaya göre 1 TL’lik dijital reklam yatırımının milli gelire 17,2 TL’lik bir artış yansıttığı ortaya konmuştur (IAB, 2017: 27).

Dijital ekonomi içerisinde önemli bir yere sahip olan dijital reklamcılık tüm dünyada her geçen gün artmakta olan bir alandır. Piyasa hacmi oldukça geniş olan bu alandan elde edilen gelirlerde önemli miktarlara ulaşmaktadır. Hükümetler ise yaratılan bu önemli boyuttaki gelir alanını vergilendirmek istemektedir. Dijital reklamcılığı vergilendirmede de birtakım zorluklar bulunmaktadır. Ülkeler her ne kadar bu alanı vergilendirmek istese de henüz üzerinde uzlaşılan bir çözüm yolu bulunmamaktadır. Bazı ülkeler ulusal bazılarını ise kurumsallaşarak küresel çözüm önerileri aramaktadır.

2.3.9. Bulut Bilişimin Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar

Dijital ekonominin vergilendirilmesinde ortaya çıkan bir diğer sorun elde edilen gelirin niteliğindedir. Dijital ekonomi unsurları açısından gelirin niteliğinin belirlenmesi, özellikle de bulut bilişim hizmetlerinde önem arz etmektedir. Bulut bilişim, internet üzerinden sağlanan bilgi ve veri paylaşımı ve kaynakların depolanıp paylaşılması şeklinde tanımlanabilir (Oredo & Njihia, 2014).

Bulut bilişimin en dikkat çekici avantajı düşük donanım ve yazılım ücretlerine sahip olmasıdır. Ayrıca sınırsız bir depolama alanının olması bu sistemi cazip bir hale getirmektedir (Seyrek, 2011).

Bulut bilişimin sağladığı fırsatlar, bu sistem ile herhangi bir ülkenin vergi mevzuatına dahil olmadan, ülke içinde herhangi bir iş yeri açmaya gerek duymadan, maddi veya fiziki bir oluşuma gerek kalmadan ve çalışan istihdamı olmadan da o ülkenin ekonomisi içerisinde etkin rol alınabilmektedir. Sistemin bu saymış olduğumuz fırsatları kullanıcıları içindir. Ancak ülkelerin vergi otoriteleri açısından bu durum büyük bir sorun teşkil etmektedir. Bunun sebebi ise ülkelerin mevcut vergi düzenlerinin dijital ekonomiye

ayak uyduramamasından kaynaklanmaktadır (Seyrek, 2011).

Bulut bilişim sistemleri içerisinde gerçekleştirilen hizmetlerde bir alım satım olayı gerçekleşmekte ve bu durumda bir harcama ve buna karşılık bir kazanç elde edilmektedir. Bu durumda vergiyi doğuran olay gerçekleşmekte ancak vergi mevzuatları bu sistemin fiziki varlığı olmadığından dolayı vergilemede sorunlar yaşamaktadır. Hem ulusal hem de küresel çapta bulut bilişimi yoğun bir şekilde kullanılmakta olduğundan bu durumun vergilendirilmesi ciddi önem taşımaktadır (Altun, 2016).

Bulut bilişim dünyanın her yerinde çeşitli ve yeni birçok dijital hizmet sunmaktadır. Hem ülke içinde hem de uluslararası alanda kullanılan bu sisteme ilgi her geçen gün artmaktadır. Ekonominin içerisinde artan bu durum karşısında vergi idarelerinin de vergileme eğilimi artmıştır (Altuntaş, 2011).

Bulut bilişimin vergilendirilmesini bütün ülkeler istemektedir. Ancak bu sistemin vergilendirilmesinde bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlar sorunları;

- Uygulamada iş yeri oluşması durumunda elde edilen gelirin ilgili ülkede de vergilendirilecek olması,
- Stopaj sorumluluğu,
- Transfer fiyatlandırılmasında yaşanacak sorunlar,
- Dolaylı vergilerden kaynaklanacak sorunlar.

Bu başlıklar altında sıralayabiliriz.

Yaşanan bu sorunlara hem küresel hem de ulusal olarak birçok düzenleme yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DİJİTAL EKONOMİNİN VERGİLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI ÇALIŞMALAR VE TÜRK VERGİ HUKUKUNDA YAPILAN DÜZENLEMELER

Dijital ekonomi her geçen gün yenilenmekte ve gelişmektedir. Gelişmekte olan bu yeni ekonomiyle birlikte vergisel bazı güçlükler de ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu vergisel sorunları çözmek için ülkeler birtakım düzenlemeler yapmışlardır. Ancak dijital ekonominin küresel bir ekonomi oluşundan dolayı, ulusal düzenleme ve önlemler ile sorunlar çözülememekte ve hatta bazı yeni problemlere dahi sebebiyet vermektedir. Bu durumda vergisel sorunları çözmek adına ulusal düzenlemelerin tek başına yeterli olmayacağı anlaşılmıştır. Sorunların çözümü için uluslararası çözüm yollarının üretilmesi gerekliliği doğmuştur. OECD ve AB gibi uluslararası kuruluşların, ortaya çıkan bu sorunların çözümünde öncülük etmesi mecburi bir durum haline gelmiştir (Zıvalı, 2020: 76).

Bu durum kapsamında, çalışmanın bu bölümünde dijital ekonomide yaşanan vergisel sorunların çözüm arayışında OECD'nin ortaya çıkardığı BEPS Eylem planına değinilecektir. BEPS Eylem planı dahilinde, dijital ekonominin vergilendirilmesinde;

- Eylem 7: Daimî işyerinden kaçınılmasının önlenmesi,
- Eylem 3: Kontrol altındaki yabancı kurum kurallarının yeniden düzenlenmesi,
- Eylem 8-10: Değer yaratma esasları ile transfer fiyatlandırması sorunlarının daha uyumlu hale getirilmesi,
- Eylem 5: Zararlı vergi uygulamalarının ele alınıp önlenmesi için yapılan düzenlemeler gibi eylem ve düzenleme planları içermektedir.

Çalışmanın ilerleyen kısımlarında AB'nin dijital ekonominin vergilendirilmesinde yapmış olduğu düzenlemelere ve Türkiye açısından yapılan düzenlemelere değinilecektir.

3.1. OECD Tarafından Yapılan Çalışmalar

Dijital ekonominin gün geçtikçe gelişmesi ve yaygınlaşması bu yeni ekonominin gelecekte, geleneksel bir ekonomi niteliği kazanacağını göstermektedir. Çünkü artık geleneksel ekonomideki her şey dijital ekonomide yapılabilmekte ve hatta daha fazlası yapılabilmektedir. Artan bu ekonomik durum ve faaliyetler sonucu vergilendirme

problemleri ortaya çıkmakta ve ortaya çıkan bu problemlere çözüm yolu bulmakta bir hayli önem arz etmektedir (OECD, 2015).

Dijital ekonominin vergilendirilmesinin amaçları arasında sayılabilecekler;

- Mal veya hizmetlerin büyük pazarlardaki online olarak satış faaliyetlerinin vergilendirilmesi,
- Arama motorlu reklamcılığa ilişkin faaliyetlerin vergilendirilmesi,
- Elektronik ticaretin vergilendirilmesi,
- İnternet üzerinden gelir sağlayanların vergilendirilmesi, gibi amaçlar sayılabilmektedir.

Yukarıda sayılan dijital ekonominin vergilendirilme amaçlarından yola çıkılarak ulusal ve uluslararası birçok düzenleme yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Uluslararası kapsamda yapılan en önemli düzenleme ve önlemler OECD tarafından yürütülmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasında yıkılan Avrupa'yı onarmak ve geliştirmek amacıyla ABD tarafından Marshall yardımları yapılmıştır. Yapılan bu yardımların dağıtımını ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticaretin gelişimini OEEC üstlenmiştir. OEEC (Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilatı) 1947-1960 yılları arasında faaliyetlerde bulunmuştur. Daha sonra OEEC yerine kurulan OECD, uluslararası işlemleri daha geniş bir görev tanımı ile gerçekleştirmek amacıyla faaliyetlerine başlamıştır (Budak, 2018: 91).

OECD günümüzde ekonomi alanında uzman sayılan bir kuruluş olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Kuruluş, kurucu üyelerin gündeme aldığı konularda veya dünya ekonomisinde yaşanan gelişme ve ilerlemelerin ekonomik hayata etkisi hakkında detaylı incelemelerde bulunmakta ve incelemeler sonucunda üye ülkelere tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu tavsiyeler, üye ülkelerin uzmanları ile karşılıklı görüşmeler sonucunda nihai halini almaktadır. Hazır halini alan tavsiyeler rapor olarak sunulmaktadır. Bu raporlar "peer review" niteliği taşımaktadır. Bu raporlarda güdülen amaç; ülke ekonomilerinin içinde buldukları durumları nesnel ve tarafsız bir şekilde fotoğraflandırmak ve çözüm önerilerinde bulunmaktır. OECD'nin özellikle ekonomik alanda yapmış olduğu analiz ve değerlendirmeler kaynak olarak kabul edilmekte, IMF ve World Bank gibi uluslararası kuruluşlar faaliyetlerinde OECD'nin çalışmalarını temel almaktadırlar. OECD'nin misyonu küresel çapta ülkelerin ve kişilerin ekonomik ve

sosyal refahlarını artırmaktır. Üye olmayan ülkelere de birtakım teşvik ve tavsiyelerde bulunarak küresel ekonomilerle başa çıkmada ve büyümelerinde yardımcı olmaktadır (Budak, 2018: 93).

Uluslararası ticaret dünyada gün geçtikçe artmakta ve küresel bir boyuta dönüşmektedir. Bu artışın ve gelişimin en büyük nedeni ise dijital ekonominin gelişimidir. Dijital ekonominin gelişimi ile birlikte ekonomi içerisine birçok yenilik gelmiş ve bu yeniliklerde birtakım hukuki düzenlemeler gerektirmiştir. Ülkelerin ulusal çapta yaptığı düzenlemeler hızlı gelişen dijital ekonomi karşısında yetersiz kalmış ve hatta bazı yeni sorunlara yol açmıştır. Dijital ekonominin yarattığı sorunlar arasında en dikkat çeken ise vergilendirmedir. Ülkeler, toplumlar, piyasalar ve hükümetler ulusal ve uluslararası düzeyde dijital ekonominin vergilendirilmesi açısından ciddi sorunlar yaşamakta ve bu sorunlara çözüm yolları aramaktadır (Zıvalı, 2020: 78).

Çok uluslu şirketler dünyanın birçok noktasında işyerleri ve şirketleri sayesinde uluslararası faaliyet gösterebilmekte ve uluslararası ticarete büyük bir yer kaplamaktadır. Çoğu çok uluslu şirket daha fazla kazanç elde edebilmek ve bu kazançlarından ötürü ödedikleri vergiyi en aza indirebilmek için uluslararası vergisel düzenlemelerin eksikliklerinden ve boşluklarından yararlanmaktadırlar. Bunun için kazançlarını vergilendirmeyen veya düşük miktarlarda vergilendiren, vergisel teşviki ve istisnası çok olan ülkelere kaydırırlar (Kobetsky, 2011: 69).

Çok uluslu şirketler ülkeden ülkeye farklılık gösteren vergi mevzuatlarındaki boşlukları tespit ederek, daha az vergi ödemek için işlem ve faaliyetlerini bu yasal boşluklara göre tasarlamaktadırlar. Ülkeler ise bu durumda yaşadıkları vergisel sorunları çözebilme adına, OECD ile bağlayıcı olmayan hukuki norm ve kurallar üzerinde çalışır. Özellikle bu kapsamda OECD'nin geliştirmiş olduğu BEPS eylem planı, bu konuda yaşanan matrah aşındırma ve kar aktarımı hakkında uluslararası vergiden kaçınma yollarının engellenmesine yöneliktir (Budak, 2018: 96).

Hem ulusal hem de uluslararası konular hakkında yaşanan uyumsuzlukları çözmek amacıyla, G20 ülkeleri OECD'nin geliştirmiş olduğu BEPS eylem planını önemli bir öncelik olarak kabul etmişlerdir. 2013'te Saint-Petersburg da gerçekleştirilen toplantıda OECD'nin geliştirmiş olduğu bu eylem planı kabul edilmiştir (Zıvalı, 2020: 79). OECD tarafından geliştirilen BEPS Eylem planı toplamda 15 eylemden oluşmaktadır. Ayrıca bu

plan kapsamında OECD'ye üye olmayan G20 ülkeleri de kapsama alınmış ve bu durumda üye olmayan bu ülkelerde OECD ile hareket etmiş olacaklardır (Turunç, 2013: 5).

2013 yılında kabul edilen ve aynı yılın şubat ayında yayınlanan BEPS Eylem planı raporu kapsamında uluslararası vergisel sorunlar altı başlık altında toplanmıştır. Bunlar;

- i. Hibrit düzenlemeler ve uluslararası vergilemede yaşanan uyumsuzluklar,
- ii. Çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarının uygulanma şekli,
- iii. Grup içi yapılan finansal işlemlere yönelik vergi uygulamaları,
- iv. Transfer fiyatlandırması,
- v. Kanunların kötüye kullanımını önleyen düzenlemelerin işlerliği,
- vi. Tercihli vergi rejimlerinin varlığı, ş ekinde sıralanmıştır. Ayrıca raporda altı aylık bir süre zarfında geniş perspektifli bir eylem planı hazırlanması gerektiği de belirtilmiştir (Zıvalı, 2020: 80).

BEPS Eylem Planına verilen değer ve önem ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Bir grup rapor doğrultusunda hiçbir adım atmazken başka bir grup ise daha çalışmanın tamamlanmasının öngörüldüğü tarih olan Eylül 2015'i bile beklemeden faaliyet ve düzenlemeler yapmıştır (Taşdöken, 2021).

Ülkelerin kendi başlarına ulusal çapta vergi hukuku alanında düzenleme yapması uluslararası vergi mimarisini ve vergi kanunlarını olumsuz etkileyebilir. Bu düşünce kapsamında ülkeler aralarındaki iş birliğinin bozulmaması için OECD'nin hazırlamış olduğu BEPS Eylem planına uymayı taahhüt etmektedirler.

3.1.1. BEPS Eylem Planı ve Çalışmaları

OECD tarafından hazırlanan BEPS Eylem Planı raporunda, matrah aşındırma ve kar aktarımı hakkında yaşanan sorunlar tarafsız ve nesnel bir şekilde açıklanmaya çalışılmış ve bu rapor kapsamında BEPS'in büyüklüğüne ilişkin çalışma verilere yer verilmiştir. Raporda ayrıca şeffaflığın eksikliğinden bahsedilmiş ve uluslararası şirketlerin verimli ve etkili bir şekilde vergilendirilebilmesi için şeffaflığın artması gerektiği belirtilmiştir. Bu kapsamda şeffaflığı gerçekleştirebilmek için temel sorunlar belirlenerek bu sorunların çözüm yolları aranmış ve ayrıntılı bir eylem planı gerektiğinin altı çizilmiştir. OECD tarafından 15 eylem planından oluşan BEPS yayınlanmıştır.

Tablo 3.1. BEPS Eylem Planları

EYLEM	ÖNGÖRÜLEN ÇALIŞMA	NIHAİ TARİH
1. Eylem: Dijital Ekonominin Yarattığı Vergisel Sorunların Tespiti	<i>Dijital ekonominin mevcut uluslararası vergi kurallarının uygulanmasında yarattığı temel zorlukları tespit etmek ve bu zorlukları ele almak için bütüncül bir yaklaşım benimseyerek ve hem doğrudan hem de dolaylı vergilendirmeyi göz önünde bulundurarak ayrıntılı seçenekler geliştirmek. İncelenecek konular arasında, bunlarla sınırlı olmamak üzere, bir şirketin başka bir ülkenin ekonomisinde önemli bir dijital mevcudiyete sahip olma yeteneği, mevcut uluslararası kurallar altında bağlantı noktası bulunmaması nedeniyle vergilendirmeye tabi olmaksızın, yaratılan değer atfedilmesi yer alır. dijital ürün ve hizmetlerin kullanımı yoluyla pazarlanabilir konumla ilgili verilerin üretilmesinden, yeni iş modellerinden elde edilen gelirin karakterizasyonundan, ilgili kaynak kurallarının uygulanmasından ve çapraz olarak KDV / MHV'nin etkili bir şekilde toplanmasının nasıl sağlanacağından dijital mal ve hizmetlerin sınır tedarigi. Bu tür çalışmalar, bu sektördeki çeşitli iş modellerinin kapsamlı bir analizini gerektirecektir.</i>	Eylül 2014
2. Eylem: Hibrit Uyumsuzluk Düzenlemelerinin Etkisiz Hale Getirilmesi	<i>OECD Model Vergi Anlaşmasında değişiklikler yapmak Yerel mevzuatın hazırlanmasında ilgili ülkelere tavsiyelerde bulunmak</i>	Eylül 2014 Eylül 2014
3.Eylem: Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kurallarının Gözden Geçirilerek İyileştirilmesi	<i>Kontrollü yabancı şirket kurallarının tasarımına ilişkin öneriler geliştirin. Bu çalışma, gerektiğinde diğer çalışmalarla koordine edilecektir.</i>	Eylül 2015
4. Eylem: Faiz ve Diğer Finansal Ödemeler Yoluyla Oluşan Matrah Aşındırılmasını Sınırlayıcı Tedbirler	<i>Faiz gideri kullanımı yoluyla, örneğin aşırı faiz indirimleri elde etmek veya muaf veya ertelenmiş gelir üretimini finanse etmek için ilişkili taraf ve üçüncü taraf borcunun kullanılması yoluyla taban erozyonunu önlemek için kuralların tasarımında en iyi uygulamalara ilişkin öneriler geliştirin. ve ekonomik olarak faiz ödemelerine eşdeğer olan diğer mali ödemeler. Çalışma, farklı sınırlama türlerinin etkinliğini değerlendirecektir. Yukarıdaki çalışma ile bağlantılı olarak ve bu çalışmaları desteklemek üzere, finansal ve performans garantileri, türevler (banka içi işlemlerde kullanılan dahili türevler dahil) ve tutuklu ve diğer işlemler dahil olmak üzere ilişkili taraf finansal işlemlerinin fiyatlandırılmasına ilişkin transfer fiyatlandırması kılavuzu da geliştirilecektir. Sigorta düzenlemeleri. Çalışma, melezler ve CFC kuralları ile ilgili çalışmalarla koordine edilecektir.</i>	Eylül 2015 Aralık 2015
5. Eylem: Zararlı Vergi Uygulamalarının Ele Alınması	<i>Tercihli rejimlerle ilgili kararlarda zorunlu spontane değişim ve herhangi bir tercihli rejim için önemli faaliyetler gerektirmesi dahil olmak üzere, şeffaflığı iyileştirmeye öncelik vererek zararlı vergi uygulamaları konusundaki çalışmalarını yeniden canlandırın. Tercihli vergi rejimlerini BEPS bağlamında değerlendirmek bütüncül bir yaklaşım olacaktır. Mevcut çerçeve temelinde OECD üyesi olmayan üyelerle ilişki kuracak ve mevcut çerçevede yapılan revizyonları veya eklemeleri değerlendirecektir.</i>	Eylül 2014

<p>6.Eylem: Anlaşmaların (ÇVÖA'nın) Kötüye Kullanımının Önlenmesi</p>	<p><i>Uygunsuz koşullarda anlaşma faydalarının verilmesini önlemek için iç kuralların tasarımına ilişkin model anlaşma hükümleri ve tavsiyeleri geliştirin. Ayrıca, vergi anlaşmalarının çifte vergilendirmeyi önleme amacıyla kullanılmasının amaçlanmadığını açıklığa kavuşturmak ve genel olarak ülkelerin başka bir ülkeyle vergi anlaşması imzalamaya karar vermeden önce dikkate almaları gereken vergi politikası mülahazalarını belirlemek için de çalışmalar yapılacaktır. Çalışma, melezler üzerindeki çalışma ile koordine edilecek.</i></p>	<p>Eylül 2014</p>
<p>7. Eylem: Daimî İşyeri Statüsünden Yapay Olarak Kaçınılmasının Önlenmesi</p>	<p><i>Komisyoner düzenlemeleri ve belirli faaliyet muafiyetlerinin kullanımı da dahil olmak üzere, BEPS ile ilgili PE durumunun yapay olarak önlenmesini önlemek için PE tanımında değişiklikler geliştirin. Bu konular üzerinde çalışmak, ilgili kar ilişkilendirme sorunlarını da ele alacaktır.</i></p>	<p>Eylül 2015</p>
<p>8. Eylem: Değer Yaratma Esası ile Transfer Fiyatlandırması Sonuçlarının Uyumlu Hale Getirilmesi: Gayri maddi Varlıklar</p>	<p><i>Grup üyeleri arasında maddi olmayan varlıkları hareket ettirerek BEPS'i önlemek için kurallar geliştirin. Bu, şunları içerecektir: (i) maddi olmayan varlıkların geniş ve açıkça tanımlanmış bir tanımının benimsenmesi; (ii) gayri maddi varlıkların transferi ve kullanımıyla ilişkili kârların değer yaratımına (ondan ayrılmak yerine) uygun bir şekilde tahsis edilmesini sağlamak; (iii) değerlemesi zor maddi olmayan varlıkların transferleri için transfer fiyatlandırma kuralları veya özel tedbirler geliştirmek; ve (iv) maliyet katkı düzenlemelerine ilişkin kılavuzun güncellenmesi.</i></p>	<p>Eylül 2014 Eylül 2015</p>
<p>9. Eylem: Değer Yaratma Esası ile Transfer Fiyatlandırması Sonuçlarının Uyumlu Hale Getirilmesi: Riskler ve Atıl Sermaye</p>	<p><i>Grup üyeleri arasında riskleri transfer ederek veya onlara aşırı sermaye tahsis ederek BEPS'i önlemek için kurallar geliştirmek. Bu, transfer fiyatlandırması kurallarının veya özel önlemlerin benimsenmesini içerecektir, uygun olmayan getirilerin yalnızca sözleşmeye bağlı olarak riskler üstlendiği veya sermaye sağladığı için bir işletmeye tahakkuk etmemesini sağlamak için. Geliştirilecek kurallar, getirilerin değer yaratımıyla uyumlu olmasını da gerektirecektir. Bu çalışma, faiz gideri kesintileri ve diğer mali ödemeler ile ilgili çalışmayla koordine edilecektir.</i></p>	<p>Eylül 2015</p>
<p>10. Eylem: Değer Yaratma Esası ile Transfer Fiyatlandırması Sonuçlarının Uyumlu Hale Getirilmesi: Diğer Yüksek Riskli İşlemler</p>	<p><i>Üçüncü şahıslar arasında olmayan veya çok nadiren gerçekleşecek işlemlere girerek BEPS'i önlemek için kurallar geliştirin. Bu, transfer fiyatlandırması kurallarının veya özel önlemlerin benimsenmesini içerecektir: (i) işlemlerin yeniden karakterize edilebileceği koşulları açıklığa kavuşturmak; (ii) küresel değer zincirleri bağlamında transfer fiyatlandırması yöntemlerinin, özellikle kâr bölünmelerinin uygulanmasına açıklık getirmek; ve (iii) yönetim ücretleri ve merkez ofis giderleri gibi yaygın taban aşınması ödemelerine karşı koruma sağlamak.</i></p>	<p>Eylül 2015</p>

<p>11. Eylem: BEPS'e Yönelik Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi için Gerekli Yöntemlerin ve Bunlara Uygun Eylemlerin Belirlenmesi</p>	<p><i>BEPS ölçeğinin göstergeleri ve ekonomik etkisine ilişkin öneriler geliştirin ve BEPS'i ele almak için alınan önlemlerin etkinliğini ve ekonomik etkisini sürekli olarak izlemek ve değerlendirmek için araçların mevcut olmasını sağlayın. Bu, BEPS'in ölçeğinin ve etkisinin (ülkeler arasındaki yayılma etkileri dahil) ekonomik bir analizini ve buna yönelik eylemleri geliştirmeyi içerecektir. Çalışma ayrıca bir dizi mevcut veri kaynağının değerlendirilmesini, toplanması gereken yeni veri türlerinin tanımlanmasını ve hem toplu (örn. DYY ve ödemeler dengesi verileri) hem de mikro düzeydeki verilere (örn. Finansal tablolardan ve vergi beyannameleri), vergi mükelleflerinin gizliliğine saygı gösterilmesi gerekliliği ve vergi idareleri ve işletmeler için idari maliyetler dikkate alınarak.</i></p>	<p>Eylül 2015</p>
<p>13. Eylem: Transfer Fiyatlandırması Belgelendirme Kurallarının Gözden Geçirilmesi</p>	<p><i>İşletmeler için uygunluk maliyetlerini göz önünde bulundurarak, vergi idaresinin şeffaflığını artırmak için transfer fiyatlandırması belgelerine ilişkin kurallar geliştirin. Geliştirilecek kurallar, MEB'lerin, ortak bir şablona göre ülkeler arasında ödenen vergiler, ekonomik faaliyet ve gelirin küresel dağılımına ilişkin gerekli bilgileri tüm ilgili hükümetlere sağlaması şartını içerecektir.</i></p>	<p>Eylül 2014</p>
<p>15. Eylem: Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Çok Taraflı Bir Enstrümanın Geliştirilmesi</p>	<p><i>BEPS ile ilgili çalışmalar sırasında geliştirilen önlemleri uygulamak ve ikili vergi anlaşmalarını değiştirmek için bunu yapmak isteyen yargı bölgelerini mümkün kılmak için çok taraflı bir belgenin geliştirilmesiyle ilgili vergi ve uluslararası kamu hukuku konularını inceleyin. Bu analiz temelinde, ilgili Taraflar, küresel ekonominin hızla gelişen doğasını ve bu gelişime hızla uyum sağlama ihtiyacını yansıtan, uluslararası vergi konularına yenilikçi bir yaklaşım sağlamak için tasarlanmış çok taraflı bir araç geliştireceklerdir.</i></p>	<p>Eylül 2014 Aralık 2015</p>

Kaynak: (OECD, 2013).

2013 yılında OECD tarafından yayınlanan bu rapordaki 15 eylem planını 3 temel başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar;

- Kurumlar vergisinin küresel düzeyde uyumu,
- Vergilendirme ve özün önceliği ilkesinin birlikte olması,
- Vergilemede şeffaflığın sağlanabilmesi, olarak toplanabilir.

Bu başlıkları da OECD'nin 2014'te yayınladığı; BEPS: İlerleme ve sonraki adımlarda güncelleme raporuna göre tablosunu oluşturursak;

Tablo 3.2. BEPS: İlerleme ve sonraki adımlarda güncelleme raporu

UYUM	ÖZÜN ÖNCELİĞİ	ŞEFFAFLIK
Eylem 2- Hibrit uyumsuzluklara ilişkin düzenlemeler	Eylem 6- Vergi anlaşmasının kötüye kullanılmasının önlenmesi	Eylem 11- Matrah aşındırmasına neden olan uygulamaların tespitine ilişkin metodolojilerin belirlenmesi ve analizi
Eylem 3- Kontrol edilen yabancı kurum kazancı kurallarının geliştirilmesi	Eylem 7- İş yeri uygulamalarından yapay yollarla kaçınma	Eylem 12- BEPS Bilgilendirme Kuralları
Eylem 4- Faiz indirimleri düzenlemesi	Eylem 8- Transfer fiyatlandırması kurallarının, gayri maddi varlıklar yoluyla yaratılan değer ile uyumlu olmasını sağlamak	Eylem 13- Transfer Fiyatlandırması
Eylem 5- Zararlı vergi uygulaması	Eylem 9- Transfer Fiyatlandırması/Risk ve Sermaye	Dokümantasyonu
	Eylem 10- Transfer Fiyatlandırması/ Yüksek Riskli İşlemler	Eylem 14- Anlaşmazlık Çözümü

Tüm bu eylem planları esasen zararlı vergi uygulamalarının önüne geçmek amacıyla yapılmıştır. Raporun tamamı 5 Ekim 2015 tarihinde 15 eylem planı olarak tam rapor şeklinde OECD tarafından yayınlanmıştır. OECD 2015-2020 yılları arasında, 15 eylem planlı olarak yayınlanan raporun ne şekilde uygulandığı ve ülkelerin bu duruma ne denli uyum gösterdiğini kontrol edeceği süre olarak tanımlamıştır (Zıvalı, 2020).

3.1.2. BEPS Eylem Planı 1; Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi

2015 yılında OECD tarafından çıkarılan BEPS eylem planı 1’de, ekonominin dijitalleşmesi ve bazı şirketlerin vergilendirilmesinde yaşanan zorluklara yer verilmiştir. Söz konusu raporda vergi açısından birçok önemli özellik tespit edilmiştir. Bu özellikler;

- Mobilite,
- Verilere duyulan güven,
- Ağ ve bağlantı etkileri,
- Çok taraflı işletme modellerinin yayılması,
- Tekel veya oligopol eğilimi,

- Değişkenlikler içermesi,

Bu özellikler daha öznel bir şekilde, mevcut vergi kanunlarının getirmiş olduğu güçlükleri daha fazla zorlu hale getirmiştir (Altınbaş, 2019). Ayrıca KDV ve Kurumlar Vergisi açısından da bazı konulara yer verilmiştir. Kaynak ilkesinin uygulanıyor olması ve uluslararası bazı dijital mal veya hizmetin üretimi, satışı ve arzı KDV açısından nasıl belirleneceği ve verginin nasıl tahsil edileceği de raporda ayrıca belirtilen önemli unsurlardandır. Ve buna ek olarak Kurumlar Vergisi kapsamında, kurumlar vergisinin uyumlaştırmasının uluslararası çapta nasıl sağlanacağı raporda yer verilen bir diğer önemli unsurdur (OECD, 2015: 114).

Dijital ekonomi üzerine odaklanan OECD, yayınladığı 2015 Nihai Eylem Planı 1’de dijital ekonomi hakkında temelde çözüm önerileri şu şekilde sıralamıştır;

- Kontrol edilen yabancı kurum kurallarının gözden geçirilerek iyileştirme yapılması (eylem 3),
- Zararlı vergi uygulamalarının dikkate alınması ve çözüm önerilerinin dikkate alınması (eylem 5),
- Sabit bir işyeri konumundan yapay olarak kaçınıp vergi kaybı yaratmasının önlenmesi (eylem 7),
- Değer yaratma esasları ile transfer fiyatlandırması sonuçlarının uyumlu bir hale getirilmesi (eylem 8-10).

Sıralanan bu öneriler ile OECD, dijital ekonominin vergilendirilmesi için yaşanan bazı sorunlara çözüm yolu üretmiştir.

3.2. Avrupa Birliği Çalışmaları

Dijital ekonomi dünya genelinde her geçen gün kendini yenilemekte, geliştirmekte ve başka bir boyuta taşımaktadır. Hem gerçek kişiler hem de kurum ve kuruluşlar, gelişen ve yaygınlaşan bu yeni ekonomiye uyum sağlamakta pek zorlanmamaktadır. Dünya genelinde bulunan birçok kurum ve kuruluş dijital ekonomi kapsamının genişlemesiyle birlikte yaşanan sorunları çözme adına bir takım düzenleme ve eylem planları oluşturmaktadır. Avrupa Birliği de çözüm arayışında olan kuruluşlar arasındadır (Coyle, 2017).

Küresel olarak tek bir pazar haline dönüşmeye başlayan dünya ekonomisi ile Avrupa Birliği bir uyum içerisinde ilerlemiştir. Dünyanın tek bir pazara dönüşmesiyle, Avrupa Birliği de ilk olarak 2000 yılında Lisbon Stratejisini ortaya çıkarmış ve ardından zamanla kamuoyuna 2020 Avrupa Stratejisini açıklamıştır. Bu stratejiler kapsamında dijitalleşmenin getirdiği ekonomik büyüme, istihdam ve yenilikçilik gibi alanlardan Avrupa Birliğinin sağlayacağı faydanın maksimum olması için yol haritaları sunulmuştur. Ve (Akses, 2015).

2020 Avrupa Stratejisi; Akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme için bu strateji kapsamında öncelikli amaçlar saptanmış ve bunlar arasında en önemli olan akıllı büyüme ile yeni bir ekonomi oluşturulması amaçlanmıştır.

3.2.1. Avrupa Birliği Dijital Tek Pazar Çalışması

Avrupa Birliğinin bilgi toplumu haline gelmesi için halen mevcut birçok teknik ve hukuki sorun vardır. Bu sorunları sıralayacak olursak;

- Dijital yeteneğin düşük olmasından dolayı dijital uçurumun yükselmesi,
- Online olarak internet kullanımına olan güvenin eksikliği,
- Avrupa Birliği içerisinde dijital pazarların bölünmüş olması gibi sorunlardır. Bu sorunlara bakılarak “Dijital tek pazar” kurulması için AB içerisindeki kişi ve kurumlara dijital özgürlük sağlanıp, birlik içerisindeki tüm kesim ve bölgelere dijital tek pazardan yararlanma olanağı verilmesi hedeflenmiştir (Akses, 2015).

Dijital ekonomide vergilendirilme açısından yaşanan sorunlar ile ilgili Avrupa Komisyonu uzman kadrosunun hazırladığı raporda, dijital ekonominin Avrupa için birçok avantaj ve fırsata öncülük ettiği belirtilmiştir. Komisyondaki uzman üyelere göre, dijital tek pazar anlayışı ile Avrupa tek pazar anlayışı arasındaki bağlantının kavranması, Avrupa’da ekonominin büyümesi ve gelişmesinde tetikleyici bir etken olarak görülmüştür. Ayrıca yine uzman komisyon üyelerine göre, dijital ekonomi içerisinde vergiden kaçınma ve vergiden kaçırma gibi sorunlarla daha az karşılaşılacağı ve bu sorunlarla mücadelede daha etkili olunabileceği ve de ayrıca idari maliyetlerin düşürülebileceğini belirtmişlerdir. Böylece uzmanlara göre etkin ve verimli bir vergi takip-tahsil sistemi oluşturulabilir ve girişimciliği teşvik edecek bir vergi sistemi kurulabilir (Gülhan & Turunç, 2015).

Dijital Tek Pazar konseptinin anlaşılıp yaygınlaşması ile ticaretin dijital piyasalara geçmesi, hizmetler için tek bir piyasanın oluşturulması, e-ticaretin gelişip yaygınlaşması ve alıcının güvenin kazanılması için gerek hukuki gerekse fiili alt yapının oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca Dijital Gündem Raporu'nda Bilgi İletişim Teknolojilerinin daha etkin bir biçimde kullanılmasını engelleyen 6 ana problem bulunmaktadır. Bu problemler aşağıdaki tabloda yer almaktadır;

Tablo 3.4. BİT'in daha etkin kullanılmasını engelleyen problemler

SORUN	DEĞERLENDİRİLMESİ
Dağınık dijital pazar	Avrupa Dijital Pazarı, dağınık ulusal pazarların toplamı gibi görünmekte ve ulusal idareler tarafından ortaya konulan farklı uygulamalar, Avrupalıları tek pazarın getireceği avantajlardan alıkoymaktadır.
Siber suç ve güven sorunu	Bilgi güvenliği hususunda ortaya çıkan sorunlar ve yükselmekte olan siber suç oranları Avrupalıları online hizmetleri kullanmaktan vazgeçirmektedir.
Bilgisayar ağlarına yapılan yatırımların düşüklüğü	Geniş bant, kablosuz iletişim alanlarındaki altyapı eksikliği Avrupa düzeyinde hissedilmekte ve buna bağlı olarak çevrimiçi hizmetlerin kapsayıcılığında beklenen hız yakalanamamaktadır.
Araştırma ve yenilikçilik alanlarında ortaya konulan yetersiz çaba	Online ortama yönelik olarak yapılan çalışmaların koordine edilmeden yapılması kaynak israfına yol açmakla birlikte BİT alanında yeni teknolojilerin ortaya konulması için gereken emek bu alanda değerlendirilmemektedir.
Dijital okuryazarlığın düşük olması	Avrupalıların önemli bir kısmının dijital yeniliklerin farkında olamamalarına ek olarak online ortamlarda sunulan hizmetleri kullanma bilgisi ile yeteneğine de sahip olamamaktadırlar.
Toplumsal sorunların çözümünde kaçırılan fırsatlar	Yaşlanmakta olan Avrupa nüfusundan iklim değişikliğine, özürülerin toplumla kaynaştırılmasından daha verimli kamu hizmetlerinin sunulmasına kadar çeşitli alanlarda BİT'den bugüne kadar yararlanılmamış olması, bu teknolojilerden tam anlamıyla fayda sağlanmasını engellemektedir.

Kaynak: (Zıvalı,2020: 110).

BİT'in daha etkin kullanılmasına engel olan yukarıda sayılan problemlere karşı düzenlenen eylemler ise;

- Enerjik tek piyasanın yaşama geçirilmesi,
- İşbirlikçi çalışabilirlik ve standartları,
- Güvenlik eylemleri.

- Çok daha hızlı, ultra internet erişimi,
- Yenilik ve keşif eylemleri,
- Dijital platformlardaki okur-yazarlığın artırılması,
- Dijital platformlardaki yetenek ve kapsayıcılığın çoğaltılması,
- BİT'in toplumsal sorunların çözümü için kullanımı, gibi BİT'in toplumsal ve ekonomik sorunlarla mücadele için belirlediği eylemlerdir (Budak, 2018: 136).

3.2.2. Avrupa Birliği Açısından Dijital Ekonomide Yaşanan Vergisel Sorunlara Karşı Yapılan Çalışmalar

Avrupa komisyonu bölge içerisinde tek bir pazar oluşturabilmek adına “dijital tek pazar” anlayışını kabul etmiş ve bu doğrultuda Avrupa birliği içerisindeki vergilendirmede kullanılan norm ve kuralların ülkeler, işletmeler ve tüketiciler arasında ne kadar önem arz ettiğini kabul etmiştir. Bu kapsamda AB bazı kararlar almış ve bu konuda çeşitli uygulamalar faaliyete geçirmiştir (Gülhan & Turunç, 2015).

Avrupa komisyonunun 2014'te yayınladığı raporda özellikle dolaylı vergiler üzerinde durulmuştur. İlgili rapor kapsamında mal veya hizmetlerin nerede tüketildiğine bakılarak KDV tahakkukunun varış ve tüketim yerinde olması gerekliliği hakkında anlaşmaya varılmıştır. Zaten hali hazırda KDV direktifinin 1(2) maddesinde tanımlanan ifade ile, mal veya hizmetlerin vergilendirilmesi varış ülkesinde yapılmalıdır, denilmiştir. Bu durumda mal veya hizmet sunumu yapan kurum ve kuruluşların buldukları yerin bir önemi kalmayacaktır. Avrupa birliği 2015 yılından beri dijital mal veya hizmetlerin vergilendirilmesinde nihai tüketicinin varış yerinde vergilendirmenin yapılacağını kabul ederek hareket etmektedir (Gülhan & Turunç, 2015: 173).

Varış ülkesinde vergilendirme ilkesine Ocak 2015'ten sonra yeni birtakım kurallar getirilmiştir. Bu kural ve değişiklikler kapsamında ister AB içerisinde ister AB dışarısında olsun, online olarak satın alınan herhangi fiziki bir malın bile vergilendirilebileceği bir elektronik kayıt ve ödeme sistemi olan MOSS (Mini Tek Durak Mağazası) sistemi devreye sokulmuştur (Hadzhieva, 2019). Telekomünikasyon, yayıncılık ve elektronik ortamda verilen hizmetler için MOSS sistemi, KDV hesaplamasında ve tedarikçi belirlemedeki kuralları kolaylaştırmaktadır. Ayrıca dijital mal ve hizmetlere KDV açısından uyumlu bir temel hazırlamaktadır (Taştekin, 2018).

Fiziki ve dijital ürünlerin KDV uygulamalarında AB içerisinde mevcut birtakım problemler vardır. Örnek verecek olursak Avrupa Adalet Divanı basılı kitaplar ve online olarak satılan e-kitaplar arasındaki adaletsiz vergi oranlarına dikkat çekmiştir. Bundan dolayı KDV uygulamalarında yaşanan bu tarz problemleri tespit edebilmek amacıyla “KDV Eylem Planı” hazırlanmıştır (Hadzhieva, 2019).

7 Nisan 2016’da Avrupa Komisyonu tarafından tavsiye edilmiş olan eylem planı kapsamında, şirketleri ve işletmeleri destekleyebilmek, kaçakçılık faaliyetlerinin önüne geçebilmek ve dijital ekonomi kapsamında yaşanan sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla hazırlanmış bir eylem planıdır (European Union, 2021).

KDV gibi dolaylı vergilerin yanı sıra doğrudan vergilerde de sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle dijital ekonominin yapısından dolayı işletmelerin hareket kabiliyetleri artmış ve bu durum doğrudan vergiler açısından sorunlar oluşturmuştur. Çünkü küresel çapta faaliyet gösteren işletmelerin hareket kabiliyetlerinin yüksek olmasından dolayı vergiden kaçınma pozisyonları kolaylıkla oluşabilmektedir. Kurumlar vergisinde kaynak ülke baz alındığından işletmeler gelir elde ettikleri ülkede ortaya çıkardıkları maliyetleri vergi karşılığı öderler. Ancak dijital ekonomide var olan karma iş modellerinden dolayı işletmeler, ülke altyapısından faydalanırken maliyetlere ortak olmamaktadır. Bu yüzden yeni iş modelleri geleneksel matrah aşındırma yöntemlerine katkıda bulunmaktadır (Gülhan & Turunç, 2015: 174).

Dijital ekonominin vergilendirilmesinde yaşanan bu vergisel sorunlara AB tarafından çözüm önerileri her geçen gün artmaktadır. AB uzman komisyon grubu tarafından bu önerilen çözüm yollarından biri ise “patent box” uygulamasıdır. Bu öneri kapsamında, doğrudan yabancı yatırımcı çekebilme adına üye ülkelerin uyguladıkları agresif vergi politikaları ve idari politikalarının yerine hükümet yardımları ve teşvik politikaları gibi araçların kullanılması gerektiği vurgulanmıştır. Uygulama kapsamında son yıllarda uygulanmaya başlanılan “Vergiden Kaçınma Önleme Paketi” bu çözüm önerileri içerisinde atılan bir adım olarak görülebilir. Bu önlem paketi içerisinde yasal olarak bağlayıcı nitelik taşıyan kötü kullanımı engellemeye yönelik önlemler bulunmaktadır (Hadzhieva, 2019: 51).

Dijital ekonominin vergilendirilmesi konusunda OECD’nin yapmış olduğu I. Eylem planı 2015 nihai raporunda, BEPS ile kurulan eylem planları ve çözüm önerileri

hakkında Avrupa Birliği'nin bu plan ve çözüm önerilerine karşı yaklaşım ve pratikleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo3.5. Dijital ekonominin vergilendirilmesinde OECD ve AB'nin eylem ve uygulamaları

Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi	OECD BEPS Eylemleri	AB Eylemleri
Eylem 3: Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar	Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar kurallarını uygulamak	Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar kurallarını içeren AB Vergiden Kaçınmayı Önleme Direktifi kurallarının uygulanması
Eylem 5: Zararlı Vergi Rekabeti	Vergisel İdari Kararlar: İlgili bilgilerin derhal ve kendiliğinden değişimi. Patent Box: Fikri Mülkiyete ilişkin olarak “Nexus Yaklaşımı”nı uygulamak	Vergisel İdari Kararlar: 2017'den itibaren bütün sınır ötesi faaliyetlerle ilgili olan idari kararlar hakkında zorunlu otomatik bilgi değişimi. Patent Box: Üye ülkeler, AB patent box kurallarının “Nexus Yaklaşımı”na uyumun sağlanması ve uygulanması
Eylem 7: Daimî İş Yeri	Daimî İşyeri (PE), kavramı Model Vergi Anlaşmalarına dahil edilmiştir ve uygulanması önerilmiştir.	Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar kurallarında OECD yaklaşımının uygulanması önerilmekte
Eylem 8-10: Transfer Fiyatlandırması: Gayri Maddi Varlıklar, Risk ve Sermaye; Yüksek Riskli İşlemler	Emsallere Uygunluk İlkesi ve Karşılaştırılabilirlik Analizleri transfer fiyatlandırmasının temel unsurları olarak kabul edildi.	AB yaklaşımı ile ilgili olarak transfer fiyatlandırmasını gözden geçirmek ve güncellemek için Ortak Transfer Fiyatlandırma Formu (JTPF) kuruldu. Form, transfer fiyatlandırma konusunda ileri ekonomik analizleri; şirketlerin iç sistemlerinin daha iyi kullanılması, transfer fiyatlandırması yönetiminin iyileştirilmesi konularını araştıracaktır.

Kaynak: (Budak, 2018: 143).

AB ve OECD'nin dijital ekonominin vergilendirilmesindeki sorunlara karşı üretmiş oldukları çözüm yollarına bakacak olursak;

AB, dijital ekonominin vergilendirilmesi hakkında herhangi ek bir düzenlemeye ihtiyaç olmadığını, fakat var olan vergiden kaçınma ve vergiden kaçırma eylemlerinin önlenmesi için tedbirler alınması gerektiğinin daha uygun olacağını benimsemektedir (OECD, 2021).

OECD ise dijital ekonominin bir bütün olarak tüm ekonomiyi kapsadığını ve sadece mali korunma önlemlerinin yeterli olmayacağını düşünmektedir. Bu yüzden BEPS Eylem Planı ile dijital ekonominin vergilendirilmesinde yaşanan sorun ve risklerin önüne geçilmesi gerektiğini ifade etmektedir (OECD, 2021).

3.3. Birleşmiş Milletler Tarafından Yapılan Çalışmalar ve Çözüm Önerileri

Birleşmiş milletler dijital ekonomi alanı ile ilgili yapacağı çalışmaları kendi birliği içerisinde bulunan Ticaret ve Kalkınma Ajansı (United Nations Conference on Trade and Development UNCTAD) eliyle yapmaktadır. UNCTAD'nin amacı ülkelere dijital ekonomi alanından resmi verilerle yol gösterici olmak ve ülkelerin gelişimine katkı sağlamaktır (Bozdoğanoglu, 2020). Bu kapsamda UNCTAD'nin yapacağı çalışmaları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Araştırma, metodolojik rehberlik ve teknik yardım,
- Bilgi toplama,
- Ortaklıklar (konsensüs) oluşturmak.

UNCTAD birkaç soru ile dijital ekonomiyi ölçüp değerlendirmek isteyen ülkeler için yukarıda saymış olduğumuz destekleri sağlamaktadır. Ölçme ve değerlendirme açısından soruları ise şu şekilde sıralayabiliriz;

- BİT sektörünün boyutu nedir?
- Büyüklükleri farklı olan şirketler BİT alanını ne ölçüde aktif kullanmaktadır?
- Ulusal ve uluslararası elektronik ticaret satışlarının değeri ne kadardır?
- Dijital alandaki hizmet ihracatının miktarı ve değerinin toplam hizmet ihracatı içerisinde payı ne kadardır?
- Farklı dijital mal veya hizmetlerin en büyük ithalat ve ihracatçısı hangi ülkededir?

- Ülkeler daha kapsamlı BİT göstergelerini nasıl geliştirebilirler?

Saymış olduğumuz bu sorular ile UNCTAD ülkelere metodolojik rehberlik ve teknik destek sağlamaktadır (BM, 2021).

Veri toplama açısından ise UNCTAD, şirketlerin BİT kullanımı, BİT mal veya hizmet ticareti ve BİT sektörünün boyutu gibi konularda resmi istatistikler ile bilgi toplayıp dağıtmaktadır (BM, 2021).

Ayrıca UNCTAD, uluslararası bir konsensüs oluşturmayı hedeflemekte ve bunun için uzman gruplar ile birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere üye olan ülkelerin istatistiksel bilgi ihtiyaçları hakkında birçok toplantı düzenlemektedir (Artar, 2019).

UNCTAD'nın son 15 yılda dijital ekonomi hakkında yayınlamış olduğu raporlar ise şunlardır;

- Bilgi Ekonomisi Üzerine İstatistik Üretimi El Kitabı (31 Aralık 2008),
- BİT ve Cinsiyet Ölçümü Raporu (21 Mayıs 2014),
- BİT Hizmetlerinde Uluslararası Ticaret ve BİT Destekli Hizmetler: Gelişim İçin BİT Ölçümüne İlişkin Ortak Göstergeler (7 Ekim 2015),
- Cinsiyete Göre Ayrılmış BİT İstihdam İstatistiklerinin Küresel Değerlendirmesi: Ölçme ve Derleme ile İlgili Veri Kullanılabilirliği ve Zorlukları (14 Aralık 2015),
- BİT Mallarının Ticareti ve WTO Bilgi Teknolojileri Anlaşması'nın 2015 Genişlemesi (15 Aralık 2015),
- Sınır Ötesi E-ticaret Verilerine İlişkin Araştırma (18 Nisan 2016),
- UNCTAD B2C E-ticaret Endeksi 2016 (22 Nisan 2016),
- Yeni Dijital Ekonomi ve Kalkınma (1 Ekim 2017),
- UNCTAD B2C E-ticaret Endeksi 2017 (3 Ekim 2017)

Ancak bu raporlar dijital ekonominin vergisel açıdan değerlendirmesini içermemektedir.

Tüm bu açıklamalar ile birleşmiş milletlerin yayınlarına bakarak; BM dijital ekonomi alanında genellikle tanımının kavranması, gelişmekte olan ülkeler açısından fayda ve zararları, dijital ekonomi içerisindeki yeni iş modelleri gibi konular üzerinde durmuştur. Dijital ekonominin vergilendirilmesine dair ciddi bir çalışması bulunmamaktadır.

OECD ve AB öncülüğünde yürütülen dijital ekonominin vergilendirilmesi hususunda ülkelerin vergi mevzuatları tek başlarına yetersiz kalmıştır. Bu nedenle ülkelerin vergi mevzuatlarında yapılması gereken çalışmaları yapmaları gereklilik arz etmiştir. Ancak yapılacak bu çalışmalar, uluslararası boyutta da alınmış olan kararlara uygun olmaları gerekmektedir. Ülkeler bazında bakıldığında; Türkiye'nin hem OECD üyesi olması hem de AB'ye üye olmak isteyen bir ülke olması sebebiyle, dijital ekonominin vergilendirilmesi açısından önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Bu bölümde Türk Vergi Mevzuatında dijital ekonominin vergilendirilmesine dair yapılmış olan çalışmalara BEPS eylem planı kapsamında değinilecektir.

3.4. Dijital Ekonomide Vergilendirme Düzenlemeleri ve Türkiye

Dijital ekonomilerdeki iş ve işlemlerin nasıl ve ne şekilde vergilendirileceği, dijital ekonominin doğuşundan günümüze kadar halen çözülememiş ve tartışılmaya da devam etmektedir. Ülkeler, firmalar ve tüketiciler bu konu hakkında çalışmalar yapmakta ve önemli görüşler bildirmektedir. OECD ve AB'de bu konu üzerinde ciddi bir şekilde durmaktadır. Dünyada hemen hemen bütün ülkelerde dijital ekonominin vergilendirilmesi açısından birçok eksiklik mevcuttur. Bu eksiklikleri çözebilmek için ülkeler vergi mevzuatlarında çeşitli düzenlemeler yapmaktadırlar.

Türkiye'de de dijital ekonominin vergilendirilmesi açısından birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Türk vergi mevzuatında dijital ekonominin vergilendirilmesine dair öne çıkan sorunların çoğunluğu, dijital ürün satışları ve sanal şirket faaliyetleridir. Ayrıca Türk Vergi Mevzuatında var olan ilkeler dijital dönüşüme tam anlamıyla küresel bir uyum sağlayamamıştır. Bu uyum eksikliği Türk Vergi Sisteminin dijital ekonominin bazı önemli karakteristik özelliklerine uymadığından vergilendirmede sorunlara sebep olmaktadır. Bu yüzden Türk Vergi Sistemi'nde yapılmış veya yapılacak olan dijital ekonomik düzenlemelere önem verilmesi gerekmektedir (Zıvalı, 2020: 120).

Dijital ekonominin vergilendirilmesi hususunda OECD'nin belirlemiş olduğu öncelikli alanların ve özellikle de yukarıdaki bölümde de anlatılan BEPS 3, 5, 7, 8-10'uncu eylem planlarının öncülüğünde hareket edilerek düzenlenmelidir. Bu kapsamda;

Eylem 7; “daimî iş yeri statüsünden yapay olarak kaçınılmasının önlenmesi”,

Eylem 3; “kontrol edilen yabancı kurum kurallarının gözden geçirilerek iyileştirilmesi”, Eylem 5; “zararlı vergi uygulamalarının ele alınması”, ve

Eylem 9-10; “değer yaratma esası ile transfer fiyatlandırması sonuçlarının uyumlu hale getirilmesi”, ile Türk Vergi Mevzuatında düzenlemeler mevcuttur.

Türkiye’de dijital reklamcılığın hacmi dünyayla paralel olarak artmaktadır. Bununla birlikte artan bir şekilde gelir sağlanan bu alanı vergilendirme isteği de doğmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de dijital reklamcılık hangi amaçla yapılırsa yapılsın elde edilen gelir dolaysız olarak vergilendirme mevzuatı açısından değerlendirilmelidir. Buna göre gelirler mevcut vergi mevzuatında gelir vergisi ve kurumlar vergisi olarak dikkate alınacaktır. Son dönemde yaşanan gelişmelere bakıldığında ise bu gelirler genellikle gelir vergisi olarak değerlendirilmektedir (Dereli, 2015: 62).

Türkiye’de web tabanlı yapılan dijital reklamcılığın vergilendirilmesinde yapılan düzenleme 18.12.2018 tarihinde 476 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yürürlüğe girmiş olan düzenlemedir. Alınan bu karar ile internet aracılığıyla sunulan reklam hizmetlerinden elde edilen gelirin vergilendirilmesi amaçlanmıştır.

476 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapılmış olan bu düzenlemenin 1’inci maddesinde “ 213 sayılı Vergi Ulusal Kanununun 11’inci maddesinin yedinci fıkrası uyarınca, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 94’üncü maddesinin birinci fıkrasında ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 15’inci maddesinin birinci fıkrasında sayılanlarla internet ortamında verilen reklam hizmetleri vergi kesintisi kapsamına alınmış olup bu hizmetlere ilişkin olarak hizmeti verenlere veya internet ortamında reklam hizmeti verilmesine aracılık edenlere yapılan ödemelerden, ödeme yapan kişilerin mükellef olup olmamasına bakılmaksızın vergi kesintisi yapılır” hükmüne yer verilmektedir. Reklam hizmetlerinin vergi kesintisi yapılan kapsama alınması “hizmeti verene veya hizmet verilmesine aracılık edene yapılan ödemelerden, ödeme yapan dar mükellefe %15 vergi tevkifatı uygulaması” şeklinde ifade edilerek yapılmaktadır. İlgili düzenleme 01.01.2019 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Ancak tam mükellefiyete tabi şirketler veya kuruluşlar

tarafından dijital platformlarda reklam verilmesinde aracılık yapanlara 01.01.2019 tarihinden itibaren %0 tevkifat uygulanacağı kararlaştırılıp yürürlüğe girmiştir (Zıvalı,2020: 65).

476 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile yapılan düzenlemelerde ayrıca dikkat edilmesi gereken bazı önemli noktalar vardır. Bunlar;

Web tabanlı internet üzerinden yapılan reklamların tevkifat kapsamına alınması, dijital reklamcılıktan gelir elde eden kişi veya kurumların vergi yükümlülüklerini ortadan kaldırmamıştır.

Dijital reklamcılıkta ödeme yapılan kişi veya kurumun vergi mükellefiyeti taşıyıp taşımadığı önemli değildir. Bu durum tevkifatı etkilememektedir.

Kurumlar Vergisi Kanununun 15'inci ve Gelir Vergisi Kanununun 94'üncü maddelerinde düzenleme dahilinde kimlerin stopaj yapacağı açıkça sayılmaktadır. Ancak Kurumlar Vergisinin 3'üncü Maddesinde tevkifata tabi tutulacaklar teker teker sayılmamış, madde içerisinde yer alan gelir ve kazançları ödeyen ve tahakkuk ettirenlerin tevkifat yapmakla yükümlü olduğu karara bağlanmıştır. Vergi mükellefi sayılmayan gerçek kişilerin dar mükellef kurumlardan bir reklam hizmeti almaları normal de pek karşılaşılan bir durum değildir. Fakat dar mükellef kuruluş veya şirketlere reklam hizmet bedeli ödeyen tüm kişi ve kurumların, vergi mükellefiyeti taşıyıp taşımadığına bakılmaksızın stopaj yükümlülüğü vardır.

Reklam hizmeti alınan dar mükellef kurumun vergi mükellefi bulunan ülkede o ülke ile yapılmış bir çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasının olup olmadığına bakılması gerekmektedir. Eğer böyle bir anlaşma söz konusu ise anlaşma hükümlerine göre düzenlemeler yapılır (Budak, 2018: 146).

Dijital reklam hizmetleri ticari bir faaliyet olarak kabul edildiğinden dolayı, reklamı veren dar mükellef kurumun eğer Türkiye'de bir iş yeri mevcutsa elde edilen kazancın vergileme hakkı Türkiye'ye ait olacaktır. Tabii bu durum karşılıklı çifte vergilendirme anlaşması olmayan durumlarda geçerli olacaktır. Dijital ortamda verilen reklam hizmetinin ise bir işyerinin olup olmadığının tespiti kurumsal bazda araştırılmalı ve eğer iş yeri söz konusuysa gelirden stopaj yapılmalıdır. Türkiye'de özellikle Gelir İdaresi Başkanlığı iş yeri kavramını yalnızca sabit iş yeri olarak görmemekte ayrıca dijital ortamı da iş yeri olarak kabul etmektedir.

Bulut bilişim üzerine yapılan düzenlemelerde ise Türk Vergi Sisteminde bulut bilişim hizmetlerinin vergilendirilmesinin etkilenmesi hakkında ikili bir ayırım yapılmıştır. Dolaylı yoldan yapılan düzenlemeler ile etki ve doğrudan yapılan düzenlemeler ile ilgili etki şeklinde iki başlık olarak incelenebilir (Turan, 2014).

Dolaylı yoldan etki yaratan düzenlemelerden birincisi Gelir Vergisi Kanunundadır. Bu kanun kapsamında bulut bilişimin gelişiminde dolaylı yoldan etki eden çeşitli düzenlemeler yer almaktadır. GVK'nun 18'inci maddesinde yer alan serbest meslek kazançlarından fikir ve sanat eserleri kapsamında bazı eser sahiplerinin telif haklarının korunması ve elde ettikleri gelirleri gelir vergisinden istisna olduğu 1999 yılında değiştirilen fıkra ile hüküm altına alınmıştır. Bu duruma bakılarak bilgisayar programcılarının uygulama ve programlarını internet üzerinden satımı, kiralanması ve yayınlaması yoluyla elde ettikleri kazançları da gelir vergisinden istisna olabileceği çıkarılabilir. (Turan, 2014).

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 1/B maddesinde tanımlanan bilgisayar programları klasik eser türünden farklılık arz etmektedir. Bilgisayar programlarının vergilendirilmesi açısından yapılan düzenlemeler sırasıyla 1995 ve 2001 yıllarında 4110 ve 4630 sayılı kanunlarla girmiştir. Yapılan bu düzenlemeler ile bilgisayar programcılığı ilim ve edebiyat eseri olarak kabul görmüştür. Bu durum bulut bilişim faaliyetlerini etkilemiştir. Gelir vergisinden istisna olarak düşünülmesi bu alanda yatırım ve gelişmeleri artırmıştır. Bu kapsamda çıkarılabilecek sonuç ise telif hakları istisnasının bulut bilişim sistemleri üzerinde dolaylı olarak etki yarabilecek vergi düzenlemesi olarak algılanabilir (Turan, 2014).

Dolaylı yoldan bulut bilişim sistemlerini etkileyecek bir başka durum Kurumlar Vergisi Kanunundadır. Kurumlar Vergisi Kanununun 32/A maddesinin ikinci fıkrasının ç bendinde, Cumhurbaşkanı'nın yatırım harcamaları içerisinde bulunan lisans, yazılım ve teknik bilgi-birikim (know-how) gibi harcamaların oranlarını toplu veya ayrı bir şekilde değiştirip sınırlandırabileceği ifade edilmiştir. Bu durumda yatırım harcamaları içerisinde bulunan bu kalemlerin sınırlandırılabilir olması bu alanda yapılacak bilişim faaliyetlerini önemli ölçüde etkileyebileceği göstermektedir. Bu kapsamda oluşacak durumların bulut bilişim sistemini dolaylı yoldan etkileyebileceği anlaşılmaktadır (Zıvalı, 2020: 69). Bu açıklamalara dayanarak kurumlar vergisi kanununun bulut bilişim

hizmetleri üzerinde teşvik edici bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Dolaylı yoldan etki yaratan bir diğer düzenleme ise Katma Değer Vergisi Kanunundadır. Kanun kapsamında Ar-Ge ve bilişim yeniliklerini teşvik edici birçok hüküm bulunmaktadır. Yine kanun kapsamında, kanunun 13. Maddesinin birinci fıkrasının f bendinde silah sanayisinin geliştirilmesinde kullanılacak teknolojik bilişim ve yazılım işlemlerinin bazılarının vergiden muaf tutulacağı yer almaktadır. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere kanun kapsamındaki bazı hükümler bulut bilişim sistemine dolaylı yoldan etki etmektedir (Turan, 2014).

Bulut bilişim sistemleri üzerine Türk vergi mevzuatında doğrudan etki yaratan bazı hükümler yer almaktadır. İlk olarak Gelir Vergisi Kanunu kapsamında matrahın tespit edilmesinde beyanname içerisinde gösterilecek gelirlere düşülecek “diğer indirimler” başlığı yer almaktadır. Buna göre kanunun 89’ucu maddesinde;

“Gelir vergisi matrahının tespitinde, gelir vergisi beyannamesinde bildirilecek gelirlere aşağıdaki indirimler yapılabilir” bunlardan; “Türkiye’de yerleşmiş olmayan kişilerle, işyeri, kanuni ve iş merkezi yurt dışında bulunanlara Türkiye’de verilen ve münhasıran yurt dışında yararlanılan mimarlık, mühendislik, tasarım, yazılım, tıbbi raporlama, muhasebe kaydı tutma, çağrı merkezi, ürün testi, sertifikasyon, veri saklama, veri işleme, veri analizi ve ilgili bakanlıkların görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığınca belirlenen mesleki eğitim alanlarında faaliyette bulunan hizmet işletmeleri ile ilgili bakanlığın izni ve denetimine tabi olarak eğitim ve sağlık alanında faaliyet gösteren ve Türkiye’de yerleşmiş olmayan kişilere hizmet veren işletmelerin münhasıran bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazancın %50’si. Bu indirimden yararlanabilmesi için fatura veya benzeri belgenin yurt dışındaki müşteri adına düzenlenmesi şarttır. Bu bentte yer alan oranı, hizmet alanları ve kazanç tutarları itibarıyla sifra kadar indirmeye veya %100’e kadar artırmaya Cumhurbaşkanı, bu bendin uygulamasına ve denetime ilişkin usul ve esasları belirlemeye ilgili bakanlıkların görüşünü almak suretiyle Maliye Bakanlığı yetkilidir.” hükme bağlanmıştır (G.V.K., 2021 madde 89).

Maddenin içerisinde özellikle diğer bilişim hizmetleri haricinde verilen saklama hizmeti, bulut bilişim hizmetleriyle alakalıdır. Söz konusu kanun kapsamında Türkiye’de sabit bir iş yeri olmayan şirket veya kurumların bulut bilişim hizmetlerinden elde ettikleri gelirlerinin %50’si gelir vergisinden istisna olacağı hüküm altına alınmıştır. Verilen bulut bilişim hizmetinin yazılım hizmeti şeklinde değerlendirileceği düşünülürse, veri saklama ve yazılım hizmeti bulut bilişim sistemleri üzerinde doğrudan bir etki yaratacaktır (Turan, 2014).

Bulut bilişim hizmetlerindeki vergisel risklere genel olarak bakıldığında, birçok bulut bilişim hizmetleri ile alakalı açık bir hüküm Türk vergi mevzuatında bulunmamaktadır. Ancak Türk vergi kanunlarında, bulut bilişimin veri depolama ve

yazılım alanları hakkında istisna ve doğrudan indirim bulunmaktadır. Fakat buna karşın bulut bilişimin altyapısı ve dijital platformları hakkında teşvik edici bir hüküm bulunmamaktadır. Ayrıca bulut bilişimin vergisel açıdan problem ve risklerinin genelde çifte vergilendirme ile alakalı olduğu da görülmektedir. Çünkü dolaylı vergilerde yaşanan mükellefiyeti belirleme sorunu ve kazancın hangi ülkede vergilendirileceği problemi, çifte vergilendirme sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca uluslararası şirketlerin farklı ülkelerdeki bulunan şube veya şirketleri arasında gerçekleşebilecek transfer fiyatlandırması da vergi kaybına yol açacak başka bir problemdir (Turan, 2014: 321).

3.4.1. Daimî İşyeri Statüsünden Yapay Olarak Kaçınılmasının Önlenmesi

Daimî iş yeri kavramı fiziki bir varlığı ifade etmektedir. İşletmelerin daimî iş yerleri bulunmakla birlikte, işletmeler dijital işlemlerde böyle bir gereksinime ihtiyaç duymaksızın ticari faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedirler. Türk Vergi Mevzuatında da daimî iş yeri kavramı bulunmakta ve ticari işlemlerde daimî işyeri olmaksızın yapılan faaliyetlerde vergilendirme sorunları yaşanmaktadır. OECD'nin 7 numaralı eylem planında daimî iş yerine ilişkin yaşanan sorunlar ele alınmakta ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri bulunmaktadır (Budak, 2018).

Dijital ekonomi içerisinde yapılan faaliyetlerden elde edilen kazançların bazılarında fiziki bir daimî iş yeri bulunmamaktadır. Daimî bir iş yeri olmadan ticari işlemlerden kazanç elde eden birçok kurum bulunmaktadır. Örneğin ABD'deki Booking Holdings seyahat acentesi bulunduğu konumun dışında toplayıcı web sitesi, konaklama rezervasyonları ve seyahat ücretleri için bir arama motoru olarak uluslararası bir şekilde çalışmaktadır. Hollanda merkezli çalışan firma Türkiye'deki bir konaklama tesisine yurt içi veya yurt dışından müşteri sağlamasından gelir elde edebilmektedir. Ancak elde edilen bu gelir için Türkiye'de bir daimî iş yeri veya temsilci bulundurmak zorunda değildir. Daimî bir iş yeri veya temsilci bulundurmadığından mükellefiyette oluşmayacaktır (Gündüz, 2019: 43).

Daimî iş yeri olmadan gerçekleştirilen faaliyetlerden dolayı birçok ülkede vergilendirme sorunları yaşanmaktadır. Türkiye'de de daimî iş yeri olmadan ve temsilci bulundurmadan yapılan faaliyetlerde vergilendirme problemleri oluşmaktadır. Hem Türkiye hem de tüm ülkeler yaşanan bu problemlere karşı kendi vergi mevzuatları içerisinde çözümler üretmekte ve önlemler almaya çalışmaktadır. Ancak ülkelerin kendi

buldukları çözüm ve önlemler tek başlarına yeterli olmamaktadır. Ülkelerin aldıkları bu önlemler yerine kalıcı çözümler bulunmaya çalışılmalıdır. Geçici olarak alınan tedbirler kapsamında en çok uygulanan çözüm ise dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirilen hizmetlerden işlem vergisi alınmasıdır (Gündüz, 2019: 43).

OECD'nin 7 numaralı eylem planı kapsamında daimî iş yerine ilişkin yaşanan vergilendirme sorunlarına karşı çözüm önerileri bulunmaktadır. Türkiye açısından bakıldığında daimî iş yeri tanımı ile dijital iş yeri tanımının da bulunması gerekmektedir. Ancak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu kapsamında dijital işlemleri vergilendirme adına bir düzenleme bulunmamaktadır.

213 sayılı VUK'da da işyeri kavramına ilişkin 156'ncı Maddesinde "*ticari, sınai, zirai ve mesleki faaliyette iş yeri; mağaza, yazıhane, idarehane, muayenehane, imalathane, şube, depo, otel, kahvehane, eğlence ve spor yerleri, tarla, bağ, bahçe, çiftlik, hayvancılık tesisleri, dalyan ve voli mahalleri, madenler, taş ocakları, inşaat şantiyeleri, vapur büfeleri gibi ticari, sınai zirai veya mesleki bir faaliyetin icrasına tahsis edilen veya bu faaliyetlerde kullanılan yer*" ifadesi bulunmaktadır (Gazete, T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete, 2021). Bu hüküm kapsamında dijital işlemlere yönelik bir açıklama bulunmamaktadır. Yasalaşması beklenen Vergi Usul Kanunu Tasarısının 129'uncu maddesinde ise "*satış yeri, atölye, yük ve yolcu taşıma araçları, laboratuvar, tuzla sergi ve teşhir salonu, eğitim ve kurs yerleri, ev ofis, müzayede salonu ve özellikle de mobil araçlar, elektronik ortam veya alanlar*" denilerek bu kapsam genişletilmiştir (Budak, 2018: 152).

Türk Vergi Sisteminde yukarıda açıklanan durum hakkında daha başka düzenlemeler de bulunmaktadır. Bunlar 7061 sayılı Bazı Vergi Kanunları ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 41'inci maddesidir;

"Şu kadar ki Türkiye'de ikametgahı, işyeri kanuni merkezi ve iş merkezi bulunmayanlar tarafından katma değer vergisi mükellefi olmayan gerçek kişilere elektronik ortamda sunulan hizmetlere ilişkin katma değer vergisi, bu hizmeti sunanlar tarafından beyan edilip ödenir. Maliye Bakanlığı elektronik ortamda sunulan hizmetlerin kapsamı ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir" hükmü eklenmiştir.

Yukarıda bahsi geçen kanunda yapılan değişiklikler ile Türkiye'de yerleşik olmayanların KDV mükellefiyeti bulunmayan kişilere dijital ortamda hizmet sunması ile

oluşan KDV'nin, Türkiye'de daimî bir iş yeri ve yerleşik olmayanlar tarafından beyan edilmesi sağlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'de yerleşik olmayanların bu tarz oluşan yükümlülüklerini yerine getirmesi, Hazine ve Maliye Bakanlığı'nca belirlenen usul ve esaslara göre aylık olarak gerçekleşmektedir (Gündüz, 2019: 44).

Daimî iş yeri sorunu özellikle dijital ekonomi içerisinde yaşanan önemli bir problemdir. Mezkûr 213 sayılı VUK içerisinde de 'dijital iş yeri' tanımı bulunmamaktadır. Ancak bu eksikliğin önüne geçebilme adına Vergi Usul Kanunu Tasarısı 130'uncu madde de dijital iş yeri'; "*internet, ya da benzeri bir telekomünikasyon ortam veya aracının ticari, sınaî veya meslekî faaliyete tahsis edilmesi veya bu faaliyetlerde kullanılması durumunda elektronik ortamda işyeri*" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca "*Maliye Bakanlığı, elektronik ortamda oluşan işyerlerinin kapsamına ve mükellefiyetle ilgili ödevlerin yerine getirilmesine ilişkin hususları belirlemeye, elektronik ortamda oluşan işyeri vasıtası ile mal veya hizmet temininde ya da bunların bedelinin ödenmesinde müteselsilen sorumlu tutmaya ve uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir*" şeklinde hükümde yer almaktadır (Budak, 2018: 152).

Yapılan bu düzenlemelere ek olarak ayrıca Vergi Usul Kanun Tasarısı 125'inci Maddesinin mezkûr 213 sayılı kanuna işe başlamayı bildirmesi gereken mükellef sınıfına 'elektronik ortamda faaliyette bulunanlar' da eklenmiştir. Yine bu kapsamda 213 sayılı VUK'nun 154'üncü maddesinde bulunan 'bir iş yeri açmak' ifadesi Vergi Usul Kanun Tasarısı 127'inci maddesinde genişletilerek "*belli bir yerde veya elektronik ortam veya alanlarda bilfiil ticari veya sınaî faaliyete geçmek*" ifadesi eklenmiştir. Bu ifade ile elektronik ortam veya alanda faaliyet gösterenlerde kanun kapsamına alınarak bu konu hakkındaki yetersizlikler giderilmeye çalışılmıştır (Budak, 2018: 152).

Tablo 3.6. Eylem 7 Düzenlemeleri

	Eylem	Mevzuat Gelişmeleri
Eylem 7	<ul style="list-style-type: none">❖ Dijital ekonominin (elektronik ticaret vb.) yarattığı vergisel sorunların (işyeri oluşması, gelirin elde edildiği yer, gelirin türü vb.) tespiti ve çözüm önerileri❖ Vergiye tabi “işyeri teşkili” yaratan durumlardan yapay olarak kaçınma hallerine karşı gerekli önleyici tedbirlerin alınması	<ul style="list-style-type: none">→ Dijital işyeri tanımı→ Dijital ticari faaliyetlerin vergileme rejimi→ OECD Çifte Vergilendirmeyi önleme anlaşması yorumlarında yapılması gerekli değişiklikler.- VUK Tasarısı m.129 İşyeri- VUK Tasarısı m.127 Bir işyeri açmak

Kaynak: (Budak, 2018: 151).

Tablo da ise dijital ekonominin vergilendirilmesinde yaşanan daimi iş yeri probleminin OECD Eylem 7 Planı kapsamında çözümüne yönelik çalışmaları yer almaktadır.

3.4.2. Kontrol Edilen Yabancı Kurum Kurallarının Gözden Geçirilerek İyileştirilmesine Yönelik Düzenlemeler

KEYK kazançlarını vergileme açısından değerlendirdiğimizde dijital ekonomi içerisinde önemli bir yer taşımaktadır. Bu kazançların vergilendirilmesi için mevcut vergi mevzuatının gözden geçirilmesi gerekmekte ve ayrıca OECD'nin kurallarına uyumlu olup olmadığına bakılmalıdır.

KEYK kazançlarının vergilendirilme ölçütlerine baktığımızda 5520 sayılı Kanun'da OECD'nin önerilerine eşgüdümlü düzenlemelerin olduğu görülmektedir. KEYK kazançlarının vergilendirilmesi kapsamında Gelir Vergisi Kanunu ve 5520 sayılı Kanun'da yapılması öngörülen düzenlemeler dikkat çekmektedir (Budak, 2018: 153).

Tablo 3.7. Eylem 3 Düzenlemeleri

	Eylem	Mevzuat Gelişmeleri
Eylem 3	KEYK kazançlarının vergilendirilme kurallarının gözden geçirilerek iyileştirilmesi	<ul style="list-style-type: none">• Kurumlar Vergisi Kanunu m.7• Gelir Vergisi Kanunu Tasarısı m.58

Kaynak: (Budak, 2018: 153).

KEYK kazancı 5520 sayılı Kanun'un 7'nci maddesinde tanımlanmış olup KVK' da var olan koşullara atıf yapılmıştır. Daha sonra maddenin lafzı korunmak maksadıyla 2007'de, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanun'un 75\2 maddesine eklenmiştir. Ayrıca 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanun'un 7'nci. maddesi OECD'nin kural ve ölçülerine önemli derecede uyum sağlamaktadır. Bu nedenle uyumlu olan bu 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7'inci maddesinin düzenlemesi ile Avrupa Birliğine ve OECD'ye uyum sağlanma amaçlanmış olup, ayrıca Gelir Vergisi Kanun Tasarısı madde 58'deki düzenleme ile KEYK kazançlarının vergilendirilmesini düzenleyen 58'inci maddenin 4'üncü bendinde ve bu maddenin diğer bentlerinde de ifade edildiği gibi hem gerçek kişiler hem de kurumları kapsadığı açıkça ifade edilmiştir (Buz, 2021).

KEYK kazançlarının vergilendirilmesi kapsamında bir başka düzenleme ise yine 5520 sayılı Kanun'un 30'uncu maddesine göre;

“Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Cumhurbaşkanı'nca ilan edilen ülkelerde yerleşik olan veya faaliyette bulunan kurumlara (tam mükellef kurumların bu nitelikteki ülkelerde bulunan iş yerleri dahil) yapılmış tüm işlemler, ilişkili kişilerle yapılmış sayılır. İlişkinin doğrudan veya dolaylı olarak ortaklık kanalıyla oluştuğu durumların örtülü kazanç dağıtımı kapsamında sayılması için en az %10 oranında ortaklık, oy veya kâr payı hakkının olması şartı aranır. Ortaklık ilişkisi olmadan doğrudan veya dolaylı olarak en az %10 oranında oy veya kâr payı hakkının olduğu durumlarda da taraflar ilişkili kişi sayılır. İlişkili kişiler açısından bu oranlar topluca dikkate alınır.”

Bu hüküm ile elde edilen kazancın hem ülke içerisinde hem de ülke dışında belirli oranlar, ortaklıklar, mükellefiyet veya örtülü sermaye aktarımı gibi ilişkiler baz alınarak KEYK vergilendirilmesi amaçlanır.

3.4.3. Zararlı Vergi Uygulamalarının Ele Alınmasına Yönelik Yapılan Düzenlemeler

OECD tarafından 1998 yılında 'Zararlı Vergi Rekabeti' raporuyla uluslararası platformlarda zararlı vergi uygulamaları ile mücadele edilmiş ve bu mücadele 2013

yılında daha da ciddileşmiştir. OECD tarafından yürütülen bu çalışma ve mücadelelere bakıldığında ‘şeffaflık ve özün önceliği’ ilkeleri zararlı vergi uygulamalarının önlenmesine yönelik alınacak tedbirler kapsamındadır. Ayrıca belirlenen bu tedbirleri ülkelerin gözden geçirmesi gerekmektedir. OECD bu hususta devam ettirmekte olduğu çalışmalara şeffaflık ve özün önceliğinin dikkate alınması ile zararlı vergi uygulamalarına karşı etkili bir mücadele ortaya çıkarılabileceğini, BEPS eylem 5 ile açıklamış ve bu konuya ivme kazandırmıştır. Türk Vergi Sisteminde bu konu hakkında bazı düzenlemeler Gelir Vergisi Kanun Tasarısında bulunmaktadır.

Tablo 3.8. Eylem 5 Düzenlemeleri

	Eylem	Mevzuat Gelişmeleri
Eylem 5	Şeffaflık ve özün önceliği ilkeleri kapsamında zararlı vergi uygulamalarının önlenmesi için gerekli önlemlerin alınması	→ Üye ülke rejimlerinin ve mevcut kriterlerin gözden geçirilmesi → Gelir Vergisi Kanun Tasarısı m.59

Kaynak: (Budak, 2018: 155).

Diğer ülkelerde yapılan düzenlemeler gibi Türkiye’de zararlı vergi uygulamalarına karşı düzenlemeler bulunmaktadır. OECD’nin önemle üzerinde durmuş olduğu şeffaflık ve özün önceliği ilkelerine yönelik Türk Vergi Mevzuatı içerisinde Gelir Vergisi Kanunu kapsamında bazı düzenlemeler mevcuttur (Buz, 2021: 164-172).

Zararlı vergi rekabetine yol açan ülkelere yapılan ödemelerde vergi kesintisi tasarısı 59’uncu madde altındaki başlıkta şu düzenlemelere yer verilmiştir;

- (1) “Vergilendirme rejiminin, Türk vergi sisteminin sahip olduğu vergilendirme kapasitesi ile en az aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişiminde bulunup bulunmadığı hususu da göz önünde bulundurulmak suretiyle, Cumhurbaşkanınca ilan edilecek ülkelerde yerleşik veya faaliyette bulunanlara (Türkiye’de yerleşik olanların bu ülkelerde bulunan işyerleri dahil) nakden veya hesaben yapılan veya tahakkuk ettirilen her türlü ödemeler üzerinden, bu ödemelerin verginin konusuna girip girmediğine veya ödeme yapılanın mükellef olup olmadığına bakılmaksızın % 30 oranında vergi kesintisi yapılır
- (2) “Emsaline uygun fiyatlarla satın alınan mal ve iştirak hisseleri için yapılan ödemeler, emsaline uygun fiyatlarla, deniz ve hava ulaştırma araçlarının kiralanması için yapılan ödemeler ile yapılan işin tamamlanabilmesi bakımından zorunluluk arz eden geçiş ücreti, liman ücreti gibi ödemeler üzerinden yapılacak kesinti oranını; her bir ödeme türü, faaliyet konusu ya da sektör itibarıyla ayrı ayrı belirlemeye, sifra kadar indirmeye veya kanunî seviyesine kadar getirmeye Cumhurbaşkanı yetkilidir”
- (3) “Yurt dışındaki finans kuruluşlarından temin edilen borçlanmalara ilişkin anapara, faiz ve kâr payı ödemeleri ile sigorta ve reasürans ödemeleri üzerinden bu fıkra uyarınca vergi kesintisi yapılmaz”

Bu düzenlemelerin amacı, zararlı vergi rekabetine yol açan ülkelere yapılacak olan ödemelerden vergi kesintisi yapılmasına olanak tanınması ve Türkiye'deki matrah aşındırmasının azaltılmasıdır (Budak, 2018: 156).

Öte yandan Türk Vergi mevzuatı içerisinde ar-ge çalışmalarına ve yazılım faaliyetlerine yönelik birtakım istisna ve teşvikler bulunmaktadır. Bu durum teknolojik faaliyet ve gelişim gösteren bölgeler ile diğer bölgeler arasında bir farklılık oluşturmaktadır. BEPS Eylem 5 planı kapsamında bu husus, OECD'nin teknoloji geliştirme bölgelerinde gerçekleştirilen ar-ge ve yazılım faaliyetleri ile personel ücretlerindeki istisna ve teşvikler nedeniyle bu bölgelere potansiyel zararlı vergi rekabetine yol açabilecek bölgeler olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu durum OECD'nin 2017 de yayınlanan ve daha sonra 24 Ocak 2018'de güncellenen Tercihli Rejimler İlerleme Raporunda da belirtilmiştir (Budak, 2018: 156).

3.4.4. Değer Yaratma Esası ile Transfer Fiyatlandırması Sonuçlarının Uyumlu Hale Getirilmesine Yönelik Düzenlemeler

BEPS Eylem 8 ile Gayri Maddi Haklar; transfer fiyatlandırması sonuçlarının değer yaratma ölçütü ile orantılı olması amaçlanmıştır. Bu konu kapsamında Türk Vergi Mevzuatındaki düzenlemeler KVK'nun 'transfer fiyatlandırması yolu ile örtülü kazanç dağıtımı' başlıklı 13.maddesinde yer almaktadır. Ve ayrıca yeni Gelir Vergisi Kanun Tasarısında da bu husus aynen korunmuştur. BEPS Eylem 10 ile de diğer yüksek riskli işlemlere ilişkin transfer fiyatlandırmasının uyumlaştırılması amaçlanmıştır (Artar, 2019: 219).

Tablo 3.9. Eylem 8-10 Düzenlemeleri

	Eylem	Mevzuat Gelişmeleri
Eylem 8-10	Gayri maddi varlık transferleri: değer yaratıldığı yerin dikkate alınması Risk ve sermaye transferleri: değer yaratıldığı yerin dikkate alınması Diğer yüksek riskli işlemler: Değerin yaratıldığı yerin dikkate alınması	➤ OECD transfer fiyatlandırma rehberi ile çifte vergilemeyi önleme anlaşması yorum rehberinde yapılması gerekli değişiklikler ➤ Gelir Vergisi Kanun Tasarısı ➤ Transfer fiyatlandırması yolu ile örtülü kazanç dağıtımı hakkında genel tebliğ

Kaynak: (Budak, 2018: 157).

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 13'üncü maddesinde düzenlenen transfer fiyatlandırması ile örtülü kazanç dağıtımı şu şekilde yer almaktadır;

- (1) Kurumlar, ilişkili kişilerle emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit ettikleri bedel veya fiyat üzerinden mal veya hizmet alım ya da satımında bulunursa, kazanç tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış sayılır. Alım, satım, imalat ve inşaat işlemleri, kiralama ve kiraya verme işlemleri, ödünç para alınması ve verilmesi, ikramiye, ücret ve benzeri ödemeleri gerektiren işlemler her hal ve şartta mal veya hizmet alım ya da satımı olarak değerlendirilir.
- (2) İlişkili kişi; kurumların kendi ortakları, kurumların veya ortaklarının ilgili bulunduğu gerçek kişi veya kurum ile idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından doğrudan veya dolaylı olarak bağlı bulunduğu ya da nüfuzu altında bulundurduğu gerçek kişi veya kurumları ifade eder. Ortakların eşleri, ortakların veya eşlerinin üstsoy ve altsoyu ile üçüncü derece dahil yansoy hısımları ve kayın hısımları da ilişkili kişi sayılır. Kazancın elde edildiği ülke vergi sisteminin, Türk vergi sisteminin yarattığı vergilendirme kapasitesi ile aynı düzeyde bir vergilendirme imkânı sağlayıp sağlamadığı ve bilgi değişimi hususunun göz önünde bulundurulması suretiyle Bakanlar Kurulunca ilan edilen ülkelerde veya bölgelerde bulunan kişilerle yapılmış tüm işlemler, ilişkili kişilerle yapılmış sayılır. Gerçek kişi teşebbüs sahibinin eşi, üstsoy ve altsoyu, üçüncü derece dahil yansoy ve kayın hısımları ile doğrudan veya dolaylı ortağı bulunduğu şirketler, bu şirketin ortakları, bu şirketlerin idaresi, denetimi veya sermayesi bakımından kontrolü altında bulunan diğer şirketlerde ilişkili sayılır.
- (3) Emsallere uygunluk ilkesi, ilişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanan fiyat veya bedelin, aralarında böyle bir ilişkinin bulunmaması durumunda oluşacak fiyat veya bedele uygun olmasını ifade eder. Emsallere uygunluk ilkesi doğrultusunda tespit edilen fiyat veya bedellere ilişkin hesaplamalara ait kayıt, cetvel ve belgelerin ispat edici kâğıtlar olarak saklanması zorunludur.
- (4) Kurumlar, ilişkili kişilerle yaptığı işlemlerde uygulayacağı fiyat veya bedelleri, aşağıdaki yöntemlerden işlemin mahiyetine en uygun olanını kullanarak tespit eder: a) Karşılaştırılabilir fiyat yöntemi: Bir mükellefin uygulayacağı emsallere uygun satış fiyatının, karşılaştırılabilir mal veya hizmet alım ya da satımında bulunan ve aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilerin birbirleriyle yaptıkları işlemlerde uygulayacağı piyasa fiyatı ile karşılaştırılarak tespit edilmesini ifade eder. b) Maliyet artı yöntemi: Emsallere uygun fiyatın, ilgili mal veya hizmet maliyetlerinin makul bir brüt kâr oranı kadar artırılması suretiyle hesaplanmasını ifade eder. c) Yeniden satış fiyatı yöntemi: Emsallere uygun fiyatın, işlem konusu mal veya hizmetlerin aralarında herhangi bir şekilde ilişki bulunmayan gerçek veya tüzel kişilere yeniden satılması halinde uygulanacak fiyattan, makul bir brüt satış kârı düşülerek hesaplanmasını ifade eder. ç) Emsallere uygun fiyata yukarıdaki yöntemlerden herhangi birisi ile ulaşma olanağı yoksa mükellef, işlemlerin mahiyetine uygun olarak kendi belirleyeceği diğer yöntemleri kullanabilir.
- (5) İlişkili kişilerle yapılan mal veya hizmet alım ya da satımında uygulanacak fiyat veya bedelin tespitine ilişkin yöntemler, mükellefin talebi üzerine Maliye Bakanlığı ile anlaşarak belirlenebilir. Bu şekilde belirlenen yöntem, üç yılı aşmamak üzere anlaşmada tespit edilen süre ve şartlar dahilinde kesinlik taşır.
- (6) Tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılan kazanç, Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunlarının uygulamasında, bu maddedeki şartların gerçekleştiği hesap döneminin son günü itibarıyla dağıtılmış kâr payı veya dar mükellefler için ana merkeze aktarılan tutar sayılır. Daha önce yapılan vergilendirme işlemleri, taraf olan mükellefler nezdinde buna göre düzeltilir. Şu kadar ki, bu düzeltmenin yapılması için örtülü kazanç dağıtan kurum adına tarh edilen vergilerin kesinleşmiş ve ödenmiş olması şarttır.
- (7) Tam mükellef kurumlar ile yabancı kurumların Türkiye'deki işyeri veya daimî temsilcilerinin aralarında ilişkili kişi kapsamında gerçekleştirdikleri yurt içindeki işlemler

nedeniyle kazancın örtülü olarak dağıtıldığıının kabulü Hazine zararının doğması şartına bağlıdır. Hazine zararından kasıt, emsallere uygunluk ilkesine aykırı olarak tespit edilen fiyat ve bedeller nedeniyle kurum ve ilişkili kişiler adına tahakkuk ettirilmesi gereken her türlü vergi toplamının eksik veya geç tahakkuk ettirilmesidir.

- (8) *Transfer fiyatlandırmasına ilişkin belgelendirme yükümlülüklerinin tam ve zamanında yerine getirilmiş olması kaydıyla, örtülü olarak dağıtılan kazanç nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilmemiş veya eksik tahakkuk ettirilmiş vergiler için vergi ziyayı cezası (Vergi Usul Kanunu'nun 359'uncu maddesinde yazılı fiillerle vergi ziyasına sebebiyet verilmesi hali hariç) %50 indirimli olarak uygulanır.*
- (9) *Cumhurbaşkanı; ikinci fıkrada yer alan oranları, gerçek kişiler, kurumlar, doğrudan veya dolaylı ortaklar itibarıyla ya da ortaklık payının edinim şekline göre topluca veya ayrı ayrı %1'e kadar indirmeye, %25'e kadar çıkarmaya, oran şartını kaldırmaya; beşinci fıkrada yer alan süreyi beş yıla kadar artırmaya, belgelendirme yükümlülükleri ve bu yükümlülükler kapsamına, uluslararası anlaşmalar doğrultusunda, yurt dışında yer alan ilişkili kişilerin faaliyetlerine ilişkin bilgilerin dahil edilmesi zorunluluğu getirmeye; bu bilgilerin uluslararası anlaşmalar çerçevesinde diğer ülkelerle karşılıklı olarak paylaşılmasına ilişkin usullerle transfer fiyatlandırması ile ilgili diğer usul ve esasları belirlemeye yetkilidir."*

Söz konusu maddeler ile kazançların tamamen veya kısmen transfer fiyatlandırması yoluyla örtülü olarak dağıtılmış olacağı hususlarına düzenleme getirilmesi düşünülmüştür. Ayrıca tasarıda, elde edilen kazancın transfer fiyatlandırması yoluyla dağıtılması düşünülen kişilerin kimler olduğu da açıklanmıştır. Kurumların ilişkili sayılan kişilerle yapacakları işlemlerde uygulayacağı fiyat veya işlem bedelleri ise tasarı da belirlenmiştir. Bununla birlikte gerçek kişi teşebbüs sahibinin emsallere aykırı bir şekilde ilişkili kişilerle yapmış olduğu işlemlerdeki fiyat ile emsallere uygun şekilde yapılması gereken fiyat arasındaki işletme aleyhine oluşan fark işletmeden çekilmiş sayılacaktır. Bu kapsamda tasarı ile getirilmek istenen düzenlemeler 5520 sayılı kanundaki düzenlemeler ile benzerlik göstermektedir. OECD kriterleri kapsamında önerilen yöntemler ise dikkate alınmamıştır (Artar, 2019: 221).

Açıklamış olduğumuz kanun ve tasarılar ek olarak BEPS 8-10 Eylem planları kapsamında Mart 2016'da "Transfer Fiyatlandırması Yolu ile Örtülü Kazanç Dağıtımı Hakkında Genel Tebliğ" Gelir İdaresi Başkanlığı internet sayfasında yayınlanmıştır. Yayınlanan bu tebliğ ile; var olan tebliğlerin yoruma açık olan kısımlarına yeni ek açıklamalar getirmesi, şu an ki mevcut eksikliklerin giderilmesi ve yanlış örneklerin düzeltilmesi amaç edinilmiştir. Bu düzenlemelerin öncesinde ülke bazlı raporlama, OECD'nin BEPS kapsamındaki kurallarına 'maliyet katkı anlaşmaları' ve ilave olarak 'karşılaştırılabilirlik' etmenlerini düzenlemeye dahil edilmelidir (Budak, 2018: 157).

Taslak halinde olan tebliğe OECD'nin BEPS 8-10 Eylem planlarına uyumlu olarak "karşılaştırıla bilirlik analizinde dikkat edilecek diğer konular; yerel piyasa özellikleri, tecrübeli işgücü ve grup sinerjileri" başlığı altında yeni bir bölüm eklenmiştir. Eklenen bu bölümdeki kavramlar transfer fiyatlamasında karşılaştırıla bilirlik analizi için dikkate alınması gereken kavramlardır. Ayrıca taslak tebliğinde maliyet katkı anlaşmalarına dair açıklamalar da bulunmaktadır. Bu açıklamalara OECD ile uyumlu olan 13. bölümde yer verilmiştir. Buna göre maliyet katkı anlaşmaları; *gayri maddi haklar, maddi varlıklar veya hizmetlerin, edinimi, üretimi veya birlikte geliştirilmesi hususunda, katkıları ve riskleri paylaşarak, ilişkili kişiler arasında yapılan sözleşmeye bağlı düzenlemeler* şeklinde tanımlanmıştır. Taslak içerisinde iki farklı maliyet katkı anlaşması bulunmaktadır. Bunlar; "Geliştirme Maliyet Katkı Anlaşmaları ve Hizmet Maliyet Katkı Anlaşmaları" olarak sıralanabilir. Bu anlaşmaların her ikisi de kendi içerisinde değerlendirilebilmektedir. İkisi arasındaki temel fark ise; geliştirme maliyet katkı anlaşmaları katılımcılara gelecekte fayda yaratması beklenirken, hizmet maliyet katkı anlaşmalarından ise katılımcılara şu an ki mevcut olan faydayı sağlaması beklenir (Budak, 2018: 163).

Ayrıca 18/11/2007 tarih ve 26704 sayılı Transfer Fiyatlandırması Yolu ile Örtülü Kazanç Dağıtımını Hakkında Genel Tebliği ile OECD, ülke mevzuatına entegrasyonu büyük ölçüde sağlamış olup transfer fiyatlaması rehberi ile uyum yakalamaya çalışmıştır. Dijital ekonomi alanında yapılan bu çalışmalar ile Türkiye bu alandaki duruşunu belli ederek kararlı olduğunu göstermiştir.

3.4.5. Katma Değer Vergisi Kapsamında Yapılan Düzenlemeler

Dijital ekonominin vergilendirilmesine dolaylı vergiler açısından bakıldığında, KDV ile alakalı olarak birçok ülke vergi mevzuatında düzenlemeler yapmıştır. Türkiye'de de bu kapsamda birtakım KDVK düzenlemeleri yapılmaktadır.

3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu KDVK'un 9'uncu maddesinde vergi sorumlusu ile alakalı "1. Mükellefin Türkiye içinde ikametgahının, işyerinin, kanuni merkezi ve iş merkezinin bulunmaması hallerinde ve gerekli görülen diğer hallerde Maliye Bakanlığı, vergi alacağının emniyet altına alınması amacıyla, vergiye tabi işlemlere taraf olanları verginin ödenmesinden sorumlu tutabilir." ifadesi bulunmaktadır. Bu maddeye ek olarak 5 Aralık 2017'de düzenleme yapılarak ek bir hüküm getirilmiştir.

Yapılan bu düzenlemeye göre; “Şu kadar ki Türkiye’de ikametgâhı, işyeri, kanuni merkezi ve iş merkezi bulunmayanlar tarafından katma değer vergisi mükellefi olmayan gerçek kişilere elektronik ortamda sunulan hizmetlere ilişkin katma değer vergisi, bu hizmeti sunanlar tarafından beyan edilip ödenir. Maliye Bakanlığı elektronik ortamda sunulan hizmetlerin kapsamı ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir.” ifadesi eklenmiştir (Budak, 2018: 165).

Yapılan düzenleme Ocak 2018 tarihinden sonra yürürlüğe girmiş ve ilgili bu tebliğ, dijital ortamda yapılan hizmetleri kapsamaktadır.

Türkiye’de iş yeri, iş merkezi, ikametgahı ve kanunu bir iş yeri bulunmayan ve KDV mükellefi olmayan gerçek kişilere maddi bir karşılık olmadan hizmet sunanların, yaptıkları işlemlere ilişkin KDV’sini “elektronik hizmet sunucularına özel KDV mükellefiyeti” şeklinde beyan etmelerinin yolu açılmıştır. Bu şekilde KDV beyan edeceklerin ilk kez verecekleri 3’üncü KDV beyannamesini ibraz etmeden önce www.digitalservice.gib.gov.tr internet adresinde olan formu doldurmaları gerekmektedir. Doldurulan bu formun elektronik ortamda doldurulması ve onaylanması ile Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı tarafından “Elektronik Hizmet Sunucularına Özel KDV Mükellefiyeti” tesis ettirilir (Budak, 2018:166). Mükellefiyet tesis ettirilen elektronik hizmet sunucuları, KDV Kanunu 29’uncü madde 1’de var olan indirimlerden yararlanamazlar ve ayrıca bu kişilerin Türkiye’deki yaptıkları mal veya hizmet alımlarında ödedikleri KDV’leri beyannamelerinden mahsup edilmez (Budak, 2018: 166).

Bu düzenlemeler ek olarak 19.12.2018 tarihli ve 30630 sayılı Resmî Gazete ’de yayınlanan 475 sayılı “Mal ve Hizmetlere Uygulanacak Katma Değer Vergisi Oranlarının Tespitine İlişkin Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanı Kararı” ile daha önce %8 indirimli oran üzerinden KDV ye tabi olan elektronik kitap ve gazete, dergi gibi süreli yayınlar 475 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı ile %18 oranında KDV ye tabi tutulur hale getirilmiştir (Budak, 2018: 165).

Yukarıda sayılan düzenlemelerden ayrı olarak 6563 sayılı “Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” ve konu hakkındaki yönetmelikler ile dijital ortamda aracılık hizmeti verenlerin, son bir ay içerisinde yapmış oldukları işlemleri yine dijital ortamda GİB’ bildirmeleri zorunluluğu getirilmiştir (Yılmaz & Haraççı, 2021).

3.4.6. Dijital Hizmet Vergisi

Vergi normları geleneksel olarak kuruluş ilkesi temeline oturtulmaktadır. Vergilendirme ticari işlemlerin tamamının veya bir kısmının fiziki olarak gerçekleştirildiği yer ile ilişkilidir. Günümüzde kişi ve kurumlar kanuni iş merkezlerinin bulunduğu yerde vergilendirilmektedirler. Fakat küresel olarak hizmet sunan kişi ve kurumların vergilendirilmesinde bu kişi ve kurumların hizmet verdiği ve gelir elde ettiği ülkeler açısından ciddi vergi kayıpları ortaya çıkmaktadır. Bu durumun önüne geçmek adına küresel bir düzenleme mevcut değilken ulusal düzenlemelerle kayıpların önüne geçilmeye çalışılmaktadır. Buradaki amaç küresel olarak yapılan dijital hizmetlerin vergilendirilmesidir.

Mevcut koşullarda birçok online dijital hizmet; Google, Facebook, Twitter, Instagram, Yandex, LinkedIn, Google Play, App Store, Spotify, Youtube Music, Steam, PS Store, MS Store, Xbox Store, e-ticaret siteleri gibi pek çok işletme faaliyette buldukları ülkelerin gelirlerine büyük bir katkı yapması nedeniyle, dijital hizmet sektörünün vergilendirilmesi gerekliliği dünyada birçok ülke tarafından kabul edilmiş fakat, dijital hizmet sektöründe yaşanan hızlı ilerlemeler nedeniyle Dünya’da küresel bir vergileme rejimi gerçekleştirilmemiştir. Yapılan incelemeler sonucunda bazı ülkelerin dijital hizmet sektörünü vergilendirdiğini, bazı ülkelerin ise vergilendirme için yasal tasarımlar hazırladığını, diğer ülkelerin ise bu konuda bir çalışmasının olmadığını söyleyebiliriz (Fırat, 2020).

Dijital hizmetler, dijital ekonominin ortaya çıkmasıyla birlikte doğmuş bir terimdir. Bilişim teknolojilerinin ortaya çıkmasıyla beraber ekonomik ve ticari faaliyetlerde bir dönüşüm yaşanmış ve görece yeni olarak ortaya çıkan bu yeni ekonomik düzen tüm iş ve işlemleri etkilemiştir. Bu etkileşim vergisel alanda birçok yenilik doğurmuştur. Dijital hizmetlerin vergilendirilmesi ve ekonomi içerisine dahil edilebilmesi adına Türkiye’de birçok düzenleme yapılmış ve 5/12/2019 tarihli ve 7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi ve Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun kabul edilerek 1.3.2020’de yürürlüğe girmiş ve bu düzenlemeler arasında yerini almıştır. Dijital hizmet vergisi bir anlamda çok uluslu şirketlerin Türkiye’de yapmış oldukları faaliyetlerini vergilendirmeyi amaçlamıştır. Dijital hizmet vergisi, bazı gelirler üzerine konulmuş ve genel itibariyle internet yoluyla yayınlanan reklamlar, ödeme hizmetleri, işlem hacimleri, dijital satış gelirleri, danışmanlık ve finans

hizmetleri vb. olarak sayılabilir (Eyidoğan & Demir, 2022).

Türkiye’de mevcut durumda dijital ekonomi vergilendirilmeye devam ederken çıkarılan Dijital Hizmet Vergisi’nin 1’inci maddesinde;

Verginin konusu;

- Dijital ortamda sunulan her türlü reklam hizmetleri,
- Sesli, görsel veya dijital herhangi bir içeriğin dijital ortamda satışı ile bu içeriklerin dijital ortamda dinlenmesine, izlenmesine, oynanmasına veya telefon, bilgisayar gibi elektronik cihazlara kaydedilmesine veya bu cihazlarda kullanılmasına yönelik dijital ortamda sunulan hizmetler,
- Kullanıcıların birbirleriyle etkileşime geçebilecekleri dijital ortamların sağlanması ve işletilmesi hizmetleri,
- Bu hizmetlere yönelik dijital ortamda verilen aracılık hizmetleri.

Yine bu kanun kapsamında dijital hizmet sağlayıcılarının vergilendirileceği açıklanmış ve vergilendirme oranının %7,5 olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı kanununun 3’üncü fıkrasında belirtilen bu kanuni oranı hizmet türleri itibari ile ayrı ayrı %1’e kadar indirmeye ve 2 katına kadar çıkarmaya yetkili olduğu da belirtilmiştir.

Dijital Hizmet Vergisinde vergilendirme dönemi ise ‘Dijital hizmet vergisinde vergilendirme dönemi, takvim yılının birer aylık dönemleridir. Ancak Hazine ve Maliye Bakanlığı, hizmet türlerine ve mükelleflerin faaliyet hacimlerine göre birer aylık vergilendirme dönemi yerine üçer aylık vergilendirme dönemi tespit etmeye yetkilidir’ şeklinde kanunda tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2019).

Dijital hizmet vergisinde beyan, tarh, ödeme ve indirimler ise; ‘Dijital hizmet vergisi, mükellefin beyanı üzerine tarh olunur. 3’üncü maddenin ikinci fıkrasının uygulandığı durumlarda, bu beyan vergi kesintisi yapmakla sorumlu tutulanlar tarafından yapılır. Mükellefler ve vergi kesintisi yapmakla sorumlu tutulanlar, dijital hizmet vergisi beyannamelerini, vergilendirme dönemini takip eden ayın sonuna kadar ilgili vergi dairesine vermekle yükümlüdürler. Dijital hizmet vergisi, katma değer vergisi mükellefiyeti bulunan hizmet sağlayıcıları için bu vergi bakımından bağlı buldukları vergi dairesince, bulunmayanlar bakımından Hazine ve Maliye Bakanlığınca belirlenecek vergi dairesince tarh olunur. Dijital hizmet vergisi, mükellef veya vergi sorumlusu olan gerçek veya tüzel kişi adına tarh olunur. Adi ortaklıklarda, verginin ödenmesinden müteselsilen sorumlu olmak üzere, ortaklardan herhangi biri adına tarhiyat yapılır. Beyanname vermek mecburiyetinde olan mükellefler ile vergi kesmekle sorumlu

tutulanlar, bir vergilendirme dönemine ait dijital hizmet vergisini beyanname verme süresi içinde öderler. Dijital hizmet vergisi mükelleflerince ödenen dijital hizmet vergisi, bu mükellefler tarafından gelir ve kurumlar vergisine esas safi kazancın tespitinde gider olarak indirilebilir. Hazine ve Maliye Bakanlığı, dijital hizmet vergisi beyannamesinin ve eklerinin şekil ve muhtevasını belirlemeye, faaliyetin gereğini göz önünde tutarak mükellefin müracaatı üzerine veya resen tarh yerini tayin etmeye, mükellef veya vergi sorumlularına sadece vergiye tabi hizmetlerin sunulduğu dönemler için beyanname verdirme, verginin beyan ve ödeme zamanı ile tahsiline ilişkin usul ve esasları belirlemeye, bildirim ve belgelendirme yükümlülüğü getirmeye ve buna ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir' şeklinde ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 2019).

Dijital Hizmet Vergisinden 2021 yılında Türkiye'de 310 milyon lirası ilk çeyrek, 345 milyon lirası ikinci çeyrek ve 144 milyon lirası da üçüncü çeyrek olmak üzere 800 milyon lira gelir elde edilmişti. 2022 yılı beklentisi ise 2 milyar 733 milyon lira, 2023'te 3 milyar 107 milyon lira, 2024 yılında ise 3 milyar 519 milyon lira gelir bekleniyor.

3.4.7. Dijital Dönüşümde e-Fatura e-Defter e-Arşiv

Son dönemde yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda, ticari kuruluşlar ve işletmeler faaliyetlerinin finansal süreçlerini elektronik ortama taşımaya başlamışlardır. Dijital dönüşümle birlikte kurum ve kuruluşlar E-dönüşüm uygulamaları ile finansal süreçleri geliştirerek etkinlik ve verimliliği artırmışlardır. Türkiye'deki dijital e-dönüşüm sistemi içerisinde, e-arşiv, e-fatura, e-defter, e-mutabakat ve e-irsaliye gibi uygulamalar bulunmaktadır.

19.10.2019 tarihli ve 30923 sayılı Resmi Gazete 'de yayımlanan 509 Sıra Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği ile; 'e-Fatura uygulamasına geçme zorunluluğu bulunan mükelleflerimizin aynı zamanda e-Arşiv Fatura uygulamasına da geçmek zorunda olduğuna ilişkin düzenleme yapılmıştır.

GİB tarafından 22 Ocak 2022 Cumartesi günü yayımlanan tebliğ ile e-fatura ve e-arşive geçiş zorunluluğu için belirlenen ciro limitleri aşağı çekildi. Son durumda, 2020 ve 2021 yılı brüt satış hasılatı 4 milyon TL, 2022 ve müteakip hesap dönemleri için 3 milyon TL ve üzeri olan mükelleflerin e-faturaya geçiş zorunluluğu bulunuyor.

Gerek kendi siteleri gerekse de internet satış platformları üzerinden veya her türlü elektronik ortamda mal veya hizmet satışı gerçekleştiren mükelleflerden, 2020 ve 2021

hesap dönemleri için 1 milyon TL, 2022 veya müteakip hesap dönemleri için 500 Bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) olanlara,

Gayrimenkul ve/veya motorlu taşıt, inşa, imal, alım, satım veya kiralama işlemlerini yapanlar ile bu işlemlere aracılık faaliyetinde bulunan mükelleflerden; 2020 ve 2021 hesap dönemleri için 1 milyon TL, 2022 veya müteakip hesap dönemleri için 500 Bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı (veya satışları ile gayrisafi iş hasılatı) olanlara,

e-Ticaret paydaşı olan internet satış platformları, internet ortamında ilan yayınlayanlar ve internet reklam araçları e-Fatura ve e-Arşiv Fatura uygulamasına geçmek zorunda olacaklardır.

e-Arşiv Fatura uygulamasına dahil olmayan mükelleflerce, 1/1/2020 tarihinden itibaren düzenlenecek faturaların, vergiler dahil toplam tutarının 30 Bin TL'yi (vergi mükelleflerine düzenlenenler açısından vergiler dahil toplam tutarı 5 Bin TL'yi) aşması halinde, söz konusu faturaların, "e-Arşiv Fatura" olarak Başkanlıkça sunulan e-Belge düzenleme portalı üzerinden düzenlenmesi zorunlu hale getirilmiştir.

Tüm serbest meslek erbapları (avukatlar, mali müşavirler, serbest çalışan doktorlar, mimarlar, mühendisler vb.) 2020 yılı Haziran ayından itibaren serbest meslek makbuzlarını e-Serbest Meslek Makbuzu olarak düzenlemek zorunda olacaklardır.

Hal kayıt sistemi kapsamında sebze ve meyvelerin ticareti ile iştilal eden tüccar ve komisyoncular 1/1/2020 tarihinden itibaren e-Fatura, e-Arşiv Fatura, e-İrsaliye, e-Müstahsil Makbuzu uygulamaları ile e-Defter uygulamalarına dahil olmak zorunda olacaklardır.

Sigorta, emeklilik ve reasürans şirketleri Sigorta Poliçeleri ile Sigorta Komisyon Gider Belgelerini, bankalar dekont belgesini, yetkili döviz müesseseleri de Döviz Alım-Satım belgelerini ve tüm mükelleflerce kullanılan Gider Pusulası belgesi e-Belge olarak düzenlenebilecektir. Akaryakıt istasyonları dahil olmak üzere EPDK'dan akaryakıt sektöründe faaliyette bulunmaya ilişkin lisans alan tüm mükelleflere Tebliğde öngörülen geçiş zamanlarında e-Fatura, e-Arşiv Fatura, e-İrsaliye ve e-Defter uygulamalarına geçiş zorunluluğu getirilmektedir.

Gübre takip sistemi kapsamında bulunan mükelleflerce gerçekleştirilen sistem kapsamındaki malların sevkinde e-İrsaliye kullanma zorunluluğu getirilmektedir.

Demir çelik sektöründe, madencilik alanında vergi kayıp ve kaçacağını azaltmak ve sektörde haksız rekabeti engellemek amacıyla imalat, ihracat veya ithalat faaliyetinde

bulunan mükelleflerin e-İrsaliye uygulamasına geçiş zorunluluğu öngörülmüştür.

E-Fatura uygulamasına dahil olan mükelleflerin çiftçilerden gerçekleştirdikleri zirai mahsül alımlarında kağıt ortamda düzenledikleri müstahsil makbuzlarının elektronik ortamda e-Müstahsil Makbuzu olarak düzenlenmesi zorunluluğu getirilmiştir' (GİB, 2022).

Tablo 3.8. e-defter ve e-belge uygulaması

535 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği ile VUK 509 Sıra No.lu Genel Tebliğ'de Yapılan Değişiklikler ve e-Belge ile e-Defter Uygulamasına Geçiş tablosu				
Uygulama Geçiş Nedeni	Uygulama Geçiş Kriterleri	Uygulama Geçiş Zamanı		
		e-Fatura	e-İrsaliye	e-Defter
Brüt Satış Hasılatına Göre	2021 hesap dönemi için 4 Milyon TL ve üzeri olan mükellefler	01.07.2022	-	01.01.2023
	2022 ve müteakip hesap dönemleri için 3 Milyon TL ve üzeri olan mükellefler	01.07.2023	-	01.01.2024
	2021 ve Müteakip hesap dönemlerinde 10 Milyon TL ve üzeri olan mükellefler	01.07.2022 (Tebliğ tarihinden önce e-Fatura uygulamasında olmayanlar için)	01.07.2022	01.01.2023 (Tebliğ tarihinden önce e-Defter uygulamasında olmayanlar için)
Gayrimenkul ve/veya motorlu taşıt, inşa, imal, alım, satım, veya kiralama ile bu işlemlere aracılık faaliyetlerinde bulunan mükelleflerden	2020 ve 2021 hesap dönemleri için 1 Milyon TL ve üzeri brüt satış hasılatı olanlar	01.07.2022	-	01.01.2023
	2022 veya müteakip hesap dönemleri için 500 Bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı olanlar	01.07.2023	-	01.01.2024
Kültür ve Turizm Bakanlığı ile belediyelerden yatırım/işletme belgesi almak suretiyle konaklama hizmeti veren otel işletmeleri	Tebliğün yayım tarihinden önce faaliyete başlamış olanlar	01.07.2022	-	01.01.2023
e-Ticaret faaliyetlerinde bulunan mükelleflerden	2020 ve 2021 hesap dönemleri için 1 Milyon TL ve üzeri brüt satış hasılatı olanlar	01.07.2022	-	01.01.2023
	2022 veya müteakip hesap dönemleri için 500 Bin TL ve üzeri brüt satış hasılatı olanlar	01.07.2023	-	01.01.2024
Demir ve çelik ile demir veya çelikten eşyaların imali, ithali veya ihracı faaliyetlerinde bulunan mükelleflerden	2021 hesap dönemi brüt satış hasılatı sınırları altında kalan mükellefler	01.07.2022	01.07.2022	e-Deftere geçiş zorunluluğu yok
	2021 hesap dönemi için 4 Milyon TL ve üzeri brüt satış hasılatı olan mükellefler	01.07.2022	01.07.2022	01.01.2023
	2022 veya müteakip hesap dönemleri için 3 Milyon TL ve üzeri brüt satış hasılatı olanlar	01.07.2023	01.07.2023	01.01.2024
İstihgal konusu ve faaliyetleri gereği zorunlu olarak e-Belge uygulamasına tabi olan mükelleflerden ilgili tebliğlerin yayım tarihinden sonra faaliyete başlayanlar	İstihgal konusu ve faaliyetleri gereği zorunlu olarak e-Fatura uygulamasına tabi olan mükellefler	Faaliyete başladıkları ayı izleyen dördüncü ayın başına kadar	-	e-Fatura uygulamasına başladıkları ayı izleyen yılın başında
	İstihgal konusu ve faaliyetleri gereği zorunlu olarak e-İrsaliye uygulamasına tabi olan mükellefler	Faaliyete başladıkları ayı izleyen dördüncü ayın başına kadar	Faaliyete başladıkları ayı izleyen dördüncü ayın başına kadar	e-Deftere geçiş zorunluluğu yok

Vergi Mükellefi Olmayanlara 5 Bin TL'yi aşan satışlarda, Vergi Mükelleflerine 2.000 TL (2022 yılı için) 'yi aşan satışlarda, 01 Mart 2022 tarihinden itibaren e-Arşiv Fatura düzenleme zorunluluğu getirilmiştir.

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı, 2022

E-fatura e-defter ve e-irsaliye geçiş rakam düzenlemeleri ve nedenleriyle yukarıdaki tabloda gösterildiği gibidir. Buradaki rakam ve düzenlemeler 2022 ve 2023 de uygulanacak esasları yansıtmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarihsel sürece bakıldığında ekonomi alanında birçok gelişme ve değişim yaşanmıştır. Yaşanan tüm bu gelişme ve ilerlemeler ekonomik anlamda sürekli bir yenilik ortaya çıkarmıştır. Teknolojinin gelişimi ekonomide büyük etki yaratmış ve teknolojik gelişmeler ile ekonomi ilerlemiştir. Tarım ekonomisinden modern dijital ekonomiye geçiş, teknolojinin gelişimi ile hız kazanmıştır. Endüstri devrimleri yaşanmış ve yaşanan tüm bu endüstri devrimleri bir öncekinin birikimleri ile bir üst seviyeye geçmiştir. Ekonomilerde yaşanan değişim ve ilerlemeler iktisadi kuramlar ve kuramcılar açısından da değerlendirilmiş ve çalışma içersin de bu değerlendirmelere yer verilmiştir.

Dijitalleşme şaşırtıcı bir hızda ilerleyerek insan yaşamının sosyal, hukuki ve ekonomik alanlarında birçok yenilik ve değişim yaratmıştır. Son derece etkin bir yapıya sahip olan dijitalleşme, ekonomik alanda kendine yeni bir ortam oluşturarak günümüz ekonomi alanında önemli bir yer almıştır. Dijital ekonomi kavramı 1995 yılında literatürde yerini alarak hızlı bir şekilde ülkelerin, hükümetlerin ve uluslararası kurumların gündemine girmiştir.

Dijital teknolojiler son yıllarda yaşamın içerisinde aktif bir rol olarak gündelik yaşamda yerini almıştır. Dijitalleşme ile bilgiye ulaşım kolaylaşmış, verilerin araştırılması, eleştirilmesi ve herkes tarafından paylaşılabilir olması dijital teknolojilerin gelişimi ile olmuştur. Hayatın birçok alanında kolaylıklar getiren dijitalleşme kadınların iş gücüne katılımını artırmış, engelli kişilerin yaşamını kolaylaştırmış ve hatta insanların gündelik yaşamlarında daha etkin olmasını sağlamıştır. Özellikle akıllı telefon ve araçların yaşamımızın bir parçası olması ile e-ticaret faaliyetleri de artmıştır. E-ticaret hacminin artması ile dijital ekonomi alanındaki işlem hacmi de aynı oran da artmıştır. Güncel olarak 2020 ve 2021 yıllarında ortaya çıkan ve devam eden covid-19 pandemisi e-ticaret alanına büyük etki yaratmıştır. Kişilerin bu dönemde online ticarete yönelmesi, e-ticaretin geleneksel ekonomik faaliyetlerden daha güvenli ve basit olduğunu göstermiştir. Online platformlara taşınan ticari faaliyetlerle birlikte yine pandemi sürecinde dijital çalışma biçimleri ve online olarak yapılan iş faaliyetleri dijitalleşmenin hayatı ne kadar kolaylaştırdığını ortaya çıkarmıştır.

Dijitalleşme olgusu sadece kişilerin ve özel sektörün değil ülkelerin ve hükümetlerin de ilgisini çekmiştir. Öyle ki ülkeler bu alanlara yatırımlar yapmıştır.

Dijitalleşme politikaları dünya genelinde öncelik kazanmış ve ülkeler bu hususta söz sahibi olmak için birçok alanda dijitalleşme adımları atmıştır.

Dijital ekonominin son yıllarda artması ve çok farklı alanlarda gelişmeler göstermesi şaşırtıcı bir durum değildir. Çünkü teknolojik faaliyetlerde yaşanan gelişme dijital ekonomi alanına olumlu bir şekilde yansımaktadır. Gelecek yıllarda birçok yeni uygulamanın yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanması ile dijital ekonominin seviyesi çok farklı bir biçimde artacaktır.

Dijitalleşme olgusu sanayi devriminden sonra çarpıcı bir seviyede artış göstermiş olup ekonomide büyüme ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır. Dijitalleşmenin büyümesi ve yeni iş kollarının artması ulusal düzeyde ülkelerin vergi mevzuatlarında sorunlar yaratmıştır. Ortaya çıkan sorunlar dijital ekonominin vergilendirme açısından, ülkelerin vergi mevzuatlarında değişime ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Dijital ekonomi kişiler ve kurumlar için birçok avantaj sunmasına rağmen ülkelerin vergi mevzuatlarında aksaklıklara yol açmış ve küresel faaliyetlerin çoğalması ile kayıt dışılığı arttırmıştır. Küresel düzeyde işlem yapma kabiliyeti artan işletmelerin sabit bir ülkesinin olmaması ve kazancını ülke içerisinde vergiye tabi göstermemesi ülkeler açısından sorunlara yol açmıştır.

Geleneksel ekonomi içerisindeki yapılan işlemlerin vergilendirilmesinde sorun çıkmaz iken dijital ekonomi içerisinde yapılan işlemlerde sınırların ortadan kalkması ile kişi veya işletmelerin vergilendirilmesine geleneksel ekonominin ayak uydurması zorlaşmıştır. Dijital ekonomi alanındaki yeni iş modellerinin ortaya çıkmasıyla fiziki olmayan varlıkların değerlerindeki artış ve bilgi erişimin fazlaca artması bu varlıkların vergilendirilmesinde ülkelerin vergi mevzuatlarını zorlamaktadır.

Dijital ekonominin fiziki olarak ele alınamayan bir yapıda olması nedeniyle, bu yeni ekonominin içerisinde yaşanan sorunlara tavsiye niteliğinde öneriler sunulmaktadır. OECD bu konu hakkında ülkeler için tavsiye niteliğinde kararlar almıştır. OECD'den ayrı AB, ABD, Çin, Avusturya ... gibi birçok ülke dijital ekonomi alanında yaşanan sorunlar için çözüm önerileri uygulamış ve vergi kayıplarının önüne geçebilmek adına çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ancak küresel çapta dijital ekonomi konusunda en yoğun ve kapsamlı çalışmalar OECD'nin yapmış olduğu çalışmalardır. Bu kapsamda OECD'nin dijitalleşmenin yol açtığı vergi kayıplarının önüne geçebilme adına yapmış olduğu en

dikkat çeken çözüm önerisi “Matrah Aşındırma ve Kar Aktarımı (BEPS)” olarak adlandırılan uluslararası vergisel kaybı önlemesine yönelik projedir. OECD’nin hazırlamış olduğu BEPS eylem planında vergi matrahı aşınması ve kar aktarımını, kurum veya kişilerin ekonomik işlemlerinden elde etmiş oldukları karlarını vergi oranlarının çok az olduğu veya hiç olmadığı vergisiz yerlere aktarması maksadıyla vergi mevzuatlarındaki boşluk ve eksikliklerden faydalanması olarak tanımlanmıştır. Uluslararası şirket ve kurumların ulusal vergi mevzuatlarındaki boşluklardan faydalanarak matrah aşındırma ve kar aktarımları, ülkelerde hedeflenen vergi gelirlerinde eksikliklere yol açmış ve OECD de bu konu hakkında uluslararası çözüm önerileri getirmiştir. Bu hususta 15 eylem planı belirlenmiş olup Türkiye de bu eylem planları doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır.

OECD tarafından yayınlanan 2015 nihai raporda, dijital ekonominin gelişimi ve vergisel aksaklıklara yol açan hususlar hakkında çözüm yolları belirlenmiş ve bu raporla birlikte dijital ekonomi çok önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Türkiye’de de birtakım sorunlara sebep olan dijital ekonomi vergisel açıdan eksiklik ve aksaklıkları beraberinde getirmiştir.

Gümrük vergisi açısından dünya genelinde fiziki ve dijital mallar arasında farklılıklar olduğundan sorunlar yaşanmaktadır. Tüm dünya da yaşanan bu sorun Türkiye’de de yaşanmaktadır. Örneğin; normal şartlarda bilgisayar yazılımları için vergiler bant ve diskler üzerine yansıtılmaktadır. Ancak dijital platformlar üzerinden yapılan yazılım işlemlerinde fiziki teslimat olmadığından gümrük vergisi yansıtılamamaktadır. Bu konu hakkında henüz tam bir çözüm yolu uygulanamamıştır. Fakat yapılan işlemlere hukuki bir temel sağlanabilmesi için dijital ortamda teslimi gerçekleştirilen mal veya hizmetlere uygulanabilir.

Türkiye’de dijital ekonominin vergilendirilmesinde dijital paranın özelliği ve niteliği ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü dijital paranın para, menkul kıymet veya emtia olarak değerlendirilmesi vergileme açısından değişiklik gösterecektir. Türk Vergi Mevzuatı açısından bakıldığında ise vergi kanunların da tanımlamalar bulunmakta ancak bunlara rağmen tam olarak dijital dünyanın gerekliliğine uygun olmadığını söyleyebiliriz. Vergi hukukunda var olan GVK’un 70.madesindeki açıklamada, “...*sanayi ve ticaret ve bilim alanlarında elde edilmiş bir tecrübeye ait bilgilerle gizli bir formül veya bir imalat*

usulü üzerindeki kullanma hakkı veya kullanma imtiyazı gibi haklar...” ifadesi dijital paralar için kullanılıp kullanılmayacağı sorgulanmıştır. Ve yine aynı kapsamda dijital paraların GVK 80.maddesinde değer artış kazancı kapsamına alınıp alınmayacağı da sorgulanan bir diğer konudur. Ayrıca dijital paralarda oluşan sürekli alım satım hali GVK kapsamında ticari kazanç kapsamında olabilmesi de düşünülebilmektedir. Tüm bunlara bakarak dijital paranın vergilendirilmesinde gelecekte oluşabilecek vergisel düzenlemelerin yenilenmesi ve bu konu hakkında farklı bir mevzuat geliştirilmesi gerektiği açıktır.

Sonuç olarak dijital ekonomi geleneksel ekonominin önüne geçmeye başlayarak mevcut ekonomik düzenin parçalarını değiştirmiştir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte ekonomide yaşanan gelişmeler dijital ekonominin gelişimine katkı sağlamış ve ilerlemeler ile farklı bir yapı ve kültür oluşmuştur. Dünya artık geleneksel ekonomik işlemler ile yapılan faaliyetlerden çok daha fazlasını yapabildiğinden yeni bir düzen ve yapıya ihtiyaç duymuştur. Ortaya çıkan bu ihtiyaç ise ekonomi alanında dijitalleşme olmuştur. Hem dünya ülkeleri hem de Türkiye bu yeni ekonomik düzene ayak uydurmak ve aksaklıklarını çözmek için OECD'nin tavsiyelerine uymaktadır.

Eğer yeni bir ekonomik düzen oluşacaksa bu bir bütün olarak gerçekleşmelidir. Bu yüzden yeni ekonomik düzende oluşacak sorunlarda ulusal olarak değil de uluslararası olarak çözülmelidir. Bu kapsamda hem OECD üyesi ülkeler hem de Türkiye uluslararası çözüm önerilerini uygulamaktadır. OECD tarafından getirilen en önemli çözüm önerisi BEPS Eylem planıdır. Dijital ekonomik faaliyetlerin matrahta yarattığı aşınmaların büyük boyutlara ulaşması neticesinde OECD tarafından yayımlanan BEPS Eylem Planının 1. Başlığı Dijital Ekonominin vergilendirilmesine ayrılmıştır. Bu plan kapsamında dijital ekonomide mükellefiyetin belirlenmesi, elde edilen gelirin türünün belirlenmesi, uygulanacak vergi rejimi, doğrudan vergiler ve dolaylı vergiler gibi harcamalardan alınan vergilerin nasıl ve ne şekilde yapılması gerektiği soruları cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan en önemli eksiklik dijital sabit işyeri tanımının yapılamamasıdır. Hazırlayıcı ve yardımcı faaliyetlerde dikkate alınarak dijital sabit işyeri tanımının yapılması vergilendirme yetkisinin tespitinde ve çifte vergilendirmemeyi önlemede büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarında gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Türkiye özelinde bu plan bir takım vergi mevzuatındaki düzenlemeler ile gerçekleştirilmiş ve anayasada var

olan vergi kanunları içerisinde değişikliklere gidilmiştir. Yapılan düzenleme ve yenilikler ekonomik faaliyetlerin dijitalleşmesinde karşılaşılan sorunlara çözüm önerisi getirmektedir. Ancak yine tam bir entegrasyon içinde olmayan küresel ekonomi hem ülke bazında hem de küresel bazda yenilik ve farklı düzenlemeler ihtiyaç duymaktadır. Ülkelerin küresel bir payda da buluşması bu genelde bir çözüm yolu bulması gerekmektedir. Bu küresel paydanın gerçekleştirilmesinde özellikle ülkelerin gelişmişlik seviye farklılıkları zorluk çıkarmakta. Fakat yine de ülke özelinde uygun küresel uyum sağlanması için gerekli çalışmalar yapılabilir ve bu çalışmalara OECD gibi uluslararası kuruluşlar öncülük etmelidir.

Dijital ekonomi sürekli olarak gelişmekte ve dinamik bir yapıya sahiptir. Yapısı gereği dijital ekonomi hukuk literatüründe de yenilikler getirmiştir. Halen eksikliklerin olduğu bu yeni ekonomi belki de gelecekte daha başka adımları dahi bilmediğimiz yenilikler getirecektir. Bu yüzden hem Türkiye hem de dünya genelinde dijital ekonominin gelişimi ve yarattığı sorunlar için sürekli olarak yeni düzenleme ve tavsiyeler gerekecektir.

KAYNAKÇA

- Agarwal, H. (2017). First Industrial Revolution and Second Industrial Revolution: Technological, *Saudi Journal of Humanities and Social Sciences*, 1062-1066.
- Akar, H., & Yurter, Y. A. (2015). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Son Gelişmeler. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-28.
- Akses, S. (2015). AB’de Dijital Tek Pazar’ın Oluşturulmasına Doğru. *İktisadi Kalkınma Vakfı*, 1-10.
- Aktan, Ç. C., & Vural, İ. Y. (2016). *Bilgi Toplumu, Yeni Temel Teknolojiler ve Yeni Ekonomi*. İzmir: Çizgi Yayınevi.
- Altınbaş, Ö. G. (2019). Dijitalleşmeden Kaynaklanan Vergi Sorunları-Ara Rapor 2018 Bölüm 1: Dijitalleşmeden Kaynaklanan Vergi Sorunları Üzerine Ara Rapora Giriş. *Vergi Dünyası Dergisi* 455, 95-104.
- Altun, Ö. (2016). *Elektronik Ticaret, Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi ve Türkiye Uygulaması*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuntaş, C. (2011). *Elektronik Ticaretin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anbar, A. (2001). “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi* 2, 18-32.
- Anderson, C. (2012). *Makers: The New Industrial Revolution*. New York: Crown Business.
- Ansal, H. (1985). Değişik Perspektiflerden Teknoloji. No: 2908, *İktisat Dergisi*, 1-.
- Ansal, H. (1986). *Teknolojinin Taraflılığı ve Üretim İlişkileri*. İstanbul: Onbirinci Tez Kitap Dizisi:1.
- Arıkan, N. İ. (2020). *Para Kuramı Açısından Kripto Paraların Ekosistemi*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Artar, Y. (2019). *Dijital Ekonomide Vergilendirme, Finansal Raporlama ve Denetim*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Aslan, A. (2015). *Yeni Ekonomi Bağlamında Elektronik Ticaret: İş Modelleri Üzerine bir Araştırma*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avcı, O. (2017). E-Ticaretin Vergilendirilme Sorunsalı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 247-263.
- Baktaş, S. (2021, 04 28). *Medium*. Medium.: <https://medium.com/@simabaktas/> adresinden alındı
- Başkanlığı, G. İ. (2022, 07 01). *Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği*. Gelir İdaresi Başkanlığı: <https://www.gib.gov.tr/vergi-usul-kanunu-genel-tebliği-sıra-no509-resmi-gazetede-yayimlandi> adresinden alındı
- Barişçık, S., & Yirmibeşek, O. (2006). Türkiye'de Yeni Ekonominin Oluşum Sürecini Hızlandırmaya Yönelik Uyum Çabaları. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-62.
- Bayraç, H. N. (2003). Yeni Ekonominin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları. *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42-62.
- Bech, M., & Garratt, R. (2017 Aralık). Central Bank Cryptocurrencies. *BIS Quarterly Review*, 55-70.
- BEPS Eylem 1 - Dijital ekonominin vergi zorluklarını ele almak. (2021, 05 04). SGV Building a better working world: <https://www.sgv.ph/beps-action-1-addressing-> adresinden alındı
- Ber, H. (2021, 06 07). *Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi Sorunsalına Genel Bir Bakış*. vergialgi.net: <https://vergialgi.net/dijital-ekonominin-vergilendirilmesi-sorunsalina-genel-bir-bakis> adresinden alındı
- Ber, H. (2021, 05 05). *Vergialgi.net*: <https://vergialgi.net/dijital-ekonominin-vergilendirilmesi-sorunsalina-genel-bir-bakis> adresinden alındı
- Bilgili Denetim: <https://www.bilgidenetim.com/zararli-vergi-rekabeti-ve-vergi-cennetleri.html> adresinden alındı
- BM. (2021, 05 20). *Measuring E-commerce and the Digital Economy*. UNCTAD: <https://unctad.org/topic/ecommerce-and-digital-economy/measuring-ecommerce-digital-economy> adresinden alındı

- Boccia, Francesco (2016). The Digital Economy and Fiscal Policy in the Age of E-Commerce. The Challenge of the Digital Economy. İsveç: Springer International Publishing, 1-17.
- Bozdoğanoglu, B., (2020), Dijitalleşme Süreci ve Vergilendirme, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara
- Budak, T. (2017). The Transformation of International Tax Regime. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 297-330.
- Budak, T. (2018). *Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi*. İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Buz, F. (2021, 06 06). *BEPS 3 Nolu Eylem Planı Işığında CFC Kurallarının Değerlendirilmesi*. Vergi Sorunları Dergisi: <http://www.vergisorunlari.com.tr/makale/beps-3-nolu-eylem-planı-isigında-cfc-kurallarının-değerlendirilmesi/8933> adresinden alındı
- Büyükıldırım, Ü. (2021, 01 16). <https://www.umityildirim.com/turkiye-ve-girisimcilikte-onde-gelen-ulkeler-arasındaki-olcek-farki/> adresinden alındı
- Canpolat, Ö. (2001). *E-ticaret ve Türkiye'deki Gelişmeler*. Ankara: Tüketicinin ve Rekabetin Korunması Genel Müdürlüğü.
- Ceran, Y., & Çiçek, R. (2007). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine İlişkin Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisi Açısından Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 290-295.
- Commission, E. (2021, 05 19). *An official website of the European Union*. An official website of the European Union: https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/vat/action-plan-vat_en adresinden alındı
- Coyle, D. (2017). Precarious and Productive Work in the Digital Economy. *National Institute Economic Review*, 11-12.
- Coşkun, N. (2003). “Elektronik Ticarete Vergilendirme Sorunları ve Uluslararası Düzeyde Çözüm Arayışlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 14, 153-170.

- Coşkun, N. (2005). Elektronik Ticarete Vergilendirme Sorunları ve Uluslararası Düzeyde Çözüm Arayışlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 153-170.
- Coşkun, 2016, www.mazars.com.tr/Anasayfa/Haberler/Basinda-Mazars-Denge/2016-Haberleri/Fortune-Temmuz-2016. (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2019).
- Çukurçayır, S. (2015). *Küresel Vergi Rekabeti ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına Yansımaları: Türkiye-Ab Analizi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı.
- Demir, H. (2021, 4 25). *Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi*. https://docplayer.biz.tr/949859-Elektronik-ticarete-vergileme.html#show_full_text adresinden alındı
- Demirdöğmez, M., & Gültekin, N. (2018). Türkiye’de Elektronik Ticaret Sektörünün Yıllara Göre Gelişimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2216-2238.
- Dereli, D. D. (2015). Yeni Ekonomide Elektronik Ticaret ve Türkiye’de Elektronik Ticaretin Boyutu ve Vergilendirilmesi. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 56-71.
- Dosi, G. (1988). *Technical Change and Economic Theory*. Londres: Printer Publisher.
- Döm, İ., & Çakır, İ. (2021, 01 15). *TUSİAD*. TUSİAD: <http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/dd-tusiad-eticaret-raporu-2019.pdf> adresinden alındı
- ec.europa.eu. (2021, 05 04). *European Commission*. An official website of the European Union: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/resources/documents/taxation/vat/how_vat_works/telecom/explanatory_notes_2015_en.pdf adresinden alındı
- Erdem, T. (2017). Yeni Dünya Düzeni, Elektronik Ticaret ve Vergi. *Mali Çözüm*, 13-41.
- Erden, R. S. (2014). *Elektronik Ticaret ve Dış Ticarete Etkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eşiyok, B. A. (2004). Türkiye’nin Kalkınma Sürecinde Teknoloji, Yenilik ve Bilişim. *Fiscaoeconomia*, 71-102.

- Eyidoğan, E., & Demir, O. (2022). Dijital Hizmetlerin Vergilendirilmesi: Dnyadan Ve Türkiye'den rnekler. *Working Paper Series*, <http://workingpaperseries.ticaret.edu.z.tr/index.php/wps/article/view/153>
- Fırat, M. (2020). Dijital Hizmet Vergisi zerine Bir Değerlendirme. *nye İİBF Dergisi*, 28-33.
- Freeman, C., & Perez, C. (1988). *Technical Change and Economic Theory*. Londra: Pinter Yayıncılık.
- G.V.K. (2021, 05 03). *Mevzuat.org.tr*. Mevzuat.org.tr: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf> adresinden alındı
- Gazete, R. (2021, 06 02). *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. VUK: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.213.pdf> adresinden alındı
- Gerger, G. Ç., & Gerçek, A. (2016). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Açısından Katma Değer Vergisinin Uygulama Sorunlarının Değerlendirilmesi. *International Journal of Public Finance*, 61-74.
- Görçün, . F. (2017). *Dördüncü Sanayi Devrimi*, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gülhan, N., & Turunç, S. (2015). Dijital Ekonominin Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlara Yönelik Son Dönemde Uluslararası Vergi Alnında Yaşanan Gelişmeler. *Vergi Dünyası Dergisi*, 166-176.
- Gümüş, D. (2019). *Dijital Ekonominin Kayıt Dışı Ekonomi ile Mücadele Açısından Etkinliği*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, H. F., & Kargı, V. (2018). Kripto Paranın Vergilendirilmesi Fikrinin Mali Ynden Değerlendirilmesi. *Journal Of Life Economics*, 61-76.
- Gündüz, N. (2019). Dijital Ekonominin Vergilendirilmesinde Sanal İşyeri Kavramının Sonuçları. *Vergi Raporu Dergisi*, 39-48.
- Hadzhieva, E. (2019). *Impact of Digitalisation on International Tax Matters: Challenges and Remedies*. Luxembourg: Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies.
- Harvey, D. (2012). *Sermayenin Sınırları*. Ankara: Tan Kitapevi Yayınları.

- He, D., Habermeier, K., Leckow, R., Haksar, V., Almeida, Y., Kashima, M., Verdugo-Yepes, A. C. (2016). *Virtual Currencies and Beyond: Initial Considerations*. Washington: International Monetary Fund.
- Helge Sigurd Næss-Schmidt, P. M. (2012). *Simplifying and Modernising VAT in the Digital Single Market for e-Commerce*. Brussels: Directorate General For Internal Policies Policy Department A: Economic And Scientific Policy .
- Resmi Gazete, 2019.07.12 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-1.htm>, Erişim tarihi: 01.07.2022
- IAB. (2017). Dijital Reklamın Ekonomiye Katkısı Mayıs 2017. *ipsos*, 1-29.
- ICRYPEX. (2021, 04 28). ICYRPEX: <https://www.icrypex.com/tr/blog/bitcoin-le-odeme-alan-ulkeler-adresinden-alindi>
- İçöz, A. (2007). *Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ideasoft. (2021, 04 28). ideasoft: <https://www.eticaret.com/blog/e-ticarette-farkli-is-modelleri-nelerdir/> adresinden alındı
- İpek, S., & Gerçek, A. (2018). *Current Perspectives in Public Finance*. Berlin: Peter Lang.
- İTO. (2009). İnternet Reklamcılığı E-Reklam. *Bilişim Teknolojileri ve e-Ticaret Şubesi*, 25-26.
- Kanunu, T. T. (1956). *Türk Ticaret Kanunu*.
- Kara, Mustafa C. ve Öz, Ersan (2016). “Bir Küresel Vergi Uyum Projesi: BEPS”, Vergi Dünyası Dergisi, 414, 172-181.
- Karabulut, C. (2019). *Türkiye’de 2000 yılı sonrası e-ticaretin gelişimi*. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Karaduman, Y. (2005). *Elektronik Ticaret ve Vergilendirilmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- Kazgan, G. (2016). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Kazgan, G. (2016). *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kevük, S. (2006). Bilgi Ekonomisi. *Journal of Yasar University*, 319-350.
- Klaus, S. (2016). *The fourth industrial revolution*. Genava, Sswitzerland: World Economic Forum.
- Kobetsky, M. (2011). *International Taxation of Permanent Establishments Principles and Policy*. Cambridge: Cambridge University Press..
- Mastar-Özcan, P. (2016). Dijital Ekonominin Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar: Beps 1 No’lu Eylem Planı Kapsamında Bir Değerlendirme. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 73-82.
- Maynard, A. (2015). Navigating The Fourth Industrial Revolution V.10. *Nature*, 1005-1006.
- McCloskey, N. D. (2008) “The Industrial Revolution, The Handbook of Libertarianism”, MacDonal Magazine, Erişim Linki: <http://deirdremccloskey.org/articles/revolution.php>, (Erişim tarihi: 12.01.2022).
- Mokyr, J. (1984). The Second Industrial Revolution. *Laterzia Publishing*, 1-16.
- Narin, Ö. (2008). Kapitalizm ve Bilimin Üretimi, Bilimsel Emek Sürecindeki Dönüşüm. *İktisat Dergisi*, 25-39.
- OECD. (2001). *Taxation and Electronic Commerce Implementing the Ottawa Taxation Framework Conditions*. Paris: OECD Publishing Service.
- OECD. (2013). *Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2014). *Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Model Anlaşma*. GİB.
- OECD. (2015). *Addressing the Tax Challenges of the Digital Economy, 2015 Final Report*. Paris: OECD.
- OECD. (2015a). *International Vat/Gst Gudelines*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2017). *Digital Economy Outlook 2017*. paris: OECD Publishing.
- OECD. (2021, 01 20). *OECD ilibrary*. OECD ilibrary: https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/revenue-statistics-2018_rev_stats-2018-en adresinden alındı

- OECD (2020), *Hanehalkı ve Bireylere Göre ICT Erişimi ve Kullanımı Veritabanı*, <http://oe.cd/hhind> (haziran 2021'de erişildi).
- Oredo, J., & Njihia, J. (2014). Challenges of Cloud Computing in Business: Towards New Organizational Competencies. *International Journal of Business and Social Science*, 150-160.
- Organ, İ., & Çavdar, F. (2012). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Uluslararası Alanda. *İnternet Uygulamaları ve Yönetim Dergisi*, 63-81.
- Özen, Ü., & Sarı, A. (2008). İnternet Reklamcılığı: İnternet Kullanıcılarının İnternet Reklamcılığı Konusundaki Tutum ve Davranışları. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 15-26.
- Özgür, N. (2009). *Adam Smith ve Marx'ta Emek Bölümü ve Teknoloji, Politik İktisat ve Adam Smith*. İstanbul: Yön Yayınları.
- PwC Business School. (2021, 05 03). PwC Business School: <https://www.okul.pwc.com.tr/> adresinden alındı
- Resmî Gazete. (2021, 06,13). *Resmî gazete*. Elektronik Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6563.pdf> adresinden alındı.
- Resmî Gazete. (2021, 06 03). *Resmî gazete*. Kurumlar Vergisi Kanunu: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/06/20060621-1.htm> adresinden alındı
- Resmî Gazete. (2021, 04 30). *Resmî Gazete*. T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/> adresinden alındı
- Resmî Gazete (2021, 06 02). *resmigazete.gov.tr*. [resmigazete.gov.tr: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171205-12.htm](https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171205-12.htm) adresinden alındı
- Ricardo, D. (2015). *Siyasal İktisadın ve Vergilendirmenin İlkeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Romer, P. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 71-102.
- Salğar, U. (2018). Sanayi 4.0'ın Ekonomik Etkileri. *Current Debates In Economics*, 153-163.

- Schwab, K. (2014). *The Global Competitiveness Report 2014-2015*. Geneva: World Economic Forum.
- Seyrek, İ. H. (2011). Bulut Bilişim: İşletmeler için Fırsatlar ve Zorluklar. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 701-713.
- Smith, A. (2006). *Milletlerin Zenginliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sosyonomi Blog*. (2020, 12 23). Sosyonomi Blog: <https://sosyonomiblog.wordpress.com/2008/11/27/kondratieff-dalgaları/> adresinden alındı
- Soyak, A. (1996). *Teknolojik Gelişme ve Özelleştirme*. İstanbul: Kavram Yayınları.
- Soyak, A. (tarih yok). *Teknolojik Gelişme ve Özelleştirme*.
- Sönmez, S. C. (2020). Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilere İlişkin Model Anlaşma'nın 15'inci Maddesi: "Ücret Gelirinde ve 16'ncı Maddesi: "Yöneticilere Yapılan Ödemelerde Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi ve Türk Vergi Ödemelerinde Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Ve Tür. Oecd.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2021, 01 21). E-Ticaret: <http://www.mfa.gov.tr/elektronik-ticaret.tr.mfa> adresinden alındı
- Taşdöken, S. (2021, 05 17). vergialgi.net: <https://vergiagli.net/matrah-asindirmasi-ve-k-r-aktarimi-eylem-plani-karsisinda-turkiye-nin-tutumu-nasil-olmalidir> adresinden alındı
- Taştekin, S. (2018). *E-Ticarete Vergilendirme, Uluslararası Kuruluşların Çalışmaları ve Türkiye Perspektifi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye (Kamu Ekonomisi) Anabilim Dalı.
- Taxation and Technology Transfer: Key Issues*. (2005). New York, Genova: Transfer of Technology for Successful Integration into the Global Economy.
- Ticaret Bakanlığı. (2021, 01 14). Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/> adresinden alındı
- Ticaret Bakanlığı. (2021, 01 16). Ticaret Bakanlığı: <https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler> adresinden alındı
- Turan, M. (2014). Bulut Bilişim ve Mali Etkileri: Bulutta Vergi. *Bilgi Dünyası*, 296-326.
- Turunç, S. (2013). *Matrah Aşındırma ve Kar Aktarımı, BEPS*. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Özel Gündem.

- TUSİAD. (2021, 01 15). TUSİAD: <http://www.tubisad.org.tr/tr/images/pdf/dd-tusiad-eticaret-raporu-2019.pdf> adresinden alındı
- TUSİAD. (17.01.2021). [tubisad_e-ticaret_2019_pazar_buyuklugu_raporu.pdf](#) adresinden alındı
- TÜİK. (2021, 01 16). [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2019-](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2019-) adresinden alındı
- TÜİK. (2021, 01 21). [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2020-](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2020-) adresinden alındı
- türgay Timur, Mehmet. Öksüz. (2018). Türkiye’de Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi Ve Tevkifat Müessesesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 135-156.
- Türkmen, H. (2020). *Dijital Ekonomi Çerçevesinde Türkiye'deki Bütçe ve Rekabet Politikaları*. Balıkesir: Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vries, P. (2015) “The Industrial Revolution”, *Encyclopaedia of the Modern World*, Oxford University Press, Vol. 4, pp. 158-161.
- Wikipedia.org*. (2021, 01 19). https://tr.wikipedia.org/wiki/Transport_Layer_Security adresinden alındı
- Yaltı, B. (2003). *Elektronik Ticarete Vergilendirme*. İstanbul: Der Yayınları.
- Yılmaz, E., & Haraççı, G. (2021, 06 06). *Vergigündem*. Vergigundem.com: https://www.vergidegundem.com/tr_TR/makale?categoryName=Vergide&publicationNumber=12&publicationYear=2017&publicationId=4729615 adresinden alındı
- Yirmibeşçik, O. (2005). *Yeni Ekonomi ve Elektronik Ticaretin Türkiye’de Yansımaları*. Zonguldak: ZKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüce, M., & Akbulut, N. (2018). BEPS Eylemi Kapsamında Dijital Ekonominin Vergilendirilmesine ilişkin Alınan Önlemler. *Akademik Bakış dergisi*, 105-123.
- Zıvalı, B. S. (2020). *Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi: Küresel ve Ulusal Çalışmalar Ulusal Çalışmalar*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.